

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНИХ
ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Монографія

За загальною редакцією В. Л. Грищука

**Ірпінь
2022**

УДК 351.741
ББК 67.301.133.1
О-64

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Університету державної фіскальної служби України
(протокол № 2 від 28 грудня 2021 року)*

Рецензенти:

О. Г. Комісаров, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної діяльності Київського інституту Національної гвардії України;

Р. В. МIRONIYUK, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

В. В. ТИЛЬЧИК, доктор юридичних наук, професор, в. о. завідувача кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України.

Автори:

Гришук В. Л., Чмелюк В. В., Єрмоменко Є. А., Бадьора С. М., Паранія С. П., Бухтіяров О. А., Буток О. В., Тішин А. В.

О-64 **Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів : монографія / Гришук В. Л., Чмелюк В. В., Єрмоменко Є. А. та ін. ; за заг. ред. В. Л. Гришука. – Ірпінь : УДФСУ, 2022. – 150 с. ISBN 978-966-337-659-2**

У монографії надаються теоретико-методологічні засади формування професійних якостей працівників правоохоронних органів. Розглядаються особливості спеціальних професійних якостей працівника правоохоронних органів, з'ясовуються питання комунікативного процесу правоохоронців та вміння спілкування зі ЗМІ.

Видання має стати у пригоді працівникам підрозділів правоохоронних органів, а також здобувачам вищої освіти спеціальності «Правоохоронна діяльність».

УДК 351.741
ББК 67.301.133.1

ISBN 978-966-337-659-2 © Гришук В. Л., Чмелюк В. В.,
Єрмоменко Є. А. та ін., 2022
© Державний податковий університет, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	6
1.1. Поняття та ознаки формування професійних якостей працівників правоохоронних органів.....	6
1.2. Професіоналізм та комплексні складові категорій професійних якостей працівників правоохоронних органів.....	15
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	24
2.1. Комунікативний процес правоохоронців та спілкування зі ЗМІ.....	24
2.2. Тактична медицина у надзвичайних ситуаціях: завдання та організація екстреної допомоги	40
2.3. Використання службових собак у правоохоронній діяльності.....	56
2.4. Картографія та орієнтування: використання в діяльності правоохоронних органів.....	59
2.5. Тактика поведінки зі зброєю: тактика дій працівників правоохоронних органів під час виконання службових обов'язків.....	74
РОЗДІЛ III. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	81
3.1. Міжнародне співробітництво та досвід зарубіжних країн у формуванні спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів	81
3.2. Забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів як складова формування спеціальних професійних якостей.....	100
3.3. Бойовий хортинг як професійно-прикладний вид спорту співробітників правоохоронних органів	119
ВИСНОВКИ	130
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	136

ПЕРЕДМОВА

Правоохоронні органи – це державні органи, що на підставі законодавства здійснюють правоохоронну (правозахисну) діяльність, яка зосереджена на забезпечення законності і правопорядку, захист прав та інтересів громадян, соціальних груп, суспільства і держави, попередження, припинення правопорушень, застосування державного примусу або заходів громадського впливу до осіб, які порушили закон та правопорядок.

До правоохоронних органів України, які є унікальною системою державного механізму, належать: органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, державної лісової охорони та інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Сьогодні правоохоронці повинні мати на меті підвищення рівня своєї професійної кваліфікації, фізичної підготовки та постійне вдосконалення своїх навичок.

Для реалізації цієї мети передусім важливо змінити систему навчання, тобто покращити її та оновити підхід до фахової підготовки правоохоронця. Звертаючи увагу на це, потрібно додати та активно розвивати практичні вміння та переглянути теоретичні підходи для покращення протидії злочинності. Під час підготовки кадрів виникає необхідність застосування заходів безпеки з урахуванням нових реалій та специфіки їх професійної діяльності, які необхідні в умовах взаємодії правоохоронних органів не тільки у повсякденній роботі, а й під час виконання дій в екстремальних ситуаціях.

Актуальність теми полягає у тому, що високий рівень володіння професійними якостями працівниками правоохоронних органів відіграє надзвичайно важливу роль у якісному здійсненні професійних обов'язків будь-яких правоохоронних структур, що, безумовно, є запорукою забезпечення національної безпеки та усіх її складових.

Зазначимо, що забезпечення особистої безпеки працівниками правоохоронних органів є невід'ємним аспектом в умовах сучасності, у зв'язку з підвищенням криміногенного рівня суспільних відносин.

Оскільки тема наукового дослідження здебільшого носить методичний та прикладний характер, її виконавці працювали над розробками відповідної термінології, ймовірним удосконаленням законодавчої бази, покращенням методики формування професійних якостей у працівників правоохоронних органів, впровадженням результатів досліджень у навчальний процес та практичну діяльність.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

1.1. Поняття та ознаки формування професійних якостей працівників правоохоронних органів

Основним показником розвитку як правової, так і демократичної системи є високий професіоналізм правоохоронця, адже це напряду впливає на робочий процес та роботу загалом правоохоронних органів у суспільстві.

Висока кваліфікація, професіоналізм та правова культура працівника правоохоронних органів сприяє вдосконаленню комунікабельних навичок та викликає повагу як у оточення, так і спільноти в цілому.

Важливим фактором підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів є правосвідомість, правові здібності, правова етика. Аналізуючи та даючи характеристику працівникам правоохоронних органів, можна виділити такі професійні ознаки, як:

- 1) професіоналізм – це передусім здатність здійснювати певну правоохоронну діяльність як у простих умовах, так і в нестандартних;
- 2) професіоналізм також обумовлений певними знаннями, навичками та вміннями у процесі навчання та роботи [30, с. 163].

Ознайомившись з попередньою інформацією, можна виділити такі аспекти, як: формування кваліфікаційно-компетентного працівника правоохоронних органів (відбір кандидатів для підвищення кваліфікації, кандидатів для займання певних посад у правоохоронних органах, підвищення правових навичок (атестація), створення фінансового заохочення для професійних та старанних працівників державної служби [40, с. 118].

Потрібно зробити висновок, що «професіоналізм» у правоохоронних органах – це насамперед здатність працівника обирати найбільш результативні шляхи та способи виконання поставлених завдань у певних рамках правових повноважень.

Основне завдання керівництва, яке постає та є невідкладним – це добір персоналу. Звертаючи увагу на заходи щодо постійного підвищення кваліфікації, забезпечення фінансового заохочення, створення умов для професійного досвіду та розвитку, добір повинен забезпечити їхнє дієве функціонування. Добір проводиться методом відбору найкваліфікованіших для виконання певної роботи. Рішення щодо вибору залежить від таких критеріїв: професійний досвід, освіта, досвід, індивідуальні якості особистості [24, с. 76].

Процедура виявлення професійно важливих якостей така:

- загальноосновні уявлення про функції та процеси професійної діяльності;
- індивідуально-особистісні якості (ефективна діяльність);
- зв'язок між якостями певної особистості та її професійною діяльністю.

Основний зміст процедури виявлення професійно важливих якостей такий: на основі загальних уявлень про функції та процеси професійної діяльності виділяють гіпотетичні індивідуально-особистісні якості, що розглядаються як чинники ефективності діяльності. Цей добір допомагає встановити ефективність працівника правоохоронних органів, звернувши увагу на певні навички, психологічну витривалість особи. Емпірично встановлюється ступінь їхнього зв'язку з ефективністю, а також взаємний зв'язок самих індивідуально-особистісних якостей. Це розглядається як основа для побудови системи якостей, що інтерпретуються як професійно важливі [24, с. 11].

Вимоги, які підкреслені в останніх принципах, вимагають від працівника правоохоронних органів об'єктивного підкреслення індивідуально-особистісних якостей професіонала [68, с. 72].

Потрібно звернути увагу, що багато процесів у складних видах діяльності важко піддаються операціональному аналізу через їх «одномоментність» або неспостережуваність (наприклад, процеси ухвалення рішення начальником підрозділу або оперативним працівником). Це знижує вірогідність висновків про індивідуально-особистісні якості спеціалістів-правоохоронців.

Основний зміст процедури виявлення професійно важливих якостей такий: на основі загальних уявлень про функції та процеси професійної діяльності виділяють гіпотетичні індивідуально-особистісні якості, що розглядаються як чинники ефективності діяльності.

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Емпірично встановлюється ступінь їхнього зв'язку з ефективністю, а також взаємний зв'язок самих індивідуально–особистісних якостей. Це розглядається як основа для побудови системи якостей, що інтерпретуються як професійно важливі [24, с. 11].

Така тактика виділення останніх забезпечує узasadнення вимог, які ставлять до працівника органів внутрішніх справ, а тим самим сприяє виділенню індивідуально–особистісних якостей спеціаліста [68, с. 72]. Важливо, однак, що багато процесів у складних видах діяльності важко підлягають операціональному аналізу через їх «одномоментність» або неспостережуваність (наприклад, розгляд прийняття рішення начальником підрозділу або оперативним службовцем). Це послаблює ймовірність висновків про персональні якості спеціалістів-правоохоронців.

Але існує ще один варіант підкреслення професійно важливих якостей, що допускає до підсумку індивідуальних уявлень носіїв-професіоналів про специфіку діяльності та власні індивідуально-особистісні якості. Найчастіше досвідчених професіоналів-експертів, які наполегливо проявляли себе в певній діяльності та які стали прикладом в очах колег, прохають перелічити ті якості, що, на їх думку, сприяють продуктивному виконанню службових функцій. Зібраний у такий спосіб перелік якостей, потрібних успішному фахівцеві, визнається як професійно важливий. Передбачення професійної успішності обумовлюється ступенем збігу діагностованих індивідуально-особистісних особливостей особи і помітних під час опису професійно важливих якостей [13, с. 173].

У науковій літературі широко застосовується термін «професійна придатність», яка зумовлюється через професійно важливі риси, тобто вони досліджуються як потрібні і достатні ознаки професійної придатності [25, с. 11–14]. Увага та інтерпретація цих якостей, як зазначено вище, звужуються тільки встановленням взаємозалежності індивідуально-особистісних якостей з ефективністю діяльності. Прийнято вважати, що професійно важливі якості – це закономірні умови для успішного оперування фаховими знаннями, вміннями і навичками, які встановлюють успішність навчання у визначений термін і сприяють покращенню професійної діяльності. Ці умови потрібні для розгляду якостей професіонала-правоохоронця, але не є кінцевими для гарантування успішної діяльності.

У цій ситуації відмінність необхідних і достатніх якостей пов'язана з цільовою функцією опису об'єкта (події). Необхідні якості – це певні особливості, за допомогою яких можливо охарактеризувати все різноманіття проявів. Достатні якості – це такі особливості особи (події), що допомагають ідентифікувати її від інших. Прикладом може стати факт вчинення злочину, існує сформований перелік необхідних його проявів, а саме наявність потерпілих, свідків, знаряддя злочину тощо; однак відсутність деяких або окремої ознаки (наприклад, свідків) ще не свідчить про відсутність злочину як такого. Для його диференціювання (відмінність двох подібних за об'єктивною стороною дій, наприклад умисне нанесення тілесних ушкоджень і термінової оборони) достатньо однієї або двох ознак [14, с. 147].

Достатня умова – це така властивість особи (події), що допомагає зробити не тільки прямий, але і зворотний висновок. Тільки в тому випадку, коли деяка умова необхідна і достатня, вона є визначальною і виділяє об'єкт (подію) у низці тотожних. Саме підкреслення необхідних і достатніх ознак об'єкта використовується для його наукового визначення. Взаємовідношення необхідних і достатніх ознак змальовується як включення багатьох достатніх ознак у безліч необхідних: достатня ознака завжди необхідна; однак необхідна – не обов'язково достатня [13, с. 153].

З вищепереліченого можна зробити висновок, що індивідуально-особистісні якості професіоналів-правоохоронців, що сприяють ефективності їх діяльності, залишаються необхідними. Невипадкове виділення особливої групи ознак, які потрібні для прогнозування успішності майбутньої професійної діяльності; саме їх доречно називати професійно-кваліфікованими якостями.

Відповідно до призначення професійно важливих якостей як необхідних і достатніх орієнтирів для діагностування успішної діяльності (вирішення завдань професійного відбору) треба замінити тактику їхнього розпізнання. Розглянуті раніше стратегії (побудова професіограми та опитування експертів) забезпечують виокремлення необхідних для ефективної діяльності якостей, здатних для опису типових особливостей професіоналів, але не мають можливості діагностувати її успішність. Потрібно зазначити про спеціальне завдання щодо оцінки вибраних індивідуально-особистісних якостей, достатніх для прогнозування успішності професійної діяльності. На нашу думку,

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

не існує іншого шляху визначення професійно важливих якостей, крім порівняння індивідуально-особистісних якостей «успішних» і «неуспішних» професіоналів [30, с. 46].

Отже, тактика формування професійних якостей правоохоронців у громадянському суспільстві включає в себе два етапи: перший етап – це ефективність діяльності, яка пов'язана з перевіркою та вдосконаленням індивідуальних особистих якостей. На цьому етапі застосовується аналіз професіограми та опитування експертів.

На другому етапі проводиться перевірка індивідуальних особистих якостей фахівця, де порівнюються «успішні» і «неуспішні» (професіонали і непрофесіонали) за однією або декількома якостями. Під час значного розходження оцінювана якість є професійно важливою, її використовують для прогнозування успішної професійної діяльності.

Професійні знання – це професійно важлива інформація, що стала надбанням свідомості і пам'яті фахівця. Професіонал, використовуючи свої знання, обмірковує виконання службових функцій, намагається розібратися в правовій сфері, вирішує завдання, які перед ним виникають, обирає спосіб контролю і оцінки своєї поведінки. Чим ґрунтовніше він усвідомлює це, тим успішніша його діяльність та вищий професіоналізм [67, с. 23].

У період розвитку громадянського суспільства і завдяки вищезазначеним методам визначається формування професійно компетентного працівника правоохоронних органів [49, с. 173].

В умовах формування громадянського суспільства в Україні функціонування правоохоронних органів залежить від стану законодавчої бази, що регламентує всю правоохоронну діяльність. Правоохоронні органи повинні бути належно підготовлені, ознайомлені з новими законодавчими актами, що допоможе їм реагувати на невідомі досі виклики сучасного суспільства [30, с. 167].

Соціальні стандарти правового і громадського порядку, методи громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів значною мірою впливають на правоохоронну сферу. Невідповідність правоохоронної діяльності цим стандартам робить актуальним питання реформування органів внутрішніх справ. Численні спроби внести зміни у правоохоронну діяльність органів внутрішніх справ не привели до кардинального покращання ситуації, тому що вони здійснювались без урахування потреб і тенденцій розвитку суспільства.

Аналізуючи ситуацію, виявляється, що важливою проблемою правоохоронної реформи має стати гуманізація мислення та правової свідомості працівників органів внутрішніх справ. З огляду на це найбільш дієвим підходом до вирішення проблеми втілення гуманізму у правоохоронну діяльність органів внутрішніх справ є гуманність управлінських відносин, гуманне ставлення відомчої системи до окремого працівника [30, с. 48].

Найголовнішим фактором, що негативно впливає на діяльність правоохоронної системи, є її надмірна воєнізація. Структурно-управлінська будова цієї системи, яка схожа на армійську, суперечить призначенню правоохоронних органів, які мають задовольняти соціальні потреби щодо забезпечення та захисту правопорядку і прав людини [30, с. 169].

В умовах становлення громадянського суспільства функціонування правоохоронних органів потребує кардинальних змін, насамперед у підготовці кадрів у навчальних закладах системи правоохоронних органів. Пріоритетними завданнями вищих навчальних закладів є підготовка фахівців, які мають глибокі професійні знання, вміння та навички швидко орієнтуватися у великій кількості професійної інформації, поповнювати свої знання, реалізуючи власні можливості. Саме тому навчальний процес повинен будуватися на принципах постійного вдосконалення курсантами набутих знань, підвищувати рівень їх професіоналізму.

Різні аспекти проблеми формування професійної компетентності фахівців досліджували М. Васильєва, Т. Лебединець, А. Маркова, Л. Петровська, Л. Пуховська, С. Сисоєва, А. Хуторський та інші. Професійна компетентність працівників органів внутрішніх справ України була предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як: О. Бандурка, В. Бакуменко, В. Білоліпецький, С. Бублик, І. Голосніченко, О. Єлісеєв, Н. Кулик, В. Медведєв, В. Плішкін, С. Сливка, В. Соколов, В. Тюріна та інших. Щоб країна мала безпечне та справедливе життя, необхідно модернізувати педагогічну та виховну систему правоохоронних органів, а також залучення правоохоронців до системи професійної освіти. Формування якісних підрозділів стане першим кроком до модернізації внутрішньої політики.

Професійна компетентність включає в себе знання, навички та вміння, які проявляє працівник відповідно до вимог певної професії. Зі свого боку професія правоохоронця вимагає від нього, як фахівця, відповідних професійних знань і вмінь.

Професійні навички та вміння виступають психологічними компонентами професійної діяльності, що забезпечують рішення цих завдань. Професійною навичкою називається автоматизований спосіб виконання дії, що забезпечує ефективність останнього. Властивості навичок: швидкість; точність; економічність (виконання при мінімально можливих зусиллях і витратах енергії); машинальність (виконання без концентрації уваги на техніку дій); стереотипність (однаковість виконання при повтореннях); консервативність (труднощі зміни), надійність (протидія факторам, що руйнують, перервам у виконанні, перешкодам, негативним психічним станам фахівця); успішність.

Професійне вміння – це засвоєний фахівцем комплекс професійних дій у складних незвичайних та нестандартних ситуаціях. Ці вміння використовуються автоматично і завжди здійснюються усвідомлено [67, с. 298].

Загальний підсумок вражень наукових діячів дає змогу узагальнити таке поняття, як компетентність та демонстрація знань, умінь, навичок і ставлень, які знадобляться для професійного виконання своїх службових та комунікативних функцій. Професійна грамотність є основою фахової підготовки та надає змогу виконувати будь-які професійні завдання досконало. Особливістю професійної компетентності є те, що її значення утворювалось спираючись на специфіку певної професії. Варто зазначити, що професійна спрямованість працівників правоохоронних органів – це діяльність, яка реалізується з метою збереження законності, правомірної поведінки, боротьби зі злочинністю, здійснення захисту інтересів громадян. Ця робота досить важлива, складна, але багатогранна та зобов'язує працівника правоохоронних органів постійно підвищувати рівень професійної кваліфікації та розвивати навички та вміння в різних сферах, зокрема, творчих здібностей, що надає можливість досягти високого рівня компетентності.

Проаналізувавши наукові джерела, варто зазначити, що професійно кваліфікований працівник правоохоронних органів включає такі основні складові:

- конфліктологічну;
- комунікативну;
- інформаційну;
- соціальну;
- лінгвосоціокультурну;
- психологічну.

Потрібно звернути увагу, що виділені складові професійної компетентності правоохоронця мають у цілому узагальнений характер, тобто призначені для працівників правоохоронних органів різних підрозділів. Проаналізуємо це більш детально.

Розвиток конфліктологічної компетентності як професійної якості є досить значущим у фаховій підготовці майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

До конфліктологічної компетентності курсантів можна віднести вміння доцільно та правильно поводитися у конфліктних та нестандартних ситуаціях, а саме: вміння вирішувати конфлікти мирним шляхом; спроможність керувати конфліктом; добирати оптимальний стиль поведінки; вміти контролювати себе та свого опонента, вирішувати конфліктні ситуації, конструктивно спираючись на обставини [23, с. 10].

З огляду на це правоохоронці мають звертати увагу й на чинники, зміст та джерела конфліктів, їх види, причини й умови виникнення та закономірності протікання, способи їх запобігання та розв'язування, стан конфлікту та прогнозування можливих ситуацій, які можуть призвести до виникнення конфлікту. В обставинах, коли відбувається підозра щодо певної суперечності, потрібно негайно врегулювати її. Щоб вміти раціонально поводитися у конфліктних ситуаціях, кожний правоохоронець повинен бути психологічно загартований та знати й про власні характеристики, що можуть вплинути на розгортання ситуації.

Конфліктологічна компетентність тісно пов'язана з комунікативною компетентністю, оскільки працівники правоохоронних органів у ході їх службової діяльності мають спілкуватися з різними категоріями населення, які дотримуються різних традицій, політичних та релігійних поглядів, з фахівцями у різних галузях, і це спілкування має бути ефективним. На думку В. Романова, комунікативна компетентність спеціаліста правоохоронної системи включає в себе вільне володіння професійними навичками, які дозволяють спілкуватися з людьми різного рівня, контактувати та встановлювати з ними взаєморозуміння. Встановлювати психологічний контакт, виявляти вплив керівництва на розвиток комунікативних процесів, брати участь у спілкуванні з колегами, вести з ними діалог [61, с. 275].

Особливість комунікативної компетентності працівника полягає в його навичках за допомогою спілкування отримати необхідну інформацію, тобто при безпосередньому мовному контакті вирішувати оперативно-службові завдання.

Інформаційна компетентність проявляється в здатності знайти і використати інформацію з різних інформаційних джерел. Крім традиційних ресурсів інформації, наприклад література, засоби масової інформації, також поширеними стали комп'ютерні ресурси (мережа «Інтернет», електронні підручники, мультимедіа), що вимагають від працівника володіти інформаційними технологіями.

Можна зробити висновок, що інформаційно-компетентна особистість – це фахівець, який у будь-який спосіб може знайти інформацію, використати її для вирішення будь-якої проблеми; це людина, яка готова навчатися протягом усього життя [12, с. 22].

Цілеспрямована підготовка курсантів готує їх до взаємодії з соціальним середовищем, допомагає набути здатність чітко орієнтуватися в сучасних умовах життя і визначає рівень сформованості соціальної компетентності майбутнього правоохоронця.

Лінгвосоціокультурна компетентність офіцера-правоохоронця – це система країнознавчих знань про національні традиції, норми та цінності, вміння використовувати вербальну та невербальну поведінку, певні звичаї окремих верств населення, досягати спілкування з громадянами зокрема і іноземцями, під час охорони правопорядку.

Ця компетентність також включає знання про правила мовної поведінки і вміння будувати свою поведінку залежно від цих особливостей. Тому майбутні правоохоронці повинні застосовувати знання соціального і культурного середовища у процесі спілкування [60, с. 14].

Психологічна компетентність є одним із видів соціальної компетентності і ґрунтується на можливості застосовувати уміння, знання і навички у соціальній та професійній діяльності. Це здатність особистості до реальної самооцінки, співвідношення себе з іншими та результатами своєї діяльності. Отже, людина повинна знати особливості свого характеру і темпераменту, виявляти в собі «слабкі» та «сильні» сторони та вносити корективи до недоліків.

Одними з важливих професійних якостей правоохоронців є моральні норми, які розміщені в службових нормативних документах (Кодекс честі працівника органів внутрішніх справ, Присяга працівника органів внутрішніх справ України), які і визначають морально-психологічну обстановку в колективі.

Професійна компетентність формується в нормативно-правовій базі як основа придбання правоохоронцями морально-етичних рис, направлена на підвищення рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів.

У ході професійної підготовки курсантів важливо сформуванати здатність кваліфіковано вирішувати службові завдання, ефективно засвоювати нові знання і постійно підвищувати кваліфікацію на основі постійного отримання нових знань і навичок, формувати системне мислення на основі аналізу всіх умов та можливих рішень, розвивати вміння прогнозувати ситуацію та обирати і розробляти власні моделі дій, займатись самостійно дослідницькою роботою, виконувати роботу, забезпечуючи її виконання на основі наукової організації праці [66, с. 19].

Враховуючи різні дослідження з цієї проблеми професійної компетентності працівника правоохоронних органів, складається висновок, що теоретичні знання, практичні уміння, якості особистості допомагають професіоналу ефективно виконувати засади правоохоронної діяльності. У зв'язку з цим навчально-виховна діяльність з підготовки курсантів спрямовується на підвищення їх професіоналізму та формування професійної компетентності.

З ціллю підвищення рівня професіоналізму в системі правоохоронних органів необхідно організувати підготовку кадрів у навчальних закладах шляхом створення окремого департаменту освіти і науки чи заснувати нову посаду для вирішення цих питань. Але це тільки частина необхідної у майбутньому перебудови та реформування системи правоохоронних органів, адже роками накопичені проблеми негативно впливають на стан правоохоронної діяльності та потребують окремого обговорення та дослідження [65, с.115].

1.2. Професіоналізм та комплексні складові категорій професійних якостей працівників правоохоронних органів

Професійна діяльність, якою б вона не була, ставить перед людиною певні вимоги, а як наслідок – залишає своєрідний відбиток на ній, це виражається у його способі життя та звичок. З метою визначення особистісних якостей співробітника органів внутрішніх справ, що обумовлюють ефективність професійної праці, необхідно провести психологічний аналіз самої діяльності та розкрити її специфічні особливості, розкривши її структуру. З'ясування закономірності професійної діяльності надає змоги вивчити її та розробити узагальнену сукупність організаційних заходів, що спрямовані на її вдосконалення.

Для того щоб Україна розбудовувалася як правова та демократична держава, необхідно створити певні передумови. Однією з таких є високий професіоналізм правоохоронця, це обумовлено тим, що це впливає на процеси правотворчості, правозастосування та піднесення авторитету працівників правоохоронних органів у масах. З метою забезпечення високого авторитету та поваги працівник повинен мати високу кваліфікацію, професійну, моральну та правову культуру.

Служба в правоохоронних органах тісно пов'язана з екстремальними навантаженнями: діяльність проходить у напружених, складних умовах, що тісно зв'язані із застосуванням зброї, фізичної сили, спеціальних засобів. Від ретельності та професійної майстерності працівників залежать не тільки результати службової діяльності, а й життя і здоров'я співробітників.

Професійна діяльність співробітника правоохоронних органів є складною та багатогранною – про це свідчить загальний огляд основних психологічних особливостей, а також його структурних елементів. Так склалося через те, що діяльність тісно пов'язана з різноманітними вимогами, головною з яких є опанування розвиненими професійними якостями, що є значущими для особистості. Насамперед це:

- професійно-психологічна орієнтованість особистості співробітника;
- психологічна стійкість;
- розвиненість вольових якостей, тобто знання як володіти собою в складних ситуаціях, проявляти сміливість, мужність, вміти йти на раціональний ризик;

Розділ I. Теоретичні і методичні засади формування професійних якостей працівників правоохоронних органів

- наявність добре розвинених комунікативних якостей;
- вміння швидко встановлювати контакт з різноманітними категоріями людей, встановити та підтримувати з ними довірчі відносини;
- здатність до психологічного впливу на людей під час вирішення різних видів оперативно-службових завдань;
- мати професійно розвинене мислення, вміти працювати в умовах напруженої розумової роботи, бути кмітливим та мати розвинуену інтуїцію;
- розвивати швидку реакцію та вміння орієнтуватися у нестандартній обстановці [1].

Ці якості не надаються особі з народження, їх необхідно формувати та розвивати упродовж життя. Саме формування не проходить без тривалого та напруженого процесу, що є необхідним для цього, такі умови професійного становлення співробітника правоохоронних органів дозволяють формувати висококваліфікованих кадрів.

Якщо такий процес відсутній або недостатній, то такий розвиток цих якостей особистості співробітника може бути проблемою під час нормального здійснення функціональних обов'язків. Так породжуються помилки в діяльності співробітника, виникають процеси професійної дезадаптації та професійної деформації особистості. Для того щоб попередити такі процеси, існує професійно-психологічна підготовка співробітників, основною метою якої є формування у співробітників таких якостей, а також формування у них готовності виконувати завдання професійно, грамотно, чітко, з високою працездатністю в різноманітних нестандартних умовах службової діяльності.

Особистість співробітника правоохоронних органів відрізняється складністю і багатогранністю. Особистість складається і формується в основному в результаті взаємодії багатьох чинників, але основним та визначальним є особистість людини, яка визначила професію працівника органів як головний життєвий орієнтир.

Багато науковців досліджували проблеми та пов'язані з ними аспекти, що виникають при формуванні професійної компетентності фахівців. У педагогічних роботах визначається така думка: компетентісний підхід працює тоді, коли теорія ґрунтується та подається з якісним робочим втіленням, інакше теорія не гарантує ефективної професійної підготовки [4]. Отже, у професійній компетентності інтегруються такі поняття: багатогранні знання, уміння, навички й ставлення, що демонструють працівники згідно з вимогами до конкретної

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

професії. Як підсумок: правоохоронець повинен бути висококваліфікованим фахівцем. Це означає, що він повинен мати сукупність відповідних професійних умінь, знань та навичок.

На сьогодні спостерігається тенденція змін у системі правопорядку – це розширення та ускладнення завдань, що виконуються працівниками правоохоронних органів, а також процеси підвищення вимог щодо ефективності діяльності співробітників, при цьому зберігається чітке дотримання законності, а також прояв поваги до прав громадян, таким чином підвищуючи роль професійних знань. Роль знань зазнала серйозних змін, особливо вимоги до їх складових частин – це багатогранність, складність та зміст. Знання повинні бути не лише інформативними, а ще й фундаментальними, науковими, комплексними, актуальними та практично значущими. Формування знань фахівця, його навчання та майстерність є основним завданням у процесі становлення співробітника правоохоронних органів як фахівця [16, с. 102].

Забезпечення рішень цих завдань відбувається за рахунок професійних навичок та умінь, що виступають як психологічні компоненти професійної діяльності. Професійна навичка – це автоматизований спосіб виконання дій, який гарантує ефективність останнього. Виділяють такі властивості навичок, як: швидкість, точність, економічність – це виконання дій з мінімально можливими зусиллями та витратами енергії; машинальність – це виконання роботи без приділення уваги техніці дій; стереотипність – це сталість виконання при її повтореннях, консервативність, надійність, успішність.

Основний інструмент, що використовується працівниками правоохоронних органів – це професійна правосвідомість. Цей інструмент має власні особливості, він використовується в особливих умовах, середовищах, має різноманітні методи формування та засоби. У формуванні передумов для якісного та необхідного функціонування та формування повне теоретичне дослідження комплексу чинників, закономірності їх взаємозв'язку, а також зміни та вплив на правосвідомість мають важливе значення.

Якщо брати до уваги процеси формування свідомості людини, то необхідно це поняття досліджувати таким чином: окремо розглядати зовнішню та внутрішню діяльності. До зовнішньої відносять не сам процес формування, а конкретно процес впливу навколишнього середовища на формування свідомості людини. А внутрішня означає діяльність індивіда, що є характерною конкретно його психічному

відображенню: кожен індивід має власні процеси формування та використання психічних уявлень, що тісно пов'язані у єдності пізнавально-емоційних процесів, а також у роботі пам'яті і активної вольової сфери психіки [11, с. 213].

У разі формування фахової правосвідомості працівника правоохоронних органів з'являються пов'язані з цим чинники: об'єктивні та суб'єктивні. Ці чинники мають вплив на правосвідомість співробітника. З одного боку, це одночасний розвиток правосвідомості з боку особливостей та тенденцій чуттєвої діяльності. А з іншого – це пізнання особистості, що поєднуються зі станом розумової діяльності. Сам процес формування не є одностороннім, також він є процесом складання та становлення, набуття закінченості та зрілості, проте як і соціалізація не відхиляє можливість розвитку зрілих форм, їх зміни тощо. Об'єктивний чинник – це середовище, де функціонує правосвідомість. Правове виховання – це чинники суб'єктивного характеру.

Професійне вміння – це освоєні фахівцем комплексні способи успішних професійних дій у нестандартних, незвичних та нелегких ситуаціях. Основою цього є психічне утворення, яке поєднує знання та навички працівника зі спеціальною освіченістю застосовувати їх у дії у таких ситуаціях. Під час його використання є елементи автоматизму, проте в узагальненому воно завжди виконується усвідомлено [10].

Професійні здібності – це сукупності індивідуально-психологічних характеристик індивіда у його професійній діяльності, що виникли під час здобуття професійної освіти та роботи на основі задатків, що існували до цього, здібності – загальні та соціальні, а також включення їх у цю структуру. Професійні здібності визначаються успішним професійним навчанням та опануванням складних елементів професійної діяльності [5, с. 63].

Наукова література надає кілька визначень поняття професійної культури правоохоронця: перша категорія авторів визначає культуру як сукупність властивостей та якостей, що мають зовнішнє вираження у правоохоронній діяльності [6,7]; наступна категорія – це ті, кому імпонує діяльнісний підхід та відносить кваліфіковані, сумлінні та ретельні виконання трудових процесів до поняття професійної культури [8; 9]; третя категорія додає до вищеприписаних характеристики педагогічно-психологічної культури [10].

Співробітник правоохоронних органів – це носій професійної культури, отже, ступінь його професіоналізму можна визначити за таким критерієм – це рівень зрілості професійної культури. Непорушні частини такого феномена, як професіоналізм, – це ніщо інше як комплекс професійно-особистісних характеристик, які тільки визначають необхідні та достатні умови суб'єктивності для їх становлення, таким чином породжують лише форму, а різноманітні елементи наповнюють професійну культуру та етику реальним змістом, характеризуючи механізм формування та реалізації професіоналізму у сфері правоохоронної системи.

Проявом професійної культури є прояв розуміння природи своєї професії, а також майстерності застосувати різноманітні методи та форми управління, мати здатність передати власні знання та усвідомлено виконувати завдання, вміти мислити нестандартно та без наявності кліше. Ця культура розкривається в спроможності завбачати результати своєї роботи, вмінні її прогнозування, а також відтворювати та висловлювати загальнонаціональні інтереси, вбачати перспективу їх розвитку [4, с. 59]. Як наслідок, професійна культура правоохоронця – це ступінь опанування працівником знаннями, способами та методами правоохоронної діяльності та вміння використати їх на практиці відповідно до власного рівня розвитку мікрокультури.

Визначальним компонентом високої кваліфікації є професійна етика. За свідченнями численних соціологічних досліджень, дотримання законності та службової дисципліни виконується не через вимоги керівників, а через моральні установки самих працівників [12; 13]. Трапляється, що внутрішні правила працівника більше впливають на його службову діяльність, ніж професійна компетентність. Моральністю правоохоронця варто вважати його готовність до розв'язання службових завдань та їх виконання; формування відчуття відповідальності за виконання своїх обов'язків з найефективнішим результатом. Вищеописане являє собою поняття професійної етики у правоохоронній сфері.

Під час проходження служби від працівника вимагається сміливість, мужність, самопожертва, готовність піти на ризик та пожертвувати своїм здоров'ям для того, щоб виконати службовий обов'язок. Відмінністю між правоохоронною та іншими видами діяльності є те, що у першому випадку існують жорсткі вимоги, наявність постійного контролю та неформальної регламентації правил поведінки працівників у цивільному житті (їх зв'язки та знайомства).

Враховуючи існування такого тиску на працівників правоохоронних органів, особливо важливим є питання щодо забезпечення діяльності цих органів з допомогою психологічних прийомів.

Метою психологічного супроводу у сфері професійної діяльності є повноцінна реалізація професійного та психологічного потенціалів особистості і задоволенні потреб індивіда, що працює в вище описаних умовах. Складовими цього виду супроводу є:

- забезпечення оптимального соціального та психологічного мікрокліматів;
- розмежування між задоволеністю діяльністю та умовами праці та відпочинку;
- покращення режиму діяльності та відпочинку;
- професійний відбір (конкурс), підвищення кваліфікації;
- система заохочень та покарань;
- профкорекція;
- попередження виникнення небажаних функціональних станів;
- створення засобів, що запобігають девіантній поведінці та професійній деформації;
- функціонування кімнати для психологічного розвантаження тощо.

Сутністю психологічного супроводу у професійній діяльності є не тільки забезпечення звичайних працівників цим супроводом, але й керівників органів чи підрозділів правоохоронних органів. Це склалося через особливості їх роботи, через складність та специфічність управлінської професійної діяльності, яка обумовлена високим ступенем відповідальності, а також незліченною кількістю внутрішньоорганізаційних та зовнішніх компонентів, чималою кількістю функцій, що становлять систему управлінської діяльності та обумовлюють широкий спектр вимог до особистості керівника.

Аналізуючи це, очевидним стає те, що психологічний супровід професійної діяльності керівників органів та підрозділів правоохоронних органів як комплексний та системний вплив на суб'єкт управлінської діяльності з метою вдосконалення його індивідуальних та психологічних характеристик як керівника, особистісного та професійного еволюціонування як керівника та підвищення якості здійснення ним управлінських професійних функцій [36, с. 187].

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Особливостями психологічного супроводу визначають напрямки реалізації у процесі професійної діяльності керівника органів та підрозділів правоохоронних органів, конкретніше це:

- консультація керівника з психологічних питань управління особовим складом;
- здобуття керівниками знань щодо управлінню підлеглим колективом;
- психологічна підготовленість керівників до управлінської професійної діяльності;
- розвиток професійних потенціалів у керівному складі;
- здійснення психологічних та педагогічних впливів на розвиток управлінських здібностей;
- підвищення кваліфікації керівників у сфері прикладної юридичної психології;
- безперервна самоосвіта та саморозвиток як керівника.

Психологічний супровід професійної діяльності керівника органів і підрозділів правоохоронних органів повинен забезпечуватися через реалізацію таких принципів:

- цілеспрямованість, що полягає у підпорядкованості меті, її усвідомленні і сприйнятті керівником психологічного супроводу;
- активності й самостійності, що створюють спрямованість інтересів, мотивів і зусиль керівника на самовивчення, розвиток важливих для професії якостей, рефлексивності;
- гуманізації, що розглядає керівника як вільну особистість, а є повноцінним суб'єктом життя;
- відкритість, а саме готовність до встановлення контактів та зв'язків з різними суб'єктами управлінської професійної діяльності;
- коректність, що припускає опору на професійну етику, такт і толерантність;
- комплексність, системність і систематичність, що передбачає єдність у цілях, завданнях та результатах, що поставленні перед психологічним супроводом;
- єдність діагностики та корекції, що вбачає психологічний супровід професійного еволюціонування керівника у процесі з урахуванням можливих пропусків у знаннях та помилок.

Успішна реалізація професійного супроводу професійної діяльності керівників органів та підрозділів правоохоронних органів забезпечує розвиток на таких рівнях – це позитивна динаміка управлінських рішень та суб'єктивна вдовolenість управлінською професійною діяльністю [40, с. 36].

Психологічний супровід професійної діяльності керівника органів та підрозділів правоохоронних органів можна організувати за допомогою таких технологій: рефлексивно-розвиваючої діагностики; соціально-психологічних та професійно-психологічних тренінгів особистісного та професійного розвитку, підвищення соціально-професійної і психологічної та юридичної компетентностей; привчання до технік автотренінгу саморозвитку; контролю особистісно-професійного розвитку; психологічного консультування з питань особистісно-професійного розвитку; проєктування альтернативних сценаріїв управлінського професійного життя; а також практики щодо вдосконалення навичок оптимальної управлінської взаємодії; ретроспекції управлінського професійного життя тощо.

Поняттю компетентності науковці надають такі характеристики – це демонстрація знань, умінь, навичок та ставлень, що є потрібними та необхідними для ефективного виконання професійно-соціальної функції. Професійна компетентність, що є основою професійної підготовки, вбачає спроможність до виконання професійних функцій. Специфікою професійної компетентності є її зміст, що формується відповідно до окремої спеціальності чи професії [37, с. 73].

Як висновок, опираючись на дослідження вчених у сфері проблематики професійної компетентності у працівників правоохоронних органів, стає очевидним, що це об'єднане особистісне утворення, що формується з досвідом, здобуттям теоретичних знань та практичних вмінь, особистісних якостей, що забезпечують готовність фахівця до ефективного виконання своїх службових обов'язків. Необхідно спрямовувати навчально-виховну діяльність курсантів на підвищення їх професіоналізму, формування професійних якостей та компетентностей. Відповідно до компетентісного підходу до підготовки висококваліфікованих кадрів виникають нові вимоги, що мають забезпечувати ефективну підготовку компетентного правоохоронця.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

2.1. Комунікативний процес правоохоронців та спілкування зі ЗМІ

Безумовно, комунікація відіграє важливу роль у житті людини. Це не тільки допомагає полегшити процес обміну інформацією та знаннями, а й розвивати стосунки з іншими. Тому важливість спілкування не можна недооцінювати [9, с. 111].

Комунікативний процес належить до ряду дій або кроків, здійснених для успішного спілкування. Він включає декілька компонентів, таких як відправник повідомлення, фактичне повідомлення, яке надсилається, кодування повідомлення, одержувач та декодування повідомлення. Є також різні канали комунікації, які потрібно враховувати в її процесі. Це стосується способу надсилання повідомлення. Це може відбуватися через різних носіїв, таких як голос, аудіо, відео, написання електронної пошти, факс або мова тіла. Загальною метою комунікаційного процесу є надання особі чи стороні інформації – розуміння переданого повідомлення.

«Ми проживаємо у комунікаційному світі, говорить Г.Г. Почепцов, 75 % вільного часу люди витрачають на комунікації. Без ефективного комунікаційного процесу припинилася б велика кількість виробничих процесів. Саме через це питання комунікативного процесу є надважливим для формування суспільства».

Дослідження показують, що майже весь час люди витрачають на комунікацію: люди пишуть, читають, говорять, слухають. Ніхто не може існувати без тієї самої комунікації. Лише вона надає інформаційну передачу, а також передає думки та ідеї. Вона формує як передачу, так і сприйняття отриманої інформації. Ефективна комунікація з'являється лише тоді, коли думки чи ідеї зрозумілі саме в тому значенні, коли в отримуючого інформацію появився той самий уявний образ, який був і у тієї людини, яка передавала інформацію [9, с. 141].

Метою комунікації є передача інформації і розуміння цієї інформації від однієї людини чи групи до іншої людини чи групи.

Під час обмінного процесу інформацією можемо зазначити чотири загальних етапи:

1. Адресант – персона, яка формує ідею або інформацію і передає її.
2. Інформація – повідомлення, закодоване символами.
3. Канал – можливість інформаційної передачі.
4. Отримувач – людина, яка отримує інформацію і розшифровує її.

Під час обмінного процесу інформацією адресанти й одержувачі проходять декілька залежних кроків. Їх завданням є сформуванню повідомлення і вжити канал для передачі таким чином, щоб отримувачі зрозуміли початково сформовану думку. Це важкий процес, бо ці етапи є одночасно тим, у чому зміст може бути зіпсований або повністю втрачений.

Ідея – процес спілкування починається з ідеї, яка стосується вибору повідомлення, яке буде передано. Обсяг «ідеації», як правило, визначається знаннями, досвідом та здібностями відправника, а також метою спілкування та контекстом комунікативної ситуації. Ідея може складатися з пошуку та вибору теми чи пошуку ідей, думок та вирішення типу, обсягу та джерела інформації.

Кодування – це процес перетворення інформації на якусь форму логічного та закодованого повідомлення. Процес кодування заснований на меті зв'язку та відносинах між відправником та одержувачем. Потім закодоване повідомлення передається на канал для передачі [9, с. 171].

Передача стосується потоку повідомлень по обраному каналу. Передача підтверджує середовище, вибране в процесі кодування, і утримує канал зв'язку від перешкод або шуму, щоб повідомлення надходило до приймача без будь-яких перешкод [9, с. 194].

Розшифровка – це процес перетворення повідомлення в думки шляхом перекладу отриманих стимулів в інтерпретований зміст для того, щоб зрозуміти передане повідомлення. Цей процес включає інтерпретацію та аналіз повідомлення.

Зворотний зв'язок – це останній етап у процесі комунікації. Це дія або реакція одержувача на повідомлення, отримане від відправника. Це допомагає відправнику знати, що повідомлення отримане та зрозуміле. Це є ключовим для спілкування. На основі зворотного зв'язку відправник продовжує процес спілкування з одержувачем.

Під комунікаційним шумом розуміються впливи на ефективне спілкування та інтерпретацію розмов. Хоча їх часто переглядають, комунікаційний шум може мати глибокий вплив як на наше сприйняття з іншими, так і на наш аналіз власних навичок спілкування.

Почепцов формує три основні етапи у розвитку комунікації: доіндустріальний, друкований, телевізійний.

Доіндустріальна стадія комунікації характеризується організацією комунікаційного процесу, що може бути виражена у формулі: спілкування «віч-на-віч».

Друкована фаза пов'язана з першою промисловою революцією, з появою масових комунікацій, які зробили життя плюралістичним.

Телевізійна сцена з'явилася з допомогою другої промислової революції, коли форми поведінки були сформовані ще до того, як ми навчилися читати [40, с. 113].

На нашу думку, зміну процесів розвитку комунікації потрібно вбачати не так в індустріальних революційних етапах, як у психологічній зміні людей, причиною якої були різні суспільні зміни.

Переміна й поява різних видів комунікації є внутрішнім бажанням людини й суспільства. Це бажання з'являється під впливом зовнішнього фактору суспільного розвитку.

«Можливо, першим зовнішнім фактором, який реформував манеру спілкування, була поява письма. Дописемна, або усна форма спілкування, була єдиною можливою формою комунікації на початкових етапах розвитку людства. У дописемному часі була міжособистісне й групове спілкування». Комунікативний процес характеризувався діалогами міжособистісного спілкування або спілкуванням з малими групами.

Письмовий процес комунікації переобтяжив комунікативний процес, зробив його непрямим, відокремленим у просторі й часі, дав поштовх виникненню такого виду комунікації, як публічний.

Аудіовізуальний етап комунікації посилив процеси масової комунікації. Основні етапи розвитку системи аудіовізуальної комунікації свідчать про неоднозначну взаємодію технічних, комунікативних, семіотичних і специфічних художніх чинників. Є тут, власне, і теоретичні, навіть термінологічні проблеми. З переміщенням на етап електронного, медійного і масово етапу комунікаційний процес зазнав форми глобалізації, яка стала причиною появи віртуальної комунікації, це такий процес спілкування, де етапи передавання й отримання інформації переміщуються в просторі, та адресант у той самий період виконує роль адресата [9, с. 61].

Ніколи в процесі комунікації люди, перебуваючи в ролі відправників (адресантів), спрямовують свої реакції, або повідомлення, до одержувачів (адресатів), для яких вони формуються у ролі подразника. Стимули, які отримують люди, можуть бути сприятливі, нейтральні або несприятливі.

Уже самі собою екстремальні ситуації, в яких перебувають люди, є джерелами подразників, які є несприятливими, вони викликають у постраждалих страх, небезпеку, жахи, відчай, паніку, істерики та інші досить негативні емоції. Ці кризові реакції формують бажання допомоги і підтримки, що надають постраждалим особам співробітники різних служб безпеки. Вони повинні таким чином взаємодіяти з людьми за допомогою потрібних повідомлень, які можуть їх заспокоїти та покращити психічний стан [9, с. 71].

Вагоме значення для здолання кризи має доцільний і адекватний процес спілкування між робітниками рятувальної служби та постраждалими.

Завдяки тому, що в екстремальній ситуації процес комунікації базується на її характері, суб'єкт, який надає допомогу, повинен оперувати усім обсягом інформації щодо неї. На цей процес має вплив особистість співробітників, які надають допомогу, їх фахова обізнаність й навички, кваліфікація у сфері міжособистісної комунікації, навички у цій сфері та психологічні знання про людську особистість [9, с. 201].

У співробітників аварійно-рятувальної сфери комунікаційні навички визначаються індивідуальними рисами. Сталі особистісні риси, які не руйнуються під впливом оточення, мають надзвичайно особливу роль.

Провівши аналіз щодо комунікації між особами під час екстремальних ситуацій, варто звернути увагу на такі особливості цих ситуацій, як раптовість, необізнаність, збільшення розумового напруження, запізнення реакції, збільшена чисельність подразників, втрата контролю, колективний психоз, загроза життю. Усі ці фактори роблять процес спілкування складнішим та негативно впливають на його перебіг. У ході спілкування в надзвичайних ситуаціях виникає велика кількість видів перешкод, а саме таких [9, с. 202].

- труднощі, викликані небезпечною ситуацією;
- труднощі, викликані адресантом;

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

- труднощі, викликані адресатом;
- труднощі, які є наслідками некомпетентності роботи служб, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями.

Проаналізувавши погляди різних спеціалістів щодо процесу вербальної міжособистісної комунікації, можна зробити висновок, що комунікація під час надзвичайних ситуацій обов'язково здійснює такі функції:

- інформаційна – її задачею є надавання потрібних відомостей постраждалому, і передавання відомостей про нього особі, яка надає допомогу;

- мотиваційна, внаслідок якої відбувається вплив на постраждалого з метою мотивації до усвідомленої поведінки;

- контрольна, на якій базується нагляд та класифікація стану постраждалого і його реакції на небезпечну ситуацію;

- емоційна, яка надає можливість висловлювати емоції й почуття; використовуючи цю функцію, особа під час надання допомоги має можливість висловити постраждалому підтримку, співчутливість, турботливість та небайдужість;

- допоміжна, використовуючи яку, індивідуум контактує з постраждалим та надає їй необхідну допомогу.

Правильному перебігу процесу комунікації в надзвичайних ситуаціях сприяє виконання співробітниками перерахованих нижче засад [9, с. 203]:

- правильне висловлювання думок. Вони повинні бути ясними, зрозумілими, стилістично та граматично правильними, короткими, чіткими, добре сформульованими та логічними;

- застосування мови, зрозумілої для потерпілої особи;

- чемність, культурність поведінки, доброзичливість;

- уникнення повторів без необхідності;

- несхибність, поступовість, непохитність;

- розуміння, узгодженість дій, зацікавленість і взаємоповага;

- об'єктивність, надійність та правдивість наданої інформації;

- логічність і зв'язок висловлювань;

- спрямування уваги на суть справи;

- використання перефразування для демонстрації безпомилкового розуміння висловлювань;

- варто пам'ятати, що хід і обсяг висловлювань не повинні бути багатослівними й уривчастими, а також короткими та повільними;

Розділ II. Особливості спеціальних професійних якостей працівника правоохоронних органів

- вияв правдивих хвилювань та емоційного стану;
- вираження своїх особистісних якостей тільки з позитивної сторони, належна самопрезентація.

Вміння співробітників служб безпеки дієво впливати на потерпілих осіб та їх комунікабельність впливає з таких аспектів [49, с. 27]:

- спроможність кваліфікувати емоційні стани постраждалого;
- спроможність нав'язувати постраждалому необхідні емоції;
- спроможність керувати своїми емоціями та контролювати їх;
- навички висловлювати постраждалому чітку та правдиву усну інформацію;
- спроможність розуміти сутність повідомлень від постраждалого;
- навички невербального спілкування, вираження необхідних для впливу на постраждалого емоцій;
- здатність синхронізувати вербальні й невербальні повідомлення;
- здатність створювати сприятливий клімат для підвищення ефективності комунікації;
- спроможність демонструвати емпатію;
- навички проведення аналізу ситуації;
- спроможність реагувати й проводити аналіз повідомлень потерпілого;
- навички бути терплячим та вислухати постраждалу особу;
- здатність викликати симпатію та довіру в постраждалого;
- спроможність шляхом самокерованості здійснювати необхідний вплив на потерпілого;
- спроможність проявити адекватну реакцію на поведінку і дії постраждалої особи;
- спроможність знаходити окремий шлях впливу на постраждалу особу завдяки спостереженням та діагностуванням особистісних й індивідуальних рис;
- вміння приборкувати негатив в емоціях постраждалої особи.

Шляхом оцінки певних особистісних рис співробітників служб безпеки були визначені вищенаведені необхідні вміння. Зазначені навички варто виокремити у дві окремі групи [9, с. 143]:

- інтелектуальні вміння особистості, які є аспектом порівняно сталих рис окремої людини у сфері розумових функцій та інтелектуальної діяльності (продуктивність, здібність, талановитість);
- здатність до комунікації, яка являє собою сукупність сформованих рис індивідуума у сфері відносин з іншими членами соціуму (вияв власних емоцій, стриманість, адаптованість).

Навички людини в інтелектуальному спектрі гуртуються на значенні персональних особливостей індивідуума щодо сфери інтелектуальних аспектів. Зі збільшенням показника продуктивності збільшується легкість пов'язування різнопланової інформації; зі збільшенням показника репродуктивності об'єктується процес зберігання різноманітної інформації; людині легше створювати нову інформацію у певній сфері діяльності завдяки збільшенню талановитості у цій сфері [11, с. 82].

Щоб бути спостережливим, вміти розпізнавати та проводити ідентифікацію якомога більшої кількості стимулів, які оточують нас, з легкістю оброблювати великий обсяг даних, бути спроможним зосереджувати власну увагу, володіти високими інтелектуальними здібностями, знаходити виходи зі складних та найнепередбачуваніших ситуацій, знаходити комплексні підходи та, застосовуючи їх, розв'язувати різні проблеми, мислити логічно, аналізувати великі обсяги інформації, робити конструктивні висновки, швидко знаходити розв'язання проблем та мати добру пам'ять, необхідно мати інтелектуальні навички. Збільшуючи рівень інтелектуальних навичок, людина одночасно покращує свої навички комунікативної сфери діяльності.

Вміння взаємодіяти з іншими людьми потрібні особистості для полегшення співпраці та, водночас, збільшення її ефективності, покращення навичок переконливості та здійснення впливу на них. Не менш важливо залишатися відкритою, динамічною, підприєжливою, чесною, доброзичливою і неконфліктною особистістю, виявляти розуміння, налагоджувати партнерські стосунки й проявляти власну добру волю, дієво управляти іншими та бути непідвладним.

Для нормального перебігу процесу комунікації працівникам служб у сфері безпеки слід володіти такими якостями, як:

- підвищена продуктивна здібність, тому що в екстремальних ситуаціях, які швидко змінюються, співробітнику необхідно швидко приймати адекватне рішення;

- підвищена репродуктивна здібність, оскільки під час таких подій працівник, що певним чином допомагає потерпілому, не має достатньо часу занотовувати необхідну інформацію, яка надходить до нього, та має необхідність запам'ятовувати будь-які дані одразу після прослуховування з метою надалі використовувати такі відомості задля прийняття важливих рішень на всіх етапах несприятливої ситуації [13, с. 56];

– емпатія в розрізі від середньопозитивного до середньо негативного, тому що це значення повинне сприяти: правдоподібності, доброзичливості, відкритості, чемності, об'єктивності, прозорості, через що особа, яка здійснює допомогу, буде відповідальна, стабільна в емоційному плані й ефективно здійснюватиме самоконтроль;

– підвищена толерантність, тому що саме вона має великий вплив на ефективність комунікації, сприйняття іншою людиною, її позиції та переконання щодо певних питань. Такий прояв толерантності повинен сприяти підвищенню відкритості до проблем інших, самоконтролю, терпінню, миролюбності тощо;

– низька поступливість, тому що завдяки цьому особа, яка допомагає, уникає надзвичайної покірності, а також нерішучості та інколи непослідовності. Крім того, ця риса запобігає примусу.

Для того щоб належно протидіяти екстремальній ситуації, необхідно налагодити процес комунікації під час таких ситуацій, але на це впливає велика кількість різноманітних чинників. У цій статті зосереджено увагу саме на впливі особистості тих осіб, які надають допомогу, та правилам її надання у вищезазначених ситуаціях [9, с. 145]. Проте ми не проводили аналіз зв'язку між особистісними рисами постраждалих і співробітника служби безпеки як особистості, тому що це практично виключено через наявність великої кількості типів особистостей постраждалих. Але водночас вважаємо, що обізнаність працівників служб безпеки у сфері системного поняття людини, яка ґрунтується на теоріях автономних систем, та обізнаність, яку дає ця теорія з приводу внутрішніх механізмів психологічного аспекту людини, впливає на належне виконання своєї роботи з потерпілими й використання усіх необхідних комунікаційних навичок.

Одним із рішучих кроків у процесі реформації системи правоохоронних органів є старт діяльності патрульної поліції. Ця реформа орієнтована на перетворення негативних вражень щодо такої служби в цілому, наприклад формування престижу Національної поліції України. Саме патрульний на сьогодні є обличчям нашої поліції, тому що саме він щодня, вирішуючи професійні завдання, має нагоду спілкуватися з великою кількістю наших громадян.

Актуальною проблемою збільшення довіри громадян до представників правоохоронних органів варто вважати професійне спілкування із представниками суспільства. Нині питання щодо культури

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

спілкування співробітників правоохоронних органів залишаються відкритими, не звертаючи увагу на велику кількість наукових досліджень у цій сфері [9, с. 147].

Очевидним є те, що не кожна особа може вести себе відповідно до загальноприйнятих соціальних норм, законів, традицій, що схвалюються суспільством. Як наслідок, культура спілкування характеризується такими аспектами: чи залишається особа люб'язною у будь-якій ситуації, що пов'язана із її професійною діяльністю, виявляється вона толерантною, зберігаючи витримку, чи не відповідають грубістю на грубість навіть у конфліктній ситуації.

Коли працівник правоохоронних органів долучається до людських відносин, він виконує роль арбітра у конфліктних ситуаціях. Важливим елементом морально-етичних обов'язків працівника є дотримання коректності та гідної поведінки, що притаманна співробітникам органів виконавчої влади. Служба поліції народу – це один з найважливіших аспектів виховання поштового ставлення громадян до закону та правоохоронної системи в цілому.

Залежно від сфери використання можливо виділити два основні типи комунікативних стратегій професійного спілкування – це у професійному середовищі та в сфері взаємодії з громадянами [10, с. 16].

Під час спілкування з колегами необхідно люб'язно ставитися до кожного, незалежно від його звання чи посади, бути доброзичливим та виявляти коректність та толерантність. Це вимагає вміння не створювати для співрозмовника некомфортного середовища. У службових відносинах не передбачається відкритої зацікавленості особистими справами через те, що це може призводити до виникнення атмосфери недовіри та/або погіршення співпраці.

Інколи між колегами виникають певні непорозуміння. Дотримання правил спілкування може не дати розвитку подальшому конфлікту. Важливим є визначення зі стратегією спілкування та тактикою особистої поведінки залежно від значення ситуації. Необхідність активно відстоювати власну позицію виникає тоді, коли наслідки взаємодії є важливими або від цього залежить збереження власного іміджу.

Найбільш продуктивною стратегією взаємодії є співробітництво, проте цей варіант є задовільним лише для тих, хто вміє вислуховувати, обговорювати та знаходити прийнятні варіанти у процесах вирішення проблем для обох сторін. Проблему, яку не можна вирішити

або недоцільно витратити на неї час та сили, необхідно проігнорувати. У більшості випадків ситуація втрачає актуальність або на неї буде надано більше часу, щоб її вирішити. Стратегія пристосування використовується тоді, коли власна правота відходить на другий план перед спокоєм та миром у відносинах з партнером. Вищеописане сприяє налагодженню комфортної робочої атмосфери та успішної взаємодії [41, с. 20].

Одночасно з цим необхідно підтримувати свою спроможність до відповідних дій, коли опонент починає тиснути та намагається спонукати до визнання його правоти.

У дійсності кожна людина докладает зусиль, щоб приховати власні слабкі сторони, а, як наслідок, створює «штучне» уявлення про особисті переваги.

Кожен з нас має свої слабкості, які ми приховуємо, цим самим ми створюємо хибне враження про себе, адже в результаті приховування ми випадково створюємо «штучні» переваги.

Усі вищеперераховані стратегії комунікації здатні надати учасникам конфлікту перевагу у суперечці. Навіть найменше усвідомлення цих стратегій надає змогу передбачити подальшу поведінку співрозмовника й наслідки цього конфлікту. Щодня правоохоронці мусять дотримуватися певних правил спілкування, не надаючи значенню звання колеги: працівник, у якого звання старше за звання іншого – молодшого, має право на те, щоб керувати ним, зобов'язувати до конкретної поведінки, погоджувати важливі папери; у разі рівності в званнях особа повідомляє, сповіщає, просить допомоги та направляє документи; молодший за званням у старшого просить дозволу, може доповідати, виконувати накази з доповіддю у перспективі та подавати документи.

Важливим професійним умінням співробітника правоохоронних органів – є вміння обминати конфлікти та стимулювати колег до поважного ставлення один до одного. Необхідно опанувати навичку, що дозволить стежити за мімікою, вербальними та невербальними своїми сигналами та колег. У разі необхідності запропонувати допомогу, завжди залишатися доброзичливим, щиро радіти та посміхатися колегам.

Більше того, щоб уникнути емоційного дискомфорту, необхідно контролювати своє мовлення та темп, не вживати незрозумілих інтонацій та уникати жаргонів. Манера спілкування повинна бути

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

дружньою, у разі помилки – вибачитись за це. Якщо ви почули помилку, то про це можна повідомити колезі, але в загальноприйнятій для професійного спілкування формі [9; 40; 31].

Вищеописане надає змогу скласти загальні правила спілкування з колегами: чим простіша форма спілкування між собою, тим спокійнішою є атмосфера на роботі; колективна діяльність завжди є більш продуктивнішою за одноосібну; до інших ставитися так, як особисто ми хочемо, щоб ставилися до нас.

У процесі виконання своїх службових обов'язків працівник правоохоронних органів постійно має контакти з громадянами.

Прикладом є зупинка водія транспортного засобу, який порушив Правила дорожнього руху, працівник патрульної поліції зобов'язаний виявляти доречну в такій ситуації ввічливість. Алгоритм дій має бути таким:

- підійти до водія;
- представитися;
- пред'явити посвідчення;
- повідомити причини зупинки (п. 27.4 наказу № 111).

У процесі усного спілкування особа може чути та сприймати візуальні жести, міміку, манеру триматися, узагальнено це називають загальною культурою поліцейського. Під час такого спілкування часто спричиняється підвищення нервової напруженості в розмові між працівником правоохоронних органів та порушником. З метою спокійного спілкування необхідно зберігати спокій та чітко формулювати свої аргументи, не зважати на різкі висловлювання та інші провокативні ситуації [9; 11; 40].

Правоохоронець повинен діяти в межах закону, він не має права вдаватися до таких вчинків, які можуть викликати негативний резонанс у суспільстві. Основними ознаками гідної поведінки представника виконавчої влади України є вміння спілкуватись з людьми, коректність, толерантність, чистота мовлення.

Досить часто робота представника виконавчої влади вимагає вміння спілкуватися з людьми похилого віку та людьми, які погано бачать або погано чують. Універсальних рецептів як діяти в такій ситуації дати не можна, але він повинен вислухати прохання особи не перебиваючи, без недоречних зауважень, щоб не провокувати її на конфлікт. Не можна допускати знервованості і підвищувати голос.

Вимова має бути чіткою, виразною та зрозумілою, у чому необхідно переконатися в кінці розмови. Правоохоронець має вирізнятися психологічною стійкістю. Якщо в особи взагалі відсутній слух, то поліцейський має запропонувати їй звернутися в письмовій формі. Своїми діями представник закону не повинен викликати невдоволення та обурення з боку особи, яка звернулася за допомогою [9, с. 172].

Виконуючи службові обов'язки, часто виникає необхідність спілкуватися з дітьми та підлітками. З цією категорією осіб потрібно спілкуватися маючи педагогічно-психологічні здібності, потрібно бути ініціативним у спілкуванні, ні в якому разі не принижувати гідність підлітка чи дитини. Дружелюбність стимулює довірливе спілкування та знижує психологічний бар'єр, що може виникнути у дитини. Правоохоронець має застосовуватися суб'єктивно-індивідуальний підхід до кожного підлітка. Він завжди повинен виявляти зацікавленість та інтерес у спілкуванні з дитиною, спонукати її до виправлення, якщо поведінка підлітка суперечить соціальним нормам [40, с. 147].

Досить часто, наприклад у разі виникнення дорожньо-транспортної пригоди чи іншої надзвичайної події, у правоохоронця виникає потреба у спілкуванні з потерпілими чи свідками події. Передусім він повинен відреконструюватися, з'ясувати, як правильно звертатися до потерпілих чи свідків, враховуючи психоемоційний стан потерпілих.

Спілкуватися необхідно простими та зрозумілими фразами, оскільки рівень смислового сприйняття та концентрації уваги учасників дорожньо-транспортної пригоди чи іншої пригоди, як правило, обмежений. Недоречно закінчувати розмову незрозумілими для особи питаннями й висновками.

Спілкуванню зі злочинцем необхідно приділяти особливу увагу. Під час затримання злочинця чи припинення правопорушення правоохоронець вимушено спілкується з особами, поведінка яких девіантна. Необхідно мати терпіння та психологічну стійкість, щоб переконати осіб, які вчиняють правопорушення, припинити це. Потрібно спілкуватися з такими особами у звичній для них манері. Контролюючи свої емоції, вдається знизити агресивність затриманого. У дискусії потрібно досягати повної або часткової згоди. Потрібно вибудувати мовно-психологічну схему, щоб уникнути розбіжностей під час дискусії. Тільки так можна встановити цілісну картину події або з'ясувати причини та мотиви того, що спонукало вчинити той чи інший вчинок [9; 11].

Досить часто порушник має певні відхилення та не розуміє значущості власних дій, агресивно ставитися до поліцейських. Правоохоронці в таких випадках повинні демонструвати силу й рішучість власних дій, щоб порушник піддався психологічному тиску. Потрібно все вирішувати шляхом діалогу й уникати застосування сили.

Реформа правоохоронної системи визначає основну функцію правоохоронної системи не як каральну, а як сервісну. Це вимагає встановлення певної мовної стратегії в спілкуванні між правоохоронцями та громадянами, колегами, а саме [40, с. 72]:

1) під час спілкування з колегами необхідно дотримуватися комунікативної взаємодії, увічливого, інформативного ведення діалогу та можливого зближення позицій сторін для того, щоб вирішити стратегічні завдання. Не можна під час спілкування з колегами керуватися зацікавленістю приватними справами;

2) спілкуючись з порушниками правил дорожнього руху, працівник правоохоронних органів своїми діями повинен показати порушнику, що він діє від імені закону, виявляти толерантність, коректність, висловлювати власну позицію конкретно, згідно зі статтями закону щодо вчиненого порушення, не звертати уваги на провокативні дії та коментарі з боку порушника й зацікавлених осіб. Усі дії працівника правоохоронних органів мають відбуватися в межах закону, а поведінка не повинна викликати негативний резонанс у громадян;

3) під час спілкування з людьми з особливими потребами потрібно проявляти доброзичливість, уважність, бути витриманим, чітко та правильно будувати речення, контролювати правильність інтонації;

4) у процесі спілкування з підлітками та дітьми необхідно побудувати розмову так, щоб визвати довіру до себе, переконати співрозмовника в своїй доброзичливості, змусити дитину чи підлітка довіритися та налагодити спілкування на взаємних інтересах;

5) після того, як трапились пригоди, постраждалі чи очевидці можуть перебувати в емоційному стані, у них може бути плач, істерика, ступор, нервові тремтіння. Поліцейський повинен діяти як психолог, щоб отримати можливість для конструктивної розмови;

6) під час зупинення правопорушника чи доставки осіб з девіантною поведінкою до відділку поліції правоохоронець повинен контролювати нервову збудженість і вести спілкування так, щоб знизити агресію затриманої особи, а також з'ясувати причини й умови вчинення вчинку.

Окрема тема для розуміння правильної поведінки правоохоронця – це спілкування співробітника правоохоронних органів зі співробітниками засобів масової інформації (далі – ЗМІ) [6, с. 11].

Під час спілкування з представниками ЗМІ правоохоронець повинен керувати ініціативою введення діалогу. Його розмова має засвідчити високий рівень підготовки та впевненість у своїх діях. Щоб було зрозуміло, що нова правоохоронна система створена на засадах чесності та прозорості і кожен її співробітник підтверджує це та підвищує рівень довіри до неї. Ввічливість та комфорт – це основні правила, якими повинен керуватися працівник правоохоронних органів під час спілкування з представниками ЗМІ.

Ввічливість – це головна зброя правоохоронця, основний компонент співробітництва та можливість контролювання ситуації в будь-якому разі, це є найефективнішим засобом протидії агресії співрозмовника. Проте у процесі виконання своїх безпосередніх обов'язків спілкування з працівниками ЗМІ можливо тільки після перевірки посвідчення журналіста, яке видається журналістові керівництвом ЗМІ (друкованого, теле-, радіо, інформаційного агентства та ін.), або професійним об'єднанням журналістів (Національна спілка журналістів України, Незалежна медіа-профспілка тощо). Відповіді на всі запитання, які цікавлять представника ЗМІ, мають бути вичерпні.

Правоохоронець повинен ввічливо та спокійно відповідати на будь-які запитання представника ЗМІ. Відповідь представнику ЗМІ повинна відображувати його життєву позицію, а не бути вивченою на пам'ять. Він має бути впевнений у своїх словах і діях, тоді йому буде комфортно і легко розмовляти з працівником ЗМІ та з будь-яким громадянином [9, с. 157].

Якщо інформація, про яку запитує представник ЗМІ, не входить до компетенції працівника, він повинен надати контактну інформацію особи, яка може детально відповісти на запитання представника ЗМІ.

Публічною інформацією називають ту, що відображається та задокументовується у будь-який спосіб на різноманітних носіях інформації, вона отримана чи створена під час виконання суб'єктами своїх повноважень, власних обов'язків, що передбачаються чинним законодавством, або та, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, що визначаються цим Законом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, установлених законом. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» правоохоронець може надавати інформацію [9, с. 182].

Якщо є певний нормативно-правовий акт, яким встановлено обмеження на збір інформації, то правоохоронець повинен повідомити представника ЗМІ про це з посиланням на відповідний нормативно-правовий акт, а також надати журналісту контактну інформацію особи, яка зможе детальніше проінформувати працівника ЗМІ.

При відповіді представнику ЗМІ, працюючи на місці події, правоохоронець повинен надати коротко тільки публічну інформацію, що стосується обставин певної пригоди, та обговорити імовірність співпраці з представником ЗМІ у подальшому.

Якщо представник ЗМІ заважає виконанню функціональних обов'язків у будь-який спосіб (фізично намагається заважати, накидається на постраждалих / потерпілих тощо), повинен діяти щодо такого представника ЗМІ відповідно до чинного закону, щоб не допустити конфлікт [40, с. 176].

Якщо представник ЗМІ поводить себе некоректно, правоохоронець також має право зафіксувати на камеру поведінку працівника ЗМІ, що буде доказом непрофесійної поведінки журналіста, яка заважала виконувати власні обов'язки.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» інформація, яку співробітник не повинен надавати представникам ЗМІ:

– конфіденційна інформація (адреса, телефон та інша контактна інформація громадян та співробітників правоохоронних органів);

– таємна інформація – це інформація, що вважається слідчою або державною таємницею, що безпосередньо стосується національної безпеки, економічного устрою, прав людини;

– службова інформація поділяється на такі категорії:

1) міститься в документах суб'єктів владних повноважень, що становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію – доповідні записки, рекомендації, якщо вони безпосередньо пов'язані з розробкою діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процеси прийняття рішень та не підлягають публічному обговоренню;

2) зібрана під час оперативно – розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, пов'язана з обороною країни, що є державною таємницею.

Документам, що містять службову інформацію, присвоюється гриф – «для службового користування», що надається відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону «Про доступ до публічної інформації».

Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, збирається органами: державної влади, місцевого самоврядування та іншими суб'єктами владних повноважень, зокрема на виконання делегованих повноважень, що не можна обмежити у доступі [11, 46].

Також журналіст має право вести фото- / відеозйомку правоохоронця та його посвідчення, однак, посилаючись на Кодекс журналістської діяльності, останній має право попросити не афішувати його лице та лице постраждалих.

До категорії журналіст прирівнюються такі особистості: кіно- і теле-оператори, режисери та інші працівники ЗМІ, за умови, що вони входять до складу творчих груп. Права та обов'язки журналіста поширюються на іноземних журналістів, що проводять свою діяльність в Україні [32].

Згідно зі ст. 171 Кримінального кодексу України правоохоронець не має права створювати перешкоди журналістській діяльності, не повинен закривати камеру руками та/або вступати у фізичне протистояння з представником ЗМІ. Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів та технічних засобів, якими він користується у власній роботі.

Під час спілкування зі ЗМІ для співробітника правоохоронних органів існує типовий алгоритм дій та поведінки, передбачаються такі пункти:

- увімкнути відеофіксацію;
- представитись;
- запитати та занотувати ім'я журналіста, назву ЗМІ, перевірити його посвідчення (конкретно єдиного зразка не існує, тому необхідно оцінювати ситуацію).

Якщо журналіст з'являється в незручний для інтерв'ю момент, про це необхідно ввічливо йому сказати, а надати коментар щодо пригоди ви зможете тільки після того, як виконаєте свої службові обов'язки у цій конкретній ситуації на місці події.

Неприпустимим є мовчання чи уникання спілкування, закривання камери руками або вступання у фізичну протидію з представником ЗМІ.

На місці злочину до прибуття СОГ не допускати журналістів конкретно до місця пригоди. Пояснити їм, що такими діями вони можуть знищити чи зіпсувати сліди злочину.

Якщо журналіст не іде на контакт та заважає в будь-який спосіб виконанню ваших обов'язків (намагається фізично заважати, кидається на постраждалих тощо), необхідно з особливою обережністю вивести його за межі місця події, наприклад за обмежувальну стрічку чи патрульні машини тощо [9, с. 151].

Відповідно до закону журналіст має право вести фото- та відеозйомку вас та вашого посвідчення, але ви можете попросити не афішувати ваше обличчя та/або обличчя постраждалих.

Ввічливо відповідати на всі запитання журналіста, на які ви можете компетентно відповісти.

У ситуації з конкретними правопорушеннями компетенція працівника правоохоронних органів така: можна підтвердити виключно факти, але не робити оцінку та не висловлювати припущень.

Неприпустимою є відповідь – «без коментарів» тощо. Якщо ви не можете надати відповідь, порекомендуйте звернутися до пресслужби Управління поліції.

Про кожен контакт зі ЗМІ необхідно повідомляти вашого командира або пресслужбу.

2.2. Тактична медицина у надзвичайних ситуаціях: завдання та організація екстреної допомоги

Досить багато людей гинуть під час надзвичайної ситуації та війни. Інформація, яку подаємо нижче, показує ту медичну практику, яка формується на даних, які накопичуються в період дії та знешкодження наслідків надзвичайної ситуації, а також на персональному досвіді працівників кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної діяльності.

Донедавна багато навчальних правоохоронних установ мали навчання тільки з основ першої медичної допомоги, а в аптечках у патрульних машинах не було потрібних засобів для допомоги при сильних пораненнях [10, с. 232].

Не хочеться це зазначати, але велика кількість правоохоронців не мали бажання надавати навіть звичайну першу допомогу, яку їх навчали надавати у вузах. Вони були впевнені, що невдачі, яких вони можуть зазнати, будуть їм надто дорого коштувати. Навіть офіцери мали вказівки від керівництв не надавати медичну допомогу через можливість суду, звільнення чи ув'язнення.

Багато установ мають курси, які навчають офіцерів, правоохоронців, як правильно, використовуючи травмо набори, рятувати життя потерпілого, підозрюваного, колеги-офіцера. І мають надію, що вони будуть виконувати медичне реагування за будь-якої умови [10, с. 141]

Проте існує лише дві ситуації, за яких правоохоронні органи обов'язково зобов'язані надавати медичну допомогу. Перша – люди потребують допомоги за відсутності загрози, наприклад, ізольована дорожньо-транспортна пригоди. Друга – коли є певна загроза (грабування, захоплення будинку чи випадок з палаючим вогнем).

Правоохоронців також вчать, що тактичні ситуації завжди важливіші будь-яких медичних, а головним пріоритетом для них є швидка поява і знешкодження правопорушника чи їх угруповань. Як тільки правопорушників буде заарештовано, у офіцерів виникає потреба зупиняти критичні кровотечі у постраждалих.

На жаль, бувають ситуації, коли патрулюючі чи офіцери не мають потрібних інструментів та рівнів підготовки для нормального надання допомоги при проникаючих травмах до прибуття пожежників чи швидкої медичної допомоги. А це означає лише одне, що люди, які зазнали небезпеки, інколи залишаються тривалий час без отримання потрібного обсягу медичної допомоги. Також є проблема, коли пожежні бригади чи бригади швидких не ризикують іти в «червоні» зони, якщо немає впевненого розуміння у потрібному рівні безпеки. У цей час правоохоронці чи потерпілі можуть просто стекти кров'ю [10, с. 72].

Навіть коли бригади швидких прибувають на місця подій, певні негаразди можуть відтермінувати надання допомоги. Крім того, інформація, яка потрібна для оцінювання тяжкості стану чи обсягу надання медичної допомоги, може бути неправильною, з огляду на безпорядок на місці події.

Пройшов той час, коли правоохоронці викликали по раціях медичну допомогу, доки жертви чи навіть підозрювані стікають кров'ю. Суспільство сподівається, що офіцери змушені і будуть надавати допомогу, докладати максимальні зусилля, щоб урятувати життя [10, с. 87].

Запитання: «Яка медична допомога може бути надана офіцером-правоохоронцем, маючи мінімум знань, важкопораненим потерпілим?» – є досить логічним, адже офіцери не мають змоги надати ті самі її обсяги, які можуть бути надані бригадами швидкої медичної

допомоги. Проте доведено, що швидкість у реагуванні натренованих правоохоронців та термінове надання ними першої медичної допомоги може врятувати життя [10, с. 231].

Згідно з проведеними дослідженнями є три причини смерті, які зумовлюються проникаючими травмами, які можна запобігти. Кожен з псевдосмертельного наслідку проникаючого травмування може бути мінімізований людиною, яка надає допомогу, навіть якщо нею було пройдено лише загальне медичне навчання.

Причиною номер один є неконтрольована кровотеча, смерть від травми, яку можна запобігти. Чим більша кількість людей, які знають, як контролювати кровотечу у пораненого пацієнта, тим більше шансів пережити цю травму. Ви можете допомогти врятувати життя, знаючи, як зупинити кровотечу, якщо хтось, включаючи вас, постраждав.

Пневмоторакс – це ненормальний збір повітря в плевральному просторі між легенями та грудною стінкою. Симптоми, як правило, включають раптовий початок різкого, одностороннього болю в грудях і задишку. У меншості випадків односторонній клапан утворюється на ділянці пошкодженої тканини, і кількість повітря в просторі між грудною стінкою та легенями збільшується; це називається напруженим пневмотораксом. Первинний спонтанний пневмоторакс – це такий, що виникає без видимої причини та за відсутності значного захворювання легенів.

Проте є ще один вид – напружений пневмоторакс. Це коли потерпілий отримав проникаюче поранення у грудну клітку. Саме так може з'явитися прогресуючий накопичувальний процес кількості повітря, переважно через вогнепальне чи ножове поранення.

Стан, який викликає загрозу життю, це тоді, коли повітря не повертається у легені та з кожним вдихом повітря накопичується в плевральному просторі [10, с. 141].

Негайне лікування відкритого пневмотораксу полягає у покритті рани прямокутною стерильною оклюзійною пов'язкою, яка надійно закривається скотчем лише з 3 сторін. Отже, пов'язка перешкоджає потраплянню атмосферного повітря в грудну стінку під час вдиху, але пропускає внутрішньоплевральне повітря під час видиху. Негайна допомога натяжного пневмотораксу полягає у негайній декомпресії голки шляхом введення голки з великим отвором (наприклад, 14 або 16 калібру) у 2-ге міжребер'я у середньо-ключичній лінії. Зазвичай повітря виливається.

Порушення прохідності дихальних шляхів. Іншими словами, це – неефективний кліренс дихальних шляхів. Він виникає, коли використовується штучний дихальний шлях, оскільки нормальні мукоциліарні транспортні механізми обходять і порушуються. Оцінка лікарського догляду та втручання – це ключі до підтримки прохідності дихальних шляхів у пацієнта зі штучним дихальним шляхом. Оцінка звуків дихання є критично важливою для прийняття обґрунтованого клінічного судження про прохідність дихальних шляхів. Для підтримки прохідності дихальних шляхів, що є метою лікування, призначені такі втручання, як трахеобронхіальне всмоктування, постуральний дренаж та забезпечення екзогенної вологості повітря [10, с. 267].

Неефективний кліренс дихальних шляхів характеризується такими ознаками та симптомами:

- аномальні звуки дихання (потріскування, хрипи);
- аномальна частота дихання, ритм та глибина;
- задишка;
- надмірні виділення;
- гіпоксемія / ціаноз;
- неможливість видалення виділень з дихальних шляхів;
- неефективний або відсутній кашель;
- ортопнея.

Одним із найнебезпечніших проникаючих поранень грудної клітки є відкрита рана грудної клітки, через яку ушкодження самої легенеї формує її спадання. Людина задихається, з рани часто тече піниста кров. Якщо отвір у клітині не закрити, легеня не зможе розкритись.

Так, головною причиною летальних випадків серед правоохоронних органів та інших учасників військової операції в 61 % випадку була артеріальна кровотеча з поранених кінцівок, у 33 % – напружений пневмоторакс, у 6 % – травма дихальних шляхів, що вимагала термінового хірургічного втручання [10, с. 153].

Якщо у людини виявляються ознаки легкої обструкції дихальних шляхів, спонукайте його продовжувати кашляти, але нічого іншого не робити. Якщо він у свідомості, зробіть до п'яти ударів спиною. Встаньте збоку і трохи позаду потерпілого. Простий маневр нахилу голови та підняття підборіддя може досягти прохідності дихальних шляхів у 91 % пацієнтів і, зазвичай використовується медсестрами для відкриття та очищення дихальних шляхів під час реанімації. Якщо покласти подушку під голову та плечі, то це може допомогти зберегти таке положення.

Медична допомога на лінії вогню («гаряча зона»). Військова медицина – це унікальна галузь. Від забезпечення здоров'я військ до боротьби з насильницькими пораненнями медичні бригади працюють, щоб підтримувати солдатів у бойовій формі. Після початку бойових дій медична служба прагне лікувати та повертати війська до активної служби якомога швидше. Військові повинні були розробити швидкі, ефективні системи як для постраждалих на передовій, так і для транспортування важкопоранених до госпіталів, подалі від бойових дій.

У міру вдосконалення медицини все більше солдатів виліковують тілесні ушкодження, але тим, хто має наслідки, які можуть змінити життя, може знадобитися лікування та підтримка на все життя. Обсяг медичної допомоги обмежено зупинкою сильної кровотечі шляхом накладання джгута та витягання пораненого в безпечне місце. Медична допомога надається в порядку само-, взаємодопомоги або підготовленими із питань надання медичної допомоги особами, зокрема молодшим медичним персоналом із медичною освітою.

У Збройних силах певних країн, зокрема США, Ізраїлю, використовують різні види кровоспинного джгута, наприклад джгути типу Red Tip, Combat Application Tourniquet (C-A-T) тощо. Конструкція такого типу джгута дає змогу накласти його на поранені кінцівки однією рукою. Для комфорту та своєчасного застосування джгут накладають на грудній клітці на верх одягу та бронежилет так, щоб його можна було легко витягнути будь-якою рукою [10, с. 231].

У «теплій зоні» застосування медичної практики відбувається відповідно до протоколу ABC згідно з табельним оснащенням бригади екстреної медичної допомоги. На цьому етапі забезпечують підтримку функцій дихання, накладається оклюзійна пов'язка за наявності відкритого пневмотораксу, а у разі виявлення напруженого пневмотораксу здійснюється дренажування плевральної порожнини у другому міжребер'ї відповідно до середньоключичної лінії спеціальною голкою досить великого діаметра й введення до судин іншого катетера (7–9 F), який оснащений клапаном Геймліха, виконують можливу іммобілізацію пошкоджених кінцівок спеціалізованими транспортними шинами SamSplint.

Серед клінічних проявів напруженого пневмотораксу є проникаюча рана грудної клітини, про яку має свідчити наявність відповідного звуку всмоктування повітря до плевральної порожнини,

тяжкий стан постраждалого, відсутність певних дихальних шумів із боку рани, прямі ознаки дихальної недостатності, посинілість шкіряних покривів зі спостереженням розширення шийних вен [10, с. 122].

Медична допомога під час евакуації («холодна зона»): така територія вже є безпечною для військовослужбовців та цивільних, зокрема групи екстреної медичної допомоги. У цій зоні група надає стандартний обсяг медичної допомоги згідно з чинними протоколами із застосуванням табельних лікарських препаратів і засобів. У «холодній зоні» може проводитися: усунення асфіксії та деяких її наслідків шляхом відсмоктування мас крові та слизу з верхніх дихальних шляхів, введення повітропроводу, створення інтубації трахеї, виконання трахеостомії, доведення показників гемодинаміки до стабільності. Значення артеріального тиску нижче ніж 80–90 мм рт.ст. у «холодній зоні» є показанням до проведення інфузійної терапії.

Відповідно до рекомендацій під час транспортування потерпілого до наступного етапу надання допомоги протягом однієї години підтримують показники гемодинаміки через інфузії розчинів Рінгера з лактатом або 0,9 % розчину NaCl внутрішньовенно. Під час транспортувань понад одну годину, до початку евакуації проводиться інфузійна терапія колоїдним та/або гемодинамічним розчином, зокрема похідними гідроксіетилкрохмалю: haes-steril, інфуколом, рефортаном, hextend (США). Інфузійна терапія починається із низькоколоїдного або гіпертонічного розчинів декстрану після проведення усіх дій для забезпечення дихальних функцій [10, с. 179].

Під час виявлення неконтрольованих кровотеч введення розчину Рінгера з метою підвищення показників артеріального тиску не рекомендується, тому що виникає ризик поновлення та збільшення масштабності кровотечі, зокрема внутрішньої.

Хірургічне лікування ран, отриманих під час бою на ранньому етапі, здійснюється на таких засадах: первинна санація та хірургічні обробки ран. Стандартом процедури ведення вогнепальних ран є їх зашивання приблизно на четверту або п'яту добу; здійснення антибіотикотерапії; застосування протиправцевих та протигангренозних полівалентних сироваток; приведення уламків кісток у стабільне положення при вогнепальних переломах [10, с. 181].

Постраждалим варто призначати свіжозаморожену плазму або донорську кров у співвідношенні один до одного, якщо виникає потреба застосування препаратів крові.

Найважливіше місце у лікуванні потерпілих займає надання першої допомоги й часто відіграє велику роль у його подальшому стані здоров'я. В екстремальних та нещасних випадках більшість не має змоги з великою ефективністю надавати першу медичну допомогу потерпілим через відсутність спеціальних знань, унаслідок емоційних хвилювань та нездатність узяти ситуацію під свій контроль і приборкати страхи. Завжди результат нещасного випадку вирішується за декілька хвилин – він може бути сприятливим або людина може стати інвалідом, у деяких випадках потерпілому навіть загрожує смерть. Інколи травма може бути отримана за таких несприятливих умов, коли відсутня можливість зателефонувати й викликати фахівців швидкої допомоги. У такому випадку життя і здоров'я залежить від співпрацівників, товаришів чи навіть перехожих, їхніх навичок надавати першу допомогу.

На сьогодні в зоні ООС виконуються спеціальні військові операції, які є розрізненими та незалежними. Підрозділи виконують свої завдання далеко від медичних закладів, тому транспортування постраждалих відбувається у досить великий термін і через це доволі часто доставка поранених до медичних закладів відбувається із запізненням. Обмеження у часі, замала наявність медиків та необхідних обладнань для лікування певного типу травм – досить особлива ситуація, особливо якщо звернути увагу на терміни надання домедичної допомоги при серйозних пораненнях. Кількість спеціалізованого медичного транспорту та реанімобілів є обмеженою, терміново потребує збільшення згідно з міжнародними стандартами [10, с. 213].

Основні аспекти при організації медичної допомоги в екстрених випадках. Відповідно до інформації ВООЗ тридцять відсотків від усіх постраждалих під час мирного часу потребують надання медичної допомоги, враховуючи життєві показники. За цією ж інформацією, кожного п'ятого загиблого можна було врятувати, якщо б першу медичну допомогу було надано своєчасно і правильно. Ушкодження, отримані постраждалими під час надзвичайних подій, треба характеризувати великою чисельністю різноманітних уражень та комбінованих травм з шоком, великою крововтратою, асфіксією, синдромом стиснення. Усе це доволі часто призводить до взаємообтяження, після чого спостерігаються психогенні реакції, які ускладнюють надання кваліфікованої допомоги постраждалому. З вищенаведеного зрозуміло, що надання домедичної допомоги є важливим етапом та стають зрозумілими масштаби відповідальності, яка припадає на плечі рятувальників та тих, хто наважився надати першу медичну допомогу на місці подій [10, с. 186].

Як відомо, головною задачею керівника рятувальних робіт є забезпечення їх швидкого початку. Якість виконання рятувальних робіт і надання першої допомоги залежить від такого фактора. Принципами екстреної медичної допомоги (далі – ЕМД) відзначається вирішення завдань щодо організації медичного забезпечення громадян під час надзвичайних техногенних та природних ситуацій.

Домедична допомога являє собою комплекс невідкладних дій та заходів, направлених на збереження та забезпечення життя людей у невідкладних станах й зменшення результатів впливу вказаних станів на здоров'я потерпілих, які здійснюються безпосередньо на місці події тією категорією осіб, у яких немає певної кваліфікації у медичній сфері, проте яким за своїми персональними обов'язками необхідно мати основні навички зі збереження здоров'я й життя постраждалого та, за законом, повинні здійснити вищенаведені заходи та дії [10, с. 231].

У цьому визначенні простежується два головних аспекти: перший – невідкладність дій, які спрямовані на забезпечення й збереження життя особи, другий – організація цих заходів.

Необхідно приділити увагу саме другій складовій – які заходи слід вжити з урятування, збереження та забезпечення життя особи, що перебуває у стані, який є невідкладним саме в надзвичайній ситуації.

Здійснення ЕМД у надзвичайних ситуаціях ґрунтується на таких принципах як: організація роботи служб екстреної допомоги та її забезпечення; розподіл засобів та сил; взаємодія, якою передбачено не лише узгодженість дій установ охорони здоров'я з рятувальними службами й органами виконавчої влади; своєчасність та ефективність надання ЕМД особам, які зазнали ушкоджень, повинні забезпечуватись силами та засобами служб ЕМД; достатність – потрібна кількість засобів і сил ЕМД має базуватися виходячи з науково-практичних обґрунтованих показників, структурах санітарних втрат, базуючись на найгірших варіантах надзвичайних ситуацій, які прогнозуються, оцінках загальної медичної обстановки [10, с. 223].

Поняття медичної розвідки зони НС являє собою попереднє визначення кількості населення, рівня роботи медичних служб, аналіз місцевості та стану транспортних шляхів та іншого. Все це забезпечується централізованими та децентралізованими управліннями, які беруть участь у локалізації надзвичайних ситуацій.

Захист. Тоді, коли виявляється забруднення місцевості радіоактивними або отруйними хімічними речовинами, виникає екстремальна необхідність захистити персонал постраждалих об'єктів, рятувальників та бригад ЕМД від негативних та шкідливих для здоров'я чинників [10, с. 253].

Навчання. Через те, що в зоні катастрофи можуть знаходитися різноманітні категорії населення (робочі, службовці, студенти, діти, особи похилого віку), постає питання про необхідність їх підготовки задля опанування техніками домедичної допомоги, головними способами індивідуального й колективного захисту від шкідливих чинників.

Цей та вищенаведений принципи можуть розкрити основні аспекти трьох етапів надання домедичної допомоги [10, с. 228].

Перша фаза (ізоляція). Ця стадія починається з початку надзвичайної ситуації до впровадження рятувальних робіт (від декількох хвилин до декількох діб). Вона характерна тим, що допомога постраждалим ззовні неможлива, масштаби ситуації, що склалася, ще не оцінені та проблему виживання населення вирішує самостійно.

Друга фаза (порятунок). На цій стадії розпочинаються рятувальні роботи загонів, райони яких не постраждали, розгортають медичні формування для надання невідкладної допомоги, що сортують і зосереджують постраждалих за класифікацією життєвих показників та евакуюють їх. Фаза триває впродовж десяти-дванадцяти днів.

Третя фаза (відновлення). Ця стадія розпочинається після евакуації потерпілих у безпечну зону, де наявні всі умови для повного обстеження, лікування та реабілітації на сучасному рівні медичних досягнень.

Задачі ЕМД постраждалим у НС. Від чіткої роботи аварійно-рятувальних і медичних співробітників у зоні лиха, а також від рівня організації стадій надання допомоги залежить життя і здоров'я постраждалих у зоні лиха.

Ураження різних ступенів тяжкості можуть бути наслідками надзвичайних ситуацій. Їх можна поділити на такі групи:

- травматичні ураження: кровотечі різних типів, переломи, політравми;
- опіки;
- радіаційні ураження організму;
- хімічні отруєння;
- емоційні розлади та реактивні психози;

- переохолодження та перенагрівання;
- інфекційні захворювання;
- комбіновані ураження [10, с. 179].

Заходи медичної допомоги постраждалим при різних видах уражень мають різницю між допомогою на місці пригоди та на етапах евакуації. Обсяги допомоги різні залежно від часу та місця їх надання, тяжкості ступеня ураження.

Першим етапом проведення пошуково-рятувальних дій на місці катастрофи – це проведення розвідки, розшуку, звільнення постраждалих з-під завалів та/або уламків, надання домедичної допомоги, евакуація постраждалих на тимчасові пункти збору проводиться рятувальниками та/або особами, що були залучені на добровільних засадах. Заходи з пошуку та рятунку постраждалих проводяться упродовж декількох годин або діб – це є необхідною умовою для збереження якнайбільшої кількості життів постраждалих [9, с. 130].

Другим етапом є надавання невідкладної медичної допомоги на тимчасових пунктах збору, що виконуються бригадами «екстреної медичної допомоги» або іншими формуваннями медичної служби. Цей етап поділяється на дві частини – це сортування та евакуація.

Сортуванням постраждалих називають першочергові завдання медичної служби катастроф, при цьому визначають обсяги та види медичної допомоги, а також спроможність та системність подальшої евакуації.

Медичне сортування – це метод поділення постраждалих на категорії за ознаками потреб в однорідних лікувальних, профілактичних та евакуаційних заходах залежно від фактичного стану навколишнього світу. Призначенням медичного сортування є забезпечення своєчасного надання медичної допомоги ураженим та їх подальшої евакуації.

Медичне сортування необхідно проводити через наявність масового ураження внаслідок НС та відсутність можливості та засобів для надання медичної допомоги кожному постраждалому вчасно.

Види сортування. Залежно від завдань, що вирішується у процесі сортування, загальноприйнятим є їх поділ два види сортування:

а) внутрішньопунктовий – це сортування проходить для того, щоб розподілити уражених на групи відповідно до характеру та тяжкості ураження, для того, щоб встановити чергу, за якою буде надаватися медична допомога, а також для визначення місця розташування, де буде проводитися надання допомоги;

б) евакуаційно-транспортний – це вид, що проводиться для того, щоб розподілити уражених на подібні групи за чергою евакуації, за видом транспорту (автомобільний, залізничний, авіаційний тощо), положенням у транспорті (лежачи, сидячи) та визначенням маршруту евакуації із урахуванням місцевості, характеру та тяжкості ураження. Для вирішення цих питань необхідно встановити діагноз та прогноз [10, с. 234].

Основою медичного сортування є збір даних після зовнішнього огляду постраждалих, це встановлюється їх опитуванням, ознайомленням з медичною документацією (за її наявності), застосуванням нескладних методів досліджень та найпростішої діагностичної апаратури. Практика військової медицини підтверджує можливість лікаря до сортування постраждалих без зняття пов'язки, це важливо в умовах масового надходження постраждалих.

Основою медичного сортування є три ознаки: лікування, евакуація та небезпека постраждалого для оточуваних.

За ознакою небезпеки для оточуваних постраждалих поділяють на три категорії:

1) постраждалі, яким необхідна ізоляція, – це психічні та інфекційні хворі;

2) постраждалі, яким необхідна санітарна обробка, наприклад, постраждалі з вогнищ, уражені стійкими НХР або радіоактивними речовинами, наявність педикульозу або прибуття з епідеміологічного осередку;

3) усі інші категорії постраждалих.

Поділ постраждалих за лікувальною ознакою відбувається за чотирма групами:

1) постраждалі, у яких важкі ураження та сумнівні прогнози, таким постраждалим медична допомога надається за невідкладними показниками, наприклад: зовнішня або внутрішня кровотеча, відкритий або клапанний пневмоторакс, асфіксія, шок, неповна травматична ампутація кінцівки, важкі опіки та ін.;

2) постраждалі, у яких ураження середнього ступеня важкості та порівняно сприятливі прогнози, за умовою своєчасного надання кваліфікованої допомоги, а медичну допомогу термінують до надходження постраждалого до лікувального закладу;

3) постраждали, у яких легкі ураження або без очевидних ознак, мають сприятливі прогнози та підлягають стаціонарному обстеженню з подальшим амбулаторним лікуванням або без нього;

4) постраждали, у яких є несумісні з життям ураження. Їм потрібен догляд з метою зменшення страждань – агонії [10, с. 235].

Евакуація постраждалих. Ряд заходів із винесенням та вивозом постраждалих із зони НС, передача уражених до медичних пунктів або до лікувальних закладів для надання своєчасної та необхідної медичної допомоги та лікування. Для евакуації використовують різноманітні санітарно–транспортні засоби та всі типи громадського транспорту, а також транспорт, що перебуває в індивідуальному користуванні. Існує два види евакуації:

– невідкладна або першочергова – це для постраждалих, що перебувають у стані, який становить загрозу життю, чи з пошкодженнями, які під час затримки при наданні допомоги можуть призвести до незворотних наслідків;

– відстрочена або друга черга – це постраждалі, що можуть пережити затримку у евакуації, яка не призведе до порушення життєво важливих функцій організму. «Шляхом медичної евакуації» називають маршрут, згідно з яким виконується вихід, винос та транспортування постраждалих [10, с. 176].

Керування цим маршрутом доручається представникам територіальних комісій із НС.

Поділ постраждалих за евакуаційною ознакою відбувається за трьома групами:

– постраждалі, яким необхідна евакуація на наступний етап першочергово спеціалізованим медичним транспортом – це група 1 за лікувальною ознакою, з продовженням надання медичної допомоги під час евакуації;

– постраждалі, яким евакуація потрібна в другу чергу, транспортом без постійного нагляду медичного працівника – це група 2 за лікувальною ознакою;

– постраждалі, евакуація яких відбувається в останню чергу за допомогою додатково залученого транспорту (група 4) або своїми силами (група 3) [10, с. 112].

За умови, коли НС трапилася поза межами великого поселення чи населеного пункту, то доставка першої групи, за евакуаційною ознакою, відбувається до найближчого стаціонара, які з часом стають ЦРЛ, де постраждалим надається кваліфікована медична допомога.

Першочергово допомоги та винесення потребують:

- діти;
- постраждалі, у яких не встановили зовнішню чи внутрішню кровотечу;
- постраждалі, що перебувають у шоковому стані, мають асфіксію, чи з СТС;
- постраждалі, що перебувають без тям;
- постраждалі, що мають проникаючі поранення у порожнину живота, грудей;
- постраждалі, що перебувають під контролем факторів, що ускладнюють становище, наприклад: одяг, що палає, наявність СДОР на відкритих частинах тіла тощо [10, с. 238].

Щоб оформити результати сортування на першому етапі медичної евакуації, використовують такі документи:

1. Медична картка первинного обліку постраждалих із відривними сигнальними смугами. За наявності цих смуг простіше реалізувати результат сортування на цьому етапі, так можна забезпечити якісну передачу інформації наступному етапу медичної евакуації. Вказується інформація щодо потерпілих та тих, хто потребує першочергової уваги.

2. Сортувальні кольорові марки. Чіпляючи марки на одяг та до ручки нош постраждалого, рятувальники відрізняють стан потерпілих, місце, куди евакуюється особа, та розуміють, кому необхідна першочергова допомога. Цифрами 1 та 2 на марці визначають чергу, за якої буде надаватися медична допомога або евакуація. Червоним кольором позначають групу 1 за лікувальною ознакою, жовтим – групу 2, зеленим – групу 3, чорним – групу 4 за лікувальною ознакою.

3. Евакуаційний паспорт – це документ транспортного засобу, на якому відбувається перевезення постраждалих. У цьому паспорті вказуються відомості про профіль постраждалих, що перебувають у транспорті, число потерпілих, їх стан (носилкові та сидячі), час відправлення та прибуття транспорту.

Класифікація надзвичайних ситуацій відбувається за характером походжень, ступенем поширення, розміром людських втрат та матеріальних збитків [10, с. 161].

Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовлювати виникнення НС на території України, виділяють такі види характерів:

- техногенний;
- природний;
- соціальний;
- воєнний.

Надзвичайною ситуацією техногенного характеру називаються порушення нормальної циркуляції життєдіяльності суспільства на певній території, об'єкті чи на водному об'єкті, що склалася в результаті транспортної аварії, пожежі, вибуху, аварії з викиданням чи загрозою викидання небезпечних хімічних, радіоактивних та біологічно небезпечних речовин; аварії в електроенергетичних системах, життєзабезпечення, системах телекомунікацій, на очисних спорудах, у системах нафтогазового промислового комплексу, гідродинамічних аварій тощо [10, с. 266].

Медико-тактичною характеристикою надзвичайних ситуацій називають ряд факторів, що мають вплив на організацію медичної допомоги постраждалим та організуються на підставі здобутих оперативно-тактичних, медичних чи кліматогеографічних даних на території ураження.

Основними вражаючими чинниками ураження у НС є: динамічні або механічні.

Ураження відбувається через ударну хвилю вибуху:

- надлишковий тиск у фронті ударної хвилі – це миттєві наслідки механічної сили на тіло особи;
- швидкісний напір – людину відкидає, що означає її подальше падіння;
- вторинні уламки, які були утворені як наслідок руйнівних дій ударної хвилі на об'єкти навколишнього середовища.

Механічна травма може виникнути під час землетрусу, смерчу, селів, транспортної катастрофи, аварії на виробництві тощо.

Термічні – це вплив високих температур. Спричинює появу перегрівання організму в цілому або термічних опіків; наслідок впливу низьких температур проявляється у загальному переохолодженні людини чи навіть у відмороженні.

Радіаційні – наслідок аварії на радіаційно-небезпечних об'єктах. В наслідок впливу іонізуючого випромінювання на організм не рідко розвиваються променеві хвороби, променеві опіки шкіри. Ураженням внутрішніх органів є попадання радіоактивних речовин в організм через дихальні шляхи, шлунково-кишковий тракт [10, с. 183].

Хімічні – це дія отруйних речовин, промислових отрут тощо. Через вплив речовин на організм людини при хімічних аваріях можуть з'являтися різноманітні ураження.

Такі біологічні чи бактеріологічні чинники, як токсини, бактерії тощо, викиди та розповсюдження вищеописаних відбувається під час аварії на біологічно-небезпечних об'єктах, як наслідок, з'являється ймовірність прояву епідемії.

Основна мета заходів домедичної допомоги, які проводяться конкретно на місці пригоди, – це рятунок життя постраждалого, стабілізація основних функціональних систем організму. Необхідно враховувати необхідність якнайшвидше доставити потерпілих до лікувального центру. За декілька хвилин рятувальник має зробити огляд постраждалого та надати медичну допомогу, що є обов'язковою для конкретного етапу евакуації відповідно до стану постраждалого, згідно з його життєвими показниками. Первинний огляд потерпілого – це надання оцінки важкості стану, що формується на об'єктивному встановленні зовнішніх пошкоджень та імовірному становищі базових функціональних систем організму, – це дихальна, серцево-судинна, центральна та периферична нервові системи, ймовірність пошкодження внутрішніх органів, а також наявність / відсутність внутрішньої кровотечі [10, с. 118].

Процес первинного огляду потерпілого рятувальником повинен займати не більше 40 секунд на одну особу. Правильною послідовністю огляду, в процесі якого здійснюють невідкладні медичні заходи з порятунку життя пацієнта, – є ревізія порожнини рота, огляд верхніх дихальних шляхів, видалення сторонніх тіл у процесі огляду та відновлення функції зовнішнього дихання за рахунок повітредову або «із рота до рота». Основною метою цих заходів є:

- визначення безпеки життя потерпілого через порушення дихання;

- визначення цілісності кровоносних судин, водночас зупиняють зовнішню кровотечу, першочергово артеріальну за допомогою стискаючої пов'язки;

- оцінення стану серцево-судинної системи шляхом рахування пульсу.

За відсутності пульсації променевих артерій встановлюється факт того, що знизилася АТ нижче 80 мм рт. ст., що допомагає встановити наявність внутрішньої кровотечі чи стану шоку, що дає рятувальнику зрозуміти, що необхідно провести відповідні заходи медичної допомоги;

– встановлюючи мовний контакт з потерпілим, одночасно визначати активні та пасивні рухи кінцівок;

– оцінити стан органів відчуття: органи зору, перевірити слух, органи шкірної та больової чутливості, суглобово-м'язового відчуття.

Реакція очей може вказувати на ступінь тяжкості ураження: постраждалих, огляд якого проводиться, може розплющувати очі, коли до нього звертаються, реагувати на больові подразнення чи взагалі не реагувати на зовнішні подразники [9; 10].

Першочергово медична допомога надається тим, у кого наявна недостатність дихання, кровообігу, хто перебуває у шоківому стані, має підозру на внутрішню кровотечу чи політравму, у кого наявний синдром тривалого стиснення. Важливо, що всі, хто перебуває у пункті тимчасового збору, повинні бути транспортовані незалежно від ступеня тяжкості уражень, а важкопоранені транспортуються першочергово.

Надання екстреної медичної допомоги потерпілим повинно набувати особливого значення у факторі часу, це пов'язано з одночасним наданням невідкладної допомоги багатьом постраждалим в умовах обмеженості у часі. Для оптимізації строків ЕМД організують чітку роботу етапів медичного транспортування та послідовність виконання рятувальних заходів.

Згідно з проведеним дослідженням встановлено, що приблизно 18 % наслідків травми, отриманої у бою, що призвела до смерті, була потенційно превентивною. Під час бойових дій виділяють три основні категорії превентивних смертельних випадків:

- 1) наявність з рани кінцівки зовнішньої кровотечі (61 %);
- 2) наявність напруженого пневмотораксу (33 %);
- 3) порушення прохідності дихальних шляхів (6 %).

Щоб реалізувати першочергові заходи для збереження життя внаслідок бойової травми військовослужбовці повинні бути забезпечені сучасним кровоспинним джгутом і кровоспинним препаратом на основі хітозану, багатофункціональною пов'язкою типу Compressed Gauze та індивідуальним перев'язувальним пакетом [10, с.193].

Розробка та впровадження принципів тактичної медицини є однією зі складових цивільно-військового співробітництва. Особовий склад військовослужбовців, правоохоронців та цивільне населення мають бути навчені основним принципам надання першої допомоги пораненим, адже це збереже багато життів.

2.3. Використання службових собак у правоохоронній діяльності

У часи Другої світової війни часто застосовували їздових і санітарних собак у тих випадках, коли через сильне полум'я санітари не могли дістатись до поранених, які терміново потребували медичної допомоги. Основним завданням собак було якнайближче підповзти до пораненого і піднести йому аптечку, очікувати, поки людина перев'яже рану, а потім прямувати до інших поранених. Тварини навчені відрізняти живих від померлих, а також людей, які втратили свідомість. Їм вони облизували обличчя, доки ті не отямляться, а взимку зігрівали їх своїм диханням;

- собаки-міношукачі могли знешкодити міни, фугаси та інші вибухові речовини;

- собаки-зв'язківці в місцях проведення бойових дій, інколи – через непрохідні для людей місця, доставляли повідомлення і прокладали кілометри телефонних дротів, незважаючи на умови;

- собаки-винищувачі танків були оснащені сідлом із вибухівкою та проникали під днище (найбільш уразливе місце) танка, одночасно з цим активувався механізм скидання, який запускав детонатор, і внаслідок вибуху техніка була знищена.

На жаль, деколи механізм скидання давав збій, що призводило до гибелі тварин:

- диверсійні собаки (розвідники та безпосередньо диверсанти) застосовувались для виведення з ладу залізничних шляхів і рухомих складів. Для цього на спині собак розміщували роз'ємні бойові в'юки, вони мусили потрапити до залізничного полотна, смикнути за важіль звільнення від сідла та покинути вантаж задля вчинення диверсії;

- собаки розвідувальної служби супроводжували розвідників, забезпечуючи безпечний прохід повз передові позиції ворога. Вони вдало виявляли приховані вогневі точки, засідки та інші загрози. Їх перевагою стала швидка, чітка і беззвучна праця;

– сторожові собаки були невід’ємною частиною бойової охорони та застосовувались з метою виявлення ворога вночі і в негоду, вказуючи на небезпеку безшумно (натягом повідця чи поворотом тулуба) [28, с. 41].

Кінологічні служби та підрозділи існують у Національній поліції України, Національній гвардії України, Державній прикордонній службі, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, в яких собаки є невід’ємними від своїх провідників – кінологів.

Перед ними поставлені різні завдання, наприклад виконання різноманітних функцій з однією спільною метою – забезпечення публічного прядку та безпеки. Основне призначення кінологічної діяльності в системі правоохоронних органів полягає насамперед у тому, щоб сприяти підвищенню ефективності діяльності співробітників цих структур щодо запобігання, припинення, розкриття і розслідування злочинів шляхом використання при цьому спеціальних знань кінологів, а також умілого застосування ними службових собак як спеціального засобу.

Нині всупереч значному розвитку і застосуванню спеціальних технічних засобів службові собаки є одними з кращих засобів, що застосовуються для виявлення зброї, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів, сприяють розкриттю тяжких злочинів. Не рідко точність техніки колосально поступається пальмі першості чутливості нюху собаки, і замінити службову тварину з багатьох напрямів діяльності в роботі правоохоронних органів поки неможливо [28, с. 80].

Наразі актуальність кінологів зі службовими собаками не тільки не втрачає, а й набуває значущості у зв’язку з поточною оперативною обстановкою.

Службових собак у правоохоронній сфері можуть застосовувати у таких напрямках:

1) розшук за слідами людини (слідова робота). Як правило, собак, яких готували за цим напрямом, застосовують у процесі розкриття крадіжок, зґвалтувань, вбивств, грабіжок, розбійних нападів та пошуку зниклих безвісти;

2) охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. За цим напрямом діяльності, як правило, готують собак для патрульно-постової служби поліції [28, с. 18].

Як цільові речовини, при тренуванні собак спеціалісти використовують як натуральні наркотичні засоби, так і їх імітатори. У суспільстві активно обговорюють те, що службових собак роблять залежними від наркотиків заради їх пошуку, але це хибна думка. У процесі навчання собаки використовують два способи: харчову мотивацію і гру. У кожній тварини є улюблена іграшка, наприклад м'яч. Якщо кінолог його сховає, то собака застосує нюхові рецептори його за запахом. Потім до запаху м'ячика додається запах наркотиків. З часом собака запам'ятовує і зникає до нього. Далі до нового запаху додається більш інтенсивний запах [28, с. 42].

Зважаючи на перелік факторів, що сприяють вдосконаленню оборони країни, кінологія посідає не останнє місце і відіграє важливу роль у забезпеченні правопорядку. Службових собак активно використовують у:

- оперативно-розшукових та профілактичних заходах, які проводяться іншими органами виконавчої влади чи військовими формуваннями за спільно розробленими планами;
- огляді місця події з метою виявлення речових доказів;
- припиненні, запобіганні і розкритті кримінальних правопорушень, забезпеченні публічної безпеки та порядку;
- охороні прав і свобод людини, об'єктів і територій державної, приватної та інших форм власності, а також установленні місцезнаходження безвісти зниклих та безвісти відсутніх;
- складі слідчо-оперативних груп і під час проведення антитерористичних заходів;
- переслідуванні, затриманні особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, а також її подальшому конвоюванні;
- пошуку вибухівки, вибухових пристроїв та вогнепальної зброї, наркотичних засобів, наркотичних речовин та прекурсорів, пошуку трупів чи їх залишків та розшуку людей (правопорушників) за запаховими слідами;
- патрулюванні, а також за необхідності у відбитті нападу на особу та/або поліцейського [28, с. 84–85].

Використання службових собак значно скасовує людські ресурси і всіляко посилює оборонну функцію, оскільки від природи вони наділені гострим нюхом, слухом та бездоганним зором. Собака – важливий і незамінний фактор збереження пильності.

2.4. Картографія та орієнтування: використання в діяльності правоохоронних органів

Знання картографії та орієнтації, які формують науку, геокомпетентність та географічну, соціально-економічну та топографічну компетентність, які становлять базові знання професіонала в цій галузі та мають велике значення для підготовки фахівців у галузі правоохоронної діяльності.

Володіння знаннями з картографії здобуваються поетапно, зі знайомством із новітнім поняттям картографії як високотехнологічної науки, її об'єднанням із сучасними нано і космічними технологіями, пропонується сучасне трактування в цілому карти як технологічного й інтелектуального прототипу місцевості, опановуються класифікаційні ознаки картографічних прототипів: атласів, карт, планів.

Для коректного читання карт закриваються спеціалізовані та тематичні картографічні банки та бази даних (бібліотеки) символів. Характеристика його проєктування, побудови та моделювання в умовах тематичного навантаження.

Новітнім технологічним курсом сучасної картографії є геоінформаційні системи та технології, супутникові навігаційні системи, робота самих навігаторів та геолокаційні нюанси роботи гаджетів. Опрацьовується питання роботи і формування плану картографічних ресурсів та сервісів інтернет-мереж.

Під час вивчення картографії студенти набувають теоретичні знання та практичні навички традиційної та сучасної орієнтації за допомогою новітніх технічних засобів (навігаторів) та без цього зможуть вибрати ряд карт певної місцевості, запросити необхідну карту, підготувати карту до роботи, визначити координати свого місцезнаходження та місцеві об'єкти, визначити кути напрямку на компасі та карті, визначити абсолютну та відносну висоту, поля невидимості, крутизну схилів та відстані, складати карти та місцевість, читати карти та створювати плани та схеми місцевості та місця події.

За даними ООН, до 2050 р. 68 % населення нашої планети проживатиме у містах. Причому вже до 2030 р. у світі існуватиме 43 мегаполіси з населенням понад 10 млн осіб [3; 5].

В Україні ж на початок 2018 р. співвідношення міського і сільського населення становило, відповідно, (у млн осіб) як 29,4 : 13 [31].

Отже, в Україні кількість населення, яке буде жити в містах, у 2,3 раза перевищує кількість осіб, які будуть проживати в сільській місцевості. Ці дані вказують на те, що характерним трендом розвитку новітнього населення є збільшення урбанізованої сфери (мегаполісів, міст), що зі свого боку відображається не лише на соціальній, економічній, демографічній, гуманітарній сферах, а й на безпеці громади та правоохоронній сфері.

На сьогодні момент наявні усі причини доводити, що зі збільшенням кількості населення в містах дилема збільшення злочинних діянь із року в рік тільки загостриться. Йдеться не тільки про світові мегаполіси (Шанхай, Карачі, Пекін, Лагос, Делі, Токіо, Нью-Йорк, Сан-Паулу, Сеул, Мехіко, Мумбаї та ін.), а й про багато обласних центрів та міст нашої держави.

У містах нашої держави вчиняється більшість традиційних злочинів, до яких прийнято відносити крадіжки, грабежі, розбої, умисні вбивства, нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, хуліганства, угони автотранспорту тощо. Наприклад, 2018 р. на питому вагу перелічених вище злочинів загальнокримінальної спрямованості припадало 53 % від усієї злочинності в Україні [5; 6].

Зосередження цих злочинів у порівняно обмеженому міському районі може серйозно загрожувати громадянам та захищати їх конституційні права. Останнім часом у багатьох країнах світу застосовують сучасні технології для контролю рівня злочинності, забезпечення життя міст та підвищення ефективності правоохоронних органів. Окремими її компонентами є геоінформаційні системи для візуалізації злочинів, які в кримінології частіше називають картами злочинів. Актуальність цього питання полягає у відсутності досліджень у національній кримінологічній літературі та в перспективах його більш широкого використання правоохоронними органами для запобігання злочинності в Україні.

Картографування злочинів у більш широкому розумінні є засобом візуального уявлення злочинів. У вузькому розумінні картографування злочинів становить собою діяльність правоохоронних органів та інших суб'єктів, зв'язану з проєктуванням спеціальних карт (геоінформаційних систем), на яких проводиться ґрунтування офіційної статистики кримінально-правових даних, робиться оцінка топографії злочинів на тій чи іншій місцевості для збільшення ефективності роботи органів кримінальної юстиції й зниження віктимізації суспільства.

Як показує практика, за кордоном та в Україні предметом цієї діяльності є переважно правоохоронні органи. Журналісти більш рідко виробляють численні карти злочинів, готуючи відповідні звіти окремих вчених як частину своєї наукової роботи.

Візуалізація злочинів є предметом так званого таргетінгу (від англ. target – ціль, мішень, об'єкт; або targeting – прицілювання). Цей процес зв'язується з поняттям об'єкта запобіжного заходу, який часто зводиться до якогось фізичного простору, території, на якій часто здійснюються злочини різного характеру (житлові квартали, вулиці, будинки). Таргетінг з користуванням картографування злочинів надає адресності запобіжного впливу та заходів й збільшує якість діяльності органів Національної поліції.

З його використанням запроваджуються деякі заходи профілактики, такі як, наприклад, проєкт «Гарячі точки» (Hot Spots), що практикується до сьогодні в США. Взагалі картографування злочинів не є новою сферою правоохоронної діяльності.

Початкові згадки про спосіб візуалізації злочинів спостерігають у першій половині XIX ст. Так, 1829 р. науковці з Франції А. Балбі й А.-М. Гуеррі вигадали та створили карту, якій дали назву «Стан освіти і кількість злочинів». Вони ставили собі за ціль у такий спосіб знайти зв'язок рівня освіченості з рівнем насильницьких і майнових злочинів у Франції XIX ст.

Поштовхом до картографування злочинності стала наукова діяльність так званої чикагської соціологічної школи у США у 30-х рр. XX ст. Група учених під керівництвом Р. Парка за допомогою створених карт продемонструвала зв'язок злочинності зі ступенем дезорганізації американських міст. Соціолог Ф. Трешері створив спеціальну карту, на якій визначив найбільшу активність банд Чикаго. Це дало йому підстави зробити висновок, що банди найчастіше вчиняють злочини там, де присутність поліції є мінімальною [59].

Проте історія картографування злочинів налічує майже 200 років. Картування злочинів часто роблять для слідчих та оперативних дій. Наприклад, фактичні дані про рівень злочинності класифікувались до певного періоду часу. Учені не мали можливості скласти належні карти злочинів. Однак це не означає, що вони не складалися з окремих відділів міліції, слідчих груп та оперативних груп під час розслідування тяжких і серійних злочинів.

Аналіз сучасної практики запобігання злочинності в західних країнах свідчить про те, що картографування злочинів є загальним заходом, що застосовується як частина стратегії зменшення злочинності. На відміну від XIX і навіть XX століть, цей процес сьогодні значно відрізняється.

Картографування зв'язується із володінням сучасними технологіями, комп'ютерами, штучним інтелектом, спеціальним програмним забезпеченням, графічними редакторами, які в системі дають можливість створювати сучасні геоінформаційні системи. Вони спроможні в онлайн режимі дати оцінку топографії злочинів конкретної території. Основою створення карт злочинів є GIS-технології (ГІС – геоінформаційна система). Вони становлять собою систему збору, зберігання, обробки даних для їх використання у певних цілях способом візуалізації на певній території.

Останні 10 років електронні системи візуалізації застосовуються органами поліції для підтримки роботи оперативних поліцейських підрозділів, тактичного відображення злочинності на відповідних територіях, її аналізу з метою стратегічного планування діяльності правоохоронних органів й короткострокового прогнозування злочинності. Подібні технології широко застосовуються також в економіці, соціології, геології, землеустрої, на транспорті.

Без ГІС-технологій не уявляється діяльність сучасних збройних сил і підрозділів спеціального призначення багатьох країн світу. Наприклад, у США у воєнних цілях створене Національне агентство геопросторової розвідки (National Geospatial-Intelligence Agency – NGA), на яке покладаються завдання щодо збору, аналізу й інтерпретування зображень, отриманих з безпілотних літальних апаратів, супутників та інших каналів по всьому світу. Причому найближчим часом керівництвом цієї організації планується максимально автоматизувати аналітичну діяльність шляхом часткової заміни існуючого персоналу системами штучного інтелекту, які оброблятимуть 75 % отриманої інформації [4].

Як бачимо, сучасна ефективна аналітична діяльність у сфері оборони і національної безпеки не уявляється можливою без застосування відповідних технічних інновацій. Наведемо конкретні приклади застосування ГІС-технологій у сфері запобігання злочинності у різних країнах світу. Однією з найбільш сучасних і повних геоінформаційних систем (карт) злочинності у США є сервіс «Громадська карта

злочинності» (Community Crime Map). Вона являє собою автоматизовану систему збору даних поліцейської статистики про злочинність у більшості штатів. Карта дозволяє ознайомитись з найбільш поширеними злочинами на рівні держави, штату, міста і навіть окремого району. Є можливість вивчити топографію як усієї місцевої злочинності, так і за найбільш поширеними кримінальними посяганнями (убивства, крадіжки зі зломом, грабежі, угони автотранспорту, зґвалтування та ін.). Цей сервіс дозволяє також дізнатись про розташування міських департаментів поліції і поліцейських відділів [1].

Ще одна геоінформаційна система, яка дозволяє вивчити особливості топографії злочинності у США, називається «Звіти про злочинність» (Crime Reports). Її база сформована на підставі даних про злочини понад 1 тис. поліцейських відділів поліції по усій країні. Причому кримінально-правова статистика може оновлюватися у цьому сервісі щогодини, щодня, найрідше – щотижня. Основу звітності цієї карти становить звітність про так звану індексну злочинність, яка включає убивства, зґвалтування, напади за обтяжуючих обставин, грабежі, крадіжки, зокрема зі зломом, угони автомобілів, умисні підпали.

Користувачі сервісу можуть не лише з'ясувати точне місце вчинення певного злочину, а й ознайомитись із даними про самого злочинця (його фото, раса, стать, вік, ріст, вага, колір волосся). Американці у разі відсутності даних про злочинність за місцем їх проживання мають право звернутись до свого шерифа з метою надання статистичної звітності до сервісу «Звіти про злочинність».

Більше того, громадяни можуть помічати власноруч місця, де, за їх інформацією, було вчинено певний злочин. Такий факт додатково перевіряється місцевим відділом поліції, і якщо він буде підтверджений, то за результатами розслідування цього злочину карта оновиться [6].

У США є не лише геоінформаційні системи, які дозволяють ознайомитись із топографією злочинності на загальнодержавному рівні. Існують подібні сервіси, що узагальнюють такі відомості на рівні окремих міст. Одним з таких є карта з назвою «Карта злочинності Нью-Йорку» (NY Crime Map).

Зокрема, карти злочинів значно спрощують діяльність Національної поліції з попередження злочинів, виходячи з принципів та вимог ситуативної та просторової профілактики. Одним з прикладів є перевірена теорія американського соціолога Е. Папакрістоса, який працює

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

в Єльському університеті (Нью-Хейвен, штат Коннектикут, США). На основі дослідження топографії вогнепальної зброї в Чикаго вчений висунув гіпотезу, що потенціал умисного вбивства не залежить від традиційних соціально-демографічних показників, таких як вік, стать або рівень доходу, а насамперед – від місця проживання та соціального середовища.

Він вказує, що насильство зрівнюється з гемоконтактним патогеном. Як і хвороба, насильство збільшується та передається за певними нормами. Особи однієї з соціальних мереж з більшою ймовірністю вчиняють на певній місцевості одні й ті ж ризиковані дії (тримають при собі зброю або здійснюють певні злочини). Це і підвищує ризик їх насильницької смерті. Науковець дослідив досє поліцейських та інформацію про вбивства, що трапились у Чикаго упродовж 2006–2011 рр. на місцевості площею у 6 кв. миль, адже на цій місцевості здійснюється найбільша кількість злочинів.

Результатами роботи були показники, в яких зазначено, що 6 % населення так чи інакше були учасниками 70 % вбивств і більшість вивчених осіб так чи інакше мали контакт з поліцією або державною службою охорони здоров'я. Крім того, для цього найбільш віктимного кола осіб вірогідність стати жертвою вбивства або насильства перевищує стандартний рівень показників у країні аж у 9 разів. На сьогодні вказана теорія Е. Папакрістоса широко використовується поліцією Чикаго.

У новій програмі запобігання злочинності правоохоронці використовують так званий аналіз мережі, щоб використати 20 жителів певного району, які мають найбільший потенціал стати вбивцями або жертвами цього злочину. Відповідна інформаційна система містить дані про місця, де зафіксовано більшість скоєних злочинів, та про ті, які вже були притягнуті до кримінальної відповідальності.

Як результат, представлена високотехнологічна інформаційна система дозволяє поліції не лише створювати карти злочинів міста, а й прогнозувати скоєння злочинів у певній місцевості для виявлення людей із найбільшим потенціалом стати злочинцями. Високі результати в галузі картографування злочинів у Сполучених Штатах та складання адекватних прогнозів на цій основі досягаються завдяки роботі спеціальних дослідницьких центрів: Міжнародної асоціації аналітиків злочинів (ІАСА) та Національного інституту злочинності.

Юстиції (NIJ). Подібні інформаційні системи, що називаються Predictive Policing (PredPol), працюють не лише в США, а й у Німеччині та Великобританії.

Японська поліція зацікавлена в штучному інтелекті для обробки великих обсягів даних, які можна використовувати для прогнозування злочинності та складання сучасних геоінформаційних систем для візуалізації злочинності. Ця технологія буде експериментально впроваджена в Японії в 2020 році. Тому система PredPol включає дані про тип, дату, час та місце злочину. Обробка цієї інформації за спеціально розробленим алгоритмом дає змогу створювати спеціальні маршрути злочинів та карти для патрульних поліції. Ця програма ефективна, оскільки може значно зменшити кількість крадіжок до 50 %.

Також варто відзначити карту злочинів Великобританії, яку можна знайти на офіційному вебсайті поліції країни. Ви можете використовувати цю карту для розслідування поширеності злочинів, крадіжок (кишенькові гроші, велосипеди, магазини, інші види), крадіжок, підпалів, зберігання зброї, вандалізму, крадіжок транспортних засобів, насильницьких злочинів, згвалтування тощо.

Топографію злочинів у цій геоінформаційній системі можна вивчати протягом останніх 3 років. Крім того, користувачі карти злочинності Великобританії матимуть можливість дослідити топографію злочинів у межах однієї милі (1,6 км) від зазначеного пункту або вивчити характеристики злочинів у самовизначеній місцевості. Лондонська поліція має подібну карту злочинів. Інтерфейс цієї карти може бути двох типів.

Беручи до уваги топографію злочинності у Великобританії, що вивчається, включаючи використання карт, можуть бути реалізовані досить ефективні програми профілактики, такі як «Ревіктимізація: шлях до скорочення».

Зокрема, в Манчестері вивчали топографію пограбування, яку використовували для виявлення найбільш небезпечних районів, де посилювалося патрулювання поліції. Крім того, місцева влада вжила відповідних заходів для зменшення віктимізації населення на цих територіях. Після двох років плідної роботи в Манчестері в 2009–2011 роках кількість крадіжок зменшилася на 38 %.

Картування злочинів також проводиться в інших країнах світу. Наприклад, мобільний додаток для смартфонів був розроблений в японському місті Осака. Це дозволяє мешканцям цього міста ознайомитися

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

з картою місцевої злочинності, яка складена на основі статистики міліції. Отже, японці можуть змінювати масштаби та поширювати моніторинг злочинів у певних сферах в інтернеті. Завдяки цій програмі серед японців буде досягнуто адекватної кримінологічної обізнаності та зменшена їх віктимізація.

На рахунок України, то картографування злочину в тому вигляді, в якому воно здійснюється в іноземних державах, існує лише декілька років. Вперше ґрунтовна геоінформаційна система злочинів м. Києва була запропонована звичайним громадянином у 2013 р. [19]. Начальницьким складом МВС м. Києва вона визнана успішною й такою, якій потрібне подальше впровадження в діяльності правоохоронних органів. Повноцінна карта злочинності в Україні за стандартами зазначених вище західних країн світу розроблена науковцями та експертами Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення Головного управління Національної поліції України у Харківській області. Вона працює з 2016 р. і, за словами осіб, які її створили, вона допомагає розслідувати резонансні злочини, затримати злочинців й збільшити ефективність роботи патрульної поліції м. Харкова.

2017 р. при МВС України створено Управління кримінального аналізу Національної поліції України. Його діяльність спрямовуватиметься на накопичення і зберігання кримінально-правових статистичних даних та іншої оперативно-розшукової інформації, яка збирається різними поліцейськими підрозділами. Це дозволить створити з використанням таких відомостей повну карту злочинності України з деталізацією її топографії аж до конкретного будинку.

Безперечно, створення такої карти має посприяти покращенню якісного аналізу злочинності і, як наслідок, – підвищити результативність профілактики злочинів у нашій державі. Певні кроки для створення в Україні сучасних геоінформаційних систем візуалізації даних про злочинність за стандартами країн-членів ЄС вже здійснюються. Зокрема, 2017 р. науковцями Львівського державного університету внутрішніх справ у співробітництві з Празьким інститутом безпекових досліджень вивчався досвід Чехії щодо формування карт злочинності. Ці напрацювання планується використати для створення карти злочинності м. Львів [59].

Підсумовуючи, можна сказати таке:

1) картування кримінальних правопорушень є сучасним та інноваційним технічним рішенням у галузі попередження кримінологічної злочинності;

2) характеристиками картографування злочинів є:

- конкретна спрямованість (візуалізація злочинів);
- теми реалізації (поліцейські сили);
- предмет розслідування (топографія злочину);
- платформа для розслідування місця злочину (ГІС-технологія);

3) картування злочинів має велике значення, оскільки воно має на меті:

- оцінити місцеву топографію злочинності;
- підвищення ефективності правоохоронних органів;
- знати сферу незаконної діяльності певних злочинних груп або правопорушників;
- зменшення віктимізації населення;
- підвищити рівень кримінологічної обізнаності громадян про злочини;
- зменшити страх суспільства перед злочинністю;
- підвищити довіру громадян до правоохоронних органів;
- поліпшення державно-приватного партнерства у запобіганні злочинності шляхом зниження «ціни» злочинності;

4) системи візуалізації злочинів дають змогу прогнозувати злочинність у певній місцевості та демонструють справжню неприязнь до ризику вчинення різних злочинів певними людьми;

5) картографування злочинів може бути використано для перевірки ефективності просторової профілактики, запобігання ситуації або теорії розбитих вікон;

6) в Україні картографування злочинів обмежене відповідно до стандартів західних країн, тому українські правоохоронні органи повинні вдосконалити його, щоб підвищити ефективність своєї діяльності.

Сутність орієнтування на території. Орієнтування на території у бойових умовах – це визначення свого місцезнаходження і потрібного напрямку руху або дій щодо сторін горизонту, предметів місцевості і елементів рельєфу, а також на рахунок місцезнаходження своїх військ і військ супротивника.

Орієнтація досить важлива в бойових операціях, особливо в лісі, вночі, в негоду та на незнайомій місцевості.

Сутність орієнтування на місцевості складається з трьох основних елементів:

а) впізнання місцевості, на якій перебуває, за її основними ознаками і орієнтирами;

б) визначення свого місця перебування, цілей, за якими ведеться спостереження, і інших об'єктів;

в) пошук і визначення напрямків на території.

Важливим завданням орієнтації є пошук і підтримка бажаного напрямку руху за будь-яких умов: на полі бою, під час розвідки, під час маневрів та під час походу.

Мета орієнтування не ставить задачу лише пошуку і витримання напрямку дій. Вона точно входить, як складовий і стартовий елемент, в обов'язки командира і його підданих з вивчення території, розвідки супротивника, організації поставлення задачі, симбіозу і руху на полі бою.

Отже, орієнтування на місцевості – це не разовий захід, а постійний і безперервний процес, який повинен виконуватись самим командиром підрозділу і його підданими на час усього періоду підготовки до здійснення поставленої бойової мети і під час її виконання.

Орієнтація повинна бути безперервною в часі та просторі. Це означає, що це повинно виконуватись послідовно протягом бойового завдання, коли підрозділ рухається по району, і що за будь-яких обставин, в будь-який час і в будь-якому місці його місце розташування щодо відомих пам'яток відоме безпечно і точно. Предмети, їх дії, початкові та кінцеві точки руху.

Для орієнтування на території потрібно мати навичку знаходити шляхи та сторони горизонту, досліджувати напрямки (обчислювати горизонтальні кути), на навколишній місцевості предмети, деталі рельєфу й обчислювати відстані до них. Місцеві предмети і деталі рельєфу, щодо яких визначається своє місцезнаходження, називають орієнтирами.

У бойовій обстановці розрізняють тактичне і топографічне орієнтування.

Топографічна орієнтація – це визначення вашого місцезнаходження (місця проживання) щодо сторін горизонту (сторін світу), навколишніх місцевих об'єктів та рельєфу. Топографічна орієнтація – це орієнтація підлеглих на місцях. Це допомагає підлеглим швидко усвідомити розташування опорних точок, межі, цілі та їх бойові завдання.

Топографічне вирівнювання відбувається під час розвідки і є важливим етапом у роботі командира підрозділу у процесі передачі бойових завдань підлеглим. Під час топографічного вирівнювання спочатку вказують напрямок на одну сторону горизонту, як правило, на північ, потім місце розташування одиниці та положення оточуючих місцевих об'єктів, форми рельєфу та відстань до них.

Топографічну орієнтацію можна використовувати, коли повідомляєте про своє місцезнаходження за допомогою зв'язку, коли немає карти або коли орієнтація на місцевості втрачена. Використовуючи зазначені контрольні точки (місцеві предмети), менеджер визначає місце розташування одиниці на топографічній карті. Тому під час топографічного вирівнювання вибирається найбільш характерна область та найбільш лінійні орієнтири, які легко та швидко можна знайти на карті.

Під тактичним орієнтуванням визначають правильне і швидке визначення свого місцезнаходження на полі бою щодо розташування своїх військових сил і військових сил супротивника, знання інформації про дії супротивника, а також бойової мети – своєї і свого підрозділу.

Для тактичного орієнтування, крім зазначених вище заходів, потрібно:

- визначити (вибрати) орієнтири, присвоїти їм назви та номери; визначити щодо предметів місцевості і зазначених орієнтирів місцезнаходження оборонних споруд, вогневих позицій, спостережних пунктів та інших об'єктів супротивника;

- доповісти (повідомити) інформацію, яку відомо, про склад і дії супротивника; зазначити на території місцезнаходження свого підрозділу;

- доповісти (повідомити) мету свого підрозділу і надати задачу підданим.

Горизонтальні кути (напрямки) під час вирівнювання вимірюються від кожного напрямку, прийнятого як старт, до напрямку об'єкта (контрольної точки). Початковий напрямок у процесі вирівнювання по сторонах горизонту – північ, а під час вирівнювання щодо локальних об'єктів – будь-яка уявна пряма лінія, проведена на землі, що проходить через місце розташування та локальний об'єкт (опорна точка), що добре для спостереження.

Орієнтація на місцевості буває двох видів: загальна і детальна.

Загальне орієнтування визначається у близькому значенні свого місцезнаходження, напрямку руху і часу, який важливий для досягнення кінцевої мети. Таке орієнтування часто береться до використання на марші, коли екіпаж машини не має в наявності карти і використовує лише попередньо створену схему або перелік населених пунктів та інших орієнтирів за маршрутом. Для дотримання напрямку руху потрібно безперервно слідкувати за годинником, подоланою відстанню, що обчислюється за спідометром транспортного засобу, і звіряти за схемою (списком) проходження населених пунктів та інших орієнтирів.

Детальне орієнтування полягає у точному визначенні свого місцеположення і напрямку руху. Воно використовується під час орієнтування по карті, на аерознімках, приладах наземної навігації, під час пересування по азимуту, нанесення на карту або схему розвіданих об'єктів і цілей, під час визначення досягнутих рубежів і в інших випадках.

Застосовується для навігації по карті, аерофотознімків, наземних навігаційних пристроїв, переміщення за азимутом, картографування або нанесення розвідувальних об'єктів і цілей, визначення меж та в інших випадках.

Найбільш практичним способом, який широко здійснюється всіма командирами, часто під час першого стартового дослідження району послідуєчих дій, здійснення маршів і пересувань на великі відстані, є орієнтування за топографічною картою. Воно полягає в обчисленні за картою точки свого положення, у визначенні навколишніх предметів місцевості і деталей рельєфу шляхом порівняння території з її виглядом на карті, а також у визначенні щодо попередньо визначених пунктів і орієнтирів знаходження цілей, які спостерігаються, і інших об'єктів.

У закритій місцевості, де недостатньо пам'яток, наприклад Б. у лісі, в пустелі, яка сильно постраждала від ядерних атак, а також при поганій видимості (вночі, в тумані, хуртовині під час куріння) порівняти карту з місцевістю та орієнтуватися за нею досить складно, а часом і неможливо. У таких випадках, як доповнення до карти, використовуйте компас і визначайте напрямки азимутів, тобто орієнтуйтеся по сторонах горизонту. Такі методи лише частково вирішують проблему

орієнтації, оскільки можна визначити лише напрямки на місцевості. Положення різних точок уздовж напрямків руху визначаються відомими відстанями до них, вимірними на карті чи іншим способом.

Орієнтири і їх використання на полі бою.

У фундаменті будь-якого методу орієнтування є навички визначати на території орієнтири і використовувати їх як точки, які вказують потрібні напрямки руху, пункти і рубежі.

Усі місцеві об'єкти, форми рельєфу та різні об'єкти, що спостерігаються на землі, можуть бути використані як орієнтири.

Дослідження і запам'ятовування невідомої ділянки території з метою більш точного орієнтування на ній потрібно завжди стартувати з визначення навколо себе трьох чи чотирьох більш явних орієнтирів. Потрібно запам'ятати їх фасад і взаєморозташування, щоб у подальшому можна було за ними у будь-якій точці впізнати місцевість і дослідити своє місцезнаходження. Під час руху орієнтири визначають за напрямком шляху, один за одним намічаючи їх, у міру виходу у нові райони місцевості.

Орієнтири особливо важливі на полі бою. Вони полегшують вивчення місцевості і запам'ятовують взаємне розташування різних об'єктів і точок на ній: вони призначають і підтримують напрямок наступу, вказують сектори спостереження та пожежі, межі зони зосередженого вогню тощо. Тому одним із завдань командирів бойових частин є встановлення загальних настанов у галузі наступних дій.

Загальна норма вибору і зазначення орієнтирів на полі бою. Підданим і підлеглим підрозділам орієнтири визначаються командиром на місцевості під час доведення бойової мети, задачі або наказу; вони беруться для управління підрозділами та організації взаємодії і вказання мети під час ведення вогню.

У механізованих підрозділах призначаються:

- у роті взводі – два-три орієнтири,
- у відділі – один-два;
- в обороні їх може бути більше.

Точки шляху вибираються більш-менш рівномірно вздовж фронту та в глибині, тому їх можна використовувати будь-де для позначення майбутніх цілей та підтримки певного напрямку. У наступі, у міру просування загонів, призначаються нові настанови, що забезпечують отримання цілі, безперервність орієнтації та корекцію для підтримання напрямку дії.

Орієнтири визначаються і пронумеровуються справа наліво і по рубежах – від себе в сторону супротивника. Для комфортності запам'ятовування і визначення на місцевості орієнтирів, якщо потрібно, дають також так звані умовні назви, що зображують їх характерні, основні, явні ознаки, наприклад: «Темний кущ», «червоний дах», висота «кругла».

Крім того, якщо недостатньо опорних точок, встановлених керівником, командири підрозділів виберуть і вкажуть їх опорні точки, маючи на увазі, що умовні назви та номери опорних точок, задані головним командувачем, не повинні змінюватися.

Під час роботи з підрозділом, який підтримує, і сусідами, а також під час доповіді старшому керівнику беруться для використання тільки орієнтири, вказані цим керівником.

Властивості нічної орієнтації. Під час організації та проведення нічних сутичок загальний порядок встановлення орієнтирів в основному такий самий, як і вдень. Однак вночі вибір та використання орієнтирів утруднені, оскільки багато об'єктів та деталей місцевості, які добре видно вдень, залишаються непоміченими або взагалі не відрізняються не тільки в темряві, а й при штучному освітленні.

Отже, спостереження, вказання мети і орієнтування на полі бою у нічних умовах, не беручи до уваги використання освітлювальних предметів і засобів нічного спостереження, достатньо ускладнюється, тому від начальників підрозділів вимагаються сумлінність і старанність під час вибору і визначення нічних орієнтирів. Але потрібно брати до уваги особливості нічного бачення і ознаки зміни виду місцевості щодо способу спостереження.

Отже, під час спостереження в темряві без використання приладів та приладів нічного бачення більш-менш чітко видно лише загальні обриси (силуети) деяких місцевих об'єктів та елементів рельєфу, але їх об'ємні форми та кольори не відрізняються. Отже, орієнтири, які добре видно вдень, стають непридатними вночі, якщо лише виділяються кольором.

У разі штучного освітлення умови перегляду близькі до денного, але вони відрізняються такими основними характеристиками. Природний колір місцевості різко змінюється: жовті предмети виглядають білими, світло-зелені – жовтуватими та ін. Через безперервний

рух прожекторів і палаючих зірок, інших вогнів освітлення різних частин місцевості стає нерівномірним і швидко змінюється. Утворюються різкі рухомі тіні незвично витягнутої форми, які хаотично рухаються в різні боки з різною контрастністю і з різною швидкістю.

Різка і швидка зміна світло-темних контрастів суттєво спотворює обриси спостережуваних об'єктів і створює оманливе уявлення про глибину та просторові розміри ділянок, які по-різному освітлюються, – сильно освітлені об'єкти вважаються ближчими, а погано освітлені – віддаленими.

Під час спостереження за допомогою приладів нічного бачення створюється чорно-біле або зелено-чорно-біле зображення, що робить природний колір місцевих об'єктів та прилеглої території невидимим. Однак спостережувані предмети можна розпізнати лише за силуетами на контрасті їх зображення.

Керівні принципи як один з інструментів розробки та впровадження заходів з управління ризиками використовуються, зокрема, для негайного інформування митниці про осіб та/або транспортні засоби, які можуть бути використані з порушенням Закону України про митні товари щодо товарів, які можуть бути предметом порушення товарів та використання форм контролю для виявлення, запобігання та припинення таких порушень. Отже, метою керівних принципів є розкриття, запобігання та припинення таких злочинів, тобто запобігання випуску товарів у вільний обіг на митній території України з порушенням українського законодавства про державні митні справи.

Отже, сутність орієнтації полягає в тому, щоб пізнати територію за її характеристиками та орієнтирами, визначити її розташування та необхідні об'єкти щодо сторін горизонту, місцевих об'єктів (орієнтирів), розташування своїх військ.

2.5. Тактика поведінки зі зброєю: тактика дій працівників правоохоронних органів під час виконання службових обов'язків

У поточних умовах діяльності правоохоронних органів України проблема попередження надзвичайних ситуацій серед особового складу і, зокрема, тих, що призводять до травм та загибелі працівників, потребує негайного вирішення. Дослідження показують, що 3/5 випадків тілесних ушкоджень та 1/3 випадків загибелі співробітників правоохоронних органів відбуваються при прямому виконанні ними своїх службових обов'язків [50].

Більшість з них пов'язані з тим, що злочинці, правопорушники, а також злочинці, що володіють бойовими навичками та спеціальною підготовкою, чинять опір співробітникам правоохоронних органів. Для того, щоб поліцейський отримав стійкі навички поводження зі зброєю, які зі свого боку стануть культурою поводження зі зброєю, необхідно встановити відповідні особливості навчання ефективним методам застосування зброї.

Аналіз випадків загибелі і травмування працівників при виконанні завдань з охорони публічного порядку показує, що традиційні засоби активного захисту, що входять до складу патрульної техніки, не повною мірою забезпечують особисту безпеку робітників. Тому спроба наряду затримати озброєного злочинця часто призводить до травм і загибелі співробітників правоохоронних органів. Як показують дослідження з питань застосування правоохоронцями вогнепальної зброї, для вогневого двобою на близьких відстанях між співробітниками поліції і злочинцями на сьогодні характерні такі особливості:

- високий темп стрільби з обох сторін;
- безцільна стрільба співробітників правоохоронних органів;
- невикористання правоохоронцями укриттів;
- незастосування тактичних прийомів (відходу з лінії ведення вогню злочинцями, тактичних пересувань, спостереження за навколишнім середовищем та ін.);
- індивідуальна тактика дій співробітника поліції, навіть у складі групи [52; 53].

Одна з найпоширеніших помилок, які здійснюють українські поліцейські, незалежно від місця роботи, заняття і посади, – це помилка в оцінці злочинця. Оцінка правопорушника полягає у визначенні ступеня його озброєності, оцінці його одягу, фізичного та психічного стану. Насамперед потрібно звернути увагу на наявність у злочинця вогнепальної або холодної зброї, а також предметів, які можуть бути використані замість неї з такою ж метою.

Готовність до відкриття вогню (приведення зброї у бойову готовність) визначається наявністю приєданого зарядженого магазину, зняттям із запобіжника, курком, який поставлено на бойовий взвод, положенням зброї (наведена на ціль, знаходиться в кобурі тощо). Серед бойових якостей необхідно знати:

- чи зброя є автоматичною чи самозарядною;
- місткість магазину;
- забійна сила кулі для боєприпасу, який використовується в цьому зразку зброї;
- час приведення зброї в бойову готовність до відкриття вогню (час першого пострілу).

Культура поводження зі зброєю складається з ряду прийомів і методів найбільш ефективного і безпечного використання зброї. Це визначення дуже точно розкриває сутність концепції, що охоплює всі сфери взаємин між людиною і зброєю. Структурно культура роботи зі зброєю складається з трьох основних частин:

- правила збереження, догляду і транспортування зброї;
- дотримання техніки безпеки при роботі з нею;
- найефективніші методи її застосування.

З причин, пов'язаних з ефективністю використання зброї, недостатньо знати лише прийоми, які дають максимальний ефект та дозволяють вижати зі зброї такі показники, про які не здогадувались навіть самі конструктори, а необхідно чітко дотримуватися відповідних правил і мати добре розвинені, відточені до автоматизму навички [50].

Для забезпечення особистої безпеки працівника поліції при виконанні службових обов'язків пропонуються такі методи найбільш ефективного використання вогнепальної зброї: усі маніпуляції із запобіжником пістолета виконуються великим пальцем руки, що тримає рукоятку пістолета.

У такому випадку йдеться про пістолет ПМ. Необхідно зазначити, що в цієї моделі запобіжник конструктивно розташований дуже вдало для правші і зовсім невдало для шульги. При правильному обхваті рукоятки він зручно розташовується над великим пальцем руки, дозволяючи швидко зняти чи поставити зброю на запобіжник. При переводі затвора назад він утримується тільки великим та вказівним пальцями.

Цей метод повинен використовуватись у всіх випадках роботи із затвором пістолета. Результатом випадкового пострілу в цьому випадку дуже легко може виявитися лікоть самого стрільця. Крім того, перевод затвора назад, з утриманням його всіма пальцями, унеможливає одночасне виведення пістолета на лінію пострілу.

У ситуації вогневого контакту досилання патрона в патронник у ручній нарізній короткоствольній зброї здійснюється переводом затвора назад з одночасним виводом пістолета на лінію пострілу. Ця дія є фундаментальною для поліцейського, оскільки має принципове значення у тому, що під час вогневого контакту кожна зайва секунда зволікання може призвести до летального результату. Усі штатні маніпуляції зі зброєю повинні проводитись без візуального контролю зброї стрільцем [50].

У звичайному житті людина, зазвичай, дивиться на руки, коли щось ними робить. У разі вогневого контакту оперативна ситуація може змінюватись настільки швидко, що поліцейський може втратити контроль над ситуацією відвернувшись, навіть на декілька секунд. З огляду на все це під час вихідної підготовки і наступного поточного тренінгу стрільцю необхідно приділяти достатньо уваги практиці поводження зі зброєю наосліп (включаючи неповне розбирання – збирання пістолета й усунення утикання і перекосу патрона в патроннику) [50; 51; 52].

Під час ведення вогневого контакту при зміні магазину в патроннику повинен залишатися останній патрон. Це також вимога, обумовлена оперативною роботою. У бойовій ситуації це не тільки скорочує час перезарядки зброї, а й дає шанс стрільцю в разі необхідності зробити постріл ще до заміни магазину. Це цілком може врятувати життя стрільцю.

Пропонована в багатьох описах із тактики концепція, згідно з якою стрілок може безпечно подолати ділянку місцевості або внутрішній простір будівлі, є категорично помилковою. Помилка цього твердження очевидна, оскільки ми не можемо одночасно дивитися в різні сторони, тоді як при діях поодинці саме це і доводиться робити. Під час огляду однієї небезпечної зони стрілець-одинак часто опиняється спиною до інших небезпечних зон. Тому загальне правило таке: уникайте прочісування / зачистки поодинці.

Працівник поліції і член спецпідрозділу мають можливість викликати підкріплення для спільного огляду підозрілого місця. Звичайна людина, як правило, такої можливості не має. У разі вторгнення в його володіння найкраще – забарикадуватися в найбезпечнішій частині будинку і там чекати появи зловмисників. У підсумку він зможе скористатися фактором несподіванки і діяти з укриття.

Розроблений спосіб проведення бойових операцій у міських умовах заснований на тому, що забудовані території забезпечують обороняючому безперечну перевагу перед наступаючими. Отже, план А для приватного домовласника – зайняти найбільш безпечну позицію і зателефонувати до поліції. Аналогічний порядок дій рекомендований і одиночному поліцейському: зайняти найбільш вигідну позицію поза будовою і запросити допомогу в одного або двох колег [50].

Але що, якщо людина не впевнена про необхідність звернення до поліції? Практика показує, що той, хто кричить при найменшій підозрі на присутність небезпеки, з кожним разом все довше чекає прибуття поліцейського патруля (і може зовсім його не дочекатися). Що робити, якщо дзвін розбитого скла може означати і витівки шкідливого kota, який перекинув вазу для квітів, і щось набагато більш неприємне?

Існує ряд тактичних принципів, які дозволять мінімізувати небезпеку, яка може призвести до серйозних неприємностей у такій ситуації. Пам'ятайте про причини вашого страху, оскільки він буде визначати енергійність і порядок ваших дій.

Якщо вам потрібно визначити справжню причину дзвону скла в дальній кімнаті будинку, то немає необхідності досліджувати туалети і заглядати під меблі, принаймні досі ще. Ви починаєте обережно, намагаючись не видати своєї присутності, пересуватися до джерела звуку. А що робити, якщо дзвін скла, що б'ється, супроводжувався дитячим криком і звуком незнайомого голосу, грубо наказуючи дитині замовкнути?

Ситуація набуває абсолютно особливого характеру, очевидно, що вона пов'язана із захопленням заручника, і ви намагаєтеся вирішити проблему, діючи швидко і рішуче. Однак необхідно порівнювати як і темп стрільби зі складністю задачі, так і регулювати рівень поспішності і агресивності дій з урахуванням тактичної обстановки, в якій ви перебуваєте. Залежно від типу майбутнього огляду приміщень дотримання запропонованих правил допоможе провести його максимально ефективно і безпечно [52; 67].

1. Мобілізуйте органи чуття на виявлення ознак цілі.

Насамперед ви будете покладатися на свій зір і слух, але не тільки. Все те, що вказує на присутність противника, належить до ознак цілі. Ознаки часто проявляються в русі, звуку, запаху, формі, візуальному контрасті, прямих і непрямих слідах. Такі ознаки, як звук скрадливих кроків на скрипучій дерев'яній підлозі, відображення на полірованих поверхнях, тінь на підлозі чи стіні, дуло зброї, виглядаюче із-за кутка, досить очевидні. Інші менш помітні: звук тертя тканини об поверхню стіни, прочинені двері, які ви і ваші домочадці зазвичай закриваєте [40; 41; 53].

Ознаки цілі можуть виражатися в запахах. Складно не відчутти запах курця в приміщеннях, де не палять. Запах збройового мастила, одеколону, людського тіла та інші супутні запахи людини також можуть попередити вас про присутність ворога.

Прямі і непрямі сліди залишає після себе необережний зловмисник. Приклад прямих слідів – свіжі відбитки підшав брудного взуття на чистому килимі, тліюча в попільничці сигарета, відбиток руки на спітнілому віконному склі.

Непрямі сліди виникають тоді, коли зловмисник за час свого перебування в приміщенні якимось змінює його інтер'єр. Прочинене в прохолодний вечір вікно, присунуті до дверей меблі, встановлена пастка. Існує багато варіантів.

Під час огляду особливо тісного приміщення ви навіть можете відчутти тепло від тіла супротивника.

Ці та інші ледь вловимі і цілком виразні ознаки помітити неважко, якщо звертати на них увагу. Досить часто вони допоможуть вам визначити таємний притулок злочинця. Вони вказують на наявність загрози, яка намагається залишитися непоміченою вами і, можливо, чекає зручного моменту для атаки.

2. Не подавайте ознак власної присутності. Намагаючись визначити ознаки потенційної цілі, робіть усе можливе, щоб жодним чином не виявити власної присутності, не видати свого місцезнаходження. Огляд будівлі з метою виявлення злочинця на 50 % складається з полювання і на 50 % прийняття мір, щоб самому не перетворитися на жертву. А тому головне правило – скритність дій.

Якщо ситуація не вимагає вашого рішучого втручання, ви повинні діяти обережно і методично. Зберігайте спокій, просуваючись у будинку, поетапно вирішуйте кожне виникаюче перед вами тактичне завдання. Якщо випадково створили якийсь шум, зупиніться, озирніться навкруги, прислухайтеся і рухайтесь далі не раніше, ніж через хвилину.

3. Остаточо переконайтесь, що загроза відсутня. Не давайте власних пояснень незвичайним явищам, перевірте, щоб переконатися. Пам'ятайте: або впевнений, або мертвий [50].

4. Спробуйте мінімізувати власну вразливість перед джерелами потенційної небезпеки, тримайтесь подалі від них. Наскільки дозволяє планування приміщень або території, тримайтесь якомога далі від кутів і будь-яких інших об'єктів, простір за якими не видно. Не дозволяйте стволу своєї зброї або носку взуття виглядати за подібні перепони. В іншому випадку ви можете не тільки розкрити своє місцезнаходження і наміри, а й зловмисник може просто вихопити зброю у вас з рук.

5. Рухайтесь тактично грамотно. Залишайтеся врівноваженим, переходячи з однієї проблеми на іншу. Тримайте зброю так, щоб ви могли одразу відкрити вогонь у разі потреби. Метою будь-якого тактичного маневру є наведення ствола зброї на зони потенційної небезпеки у міру наближення до них. Дотримуйтесь принципу «трьох очей». Це означає, що зброя має бути націлена туди, куди спрямований ваш погляд. Куди б не подивилися очі, за ними невідступно спрямовується мушка ствола. Перетинаючи відкриті простори, робіть це швидко, але не бігом, крім ситуацій, коли ви опинилися під вогнем противника. Пересувайтесь швидким темпом і уповільнюйте його лише на підході до конкретної небезпечної зони.

6. Коли приходить час відкривати вогонь, звертайтеся до основ стрілецької підготовки. Ми з колегами жартома називаємо їх «трьома секретами»: наведення, прицілювання, постріл. Ці «секрети» дозволять вам наносити по противнику швидкі та ефективні удари за

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

мінімальний час, тобто до того, як противник зробить те ж саме стосовно вас. Пам'ятайте, що немає сенсу промахуватися ще швидше. Неможливо промахнутися настільки швидко, щоб виграти дуель. Якщо ви не можете потрапити в ціль за першою вимогою, ніяка тактика вас не врятує [50].

Відомо, що навчившись одного разу їздити на велосипеді, не розучишся вже ніколи. Зовсім інша справа – стрілецькі навички. Вони вимагають регулярних тренувань навіть для добре підготовлених стрільців. А вони зі свого боку ніколи не з'являться, якщо навчальний процес буде будуватися за принципом «на тренуванні роблю як простіше (чи безпечніше), а от у реальному бої зроблю як треба». Тому воєнна підготовка співробітників правоохоронних органів повинна проходити систематично, безперервно та ефективно.

РОЗДІЛ III

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

3.1. Міжнародне співробітництво та досвід зарубіжних країн у формуванні спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

На початку XXI ст. аналіз правоохоронної діяльності уже не обмежується просторовими межами однієї держави, а характеризується її міжнародними й наднаціональними вимірами. Тому й виокремлюють міжнародну правоохоронну діяльність, правоохоронну діяльність у сфері забезпечення міжнародного миру та безпеки, спеціальну правоохоронну діяльність.

Упродовж останніх років принципово змінюються філософія та практика правоохоронної діяльності. Зокрема, аналіз зарубіжного досвіду свідчить про існування різних підходів: в одних країнах громадський порядок забезпечує державна поліція, в інших – муніципальна поліція чи державна й муніципальна водночас. Це сприяло створенню в системі місцевого самоврядування спеціальних правоохоронних організацій з особливими статутними завданнями та статусом, мета яких забезпечити охорону громадського порядку в межах території населеного пункту.

О. Л. Соколенко зазначає, що напрямками правоохоронної діяльності за суб'єктно-об'єктним поділом є попередження правопорушень; охорона громадського порядку, громадської безпеки і власності; оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність; контрольна-наглядова діяльність; досудове розслідування; правосуддя; виконання судових рішень й постанов органів розслідування; надання правової допомоги [6].

В умовах глобалізації інститут правоохоронних органів має велике значення і повинен відповідати світовому рівню. На цьому етапі глобалізаційного розвитку працівники правоохоронних органів повинні добре володіти кваліфікаційними навичками і вміннями, щоб конкурувати на світовому ринку праці.

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Для виконання завдань щодо модернізації правоохоронних органів корисно звернутися до зарубіжного досвіду, насамперед високорозвинених країн, які традиційно втілюють принципи правової держави, мають розвинені структури громадянського суспільства, сформовані правові системи та налагоджені механізми реалізації правових приписів.

У багатьох країнах світу розроблені спеціальні програми з метою вдосконалення управління працівниками правоохоронних органів та покращення кадрової політики у цій галузі. Особливу увагу приділяють зменшенню розриву в оплаті праці між державним і приватним (громадським) секторами та оптимізації структури поліції, розробці показників виконання обов'язків посадовими особами, формуванню нової етики працівників правоохоронних органів [8, с. 13].

У багатьох розвинених країн правоохоронні органи останнім часом зазнають якісних змін, що стосуються змісту й орієнтирів роботи. Реформування поліції спрямоване на зміну пріоритетів її діяльності – з державно-орієнтованих на суспільно-орієнтовані. Актуальність реформ зумовлена тим, що традиційні стратегії поліцейської діяльності вже не задовольняють суспільство, яке розвивається в демократичному напрямі. Д. Грін зазначає, що більшість поліцейських відомств відчують інформаційний голод, не можуть точно ідентифікувати проблеми. Часто їм бракує адміністративної та культурної гнучкості для миттєвого реагування на обстановку, що швидко змінюється [9].

У вирішенні питання про міжнародне співробітництво у формуванні спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів намітилось декілька напрямів: теоретичне спрямування та практична складова в контексті правознавчих проблем. Особливого значення ці напрями набувають в умовах формування демократичних засад життя, утвердження нової шкали цінностей, входження України в європейські та євроатлантичні структури.

Характеризуючи міжнародне співробітництво, А. С. Проскурін запропонував визначати його як «спрямованість і рівень розвитку системи міжнародних відносин, що характеризуються регулярним цілеспрямованим і координованим самими учасниками розвитком міжнародних зв'язків у різних сферах і галузях міжнародного життя». За його твердженням, з яким не можна не погодитися, «міжнародне співробітництво є єдиною розумною альтернативою міжнародній

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

конфронтації, що випливає з «політики сили» і «балансу сил» у міжнародних відносинах та виникає як наслідок зміцнення взаєморозуміння й взаємної довіри між державами на основі формування й цілеспрямованого проведення ними зовнішньої політики, виходячи із концепції спільності інтересів» [133].

С. М. Перепьолкін, Є. Г. Паршутін стверджують, що, аналізуючи цю точку зору, можна дійти висновку, що основою регулярного цілеспрямованого і координованого міжнародного співробітництва має бути саме спільність державних інтересів як основний фактор його появи й розвитку [22, с. 8].

В умовах інтеграційних процесів в Україні та ЄС поліцейська співпраця набуває особливого значення, що зумовлює не тільки необхідність об'єднання зусиль держав і підвищення ефективності використання наявних можливостей міжнародної поліцейської співпраці, а й прийняття на національному та міжнародному рівнях скоординованих заходів щодо вдосконалення правового регулювання.

Зрозуміло, що вивчення й посилення на зарубіжний досвід не означає його безпосереднього копіювання й утілення на практиці. Проте результати аналізу цієї діяльності та окремі підходи, прийоми і методи, особливо у формуванні спеціальних професійних якостей, організації психологічного супроводу службової діяльності, можна ефективно використати і в правоохоронних органах України. Зважаючи на те, що європейська та євроатлантична інтеграція є незаперечним державним пріоритетом, реформування необхідно здійснювати з огляду на норми і стандарти, прийняті у цих спільнотах.

Рішення про створення в межах ЄС спеціалізованої поліцейської служби – Європейського поліцейського офісу (Європол) (European police office – Europol) передбачено статтею К. 1. Маастрихтського договору про Європейський Союз. Європейське поліцейське відомство створювалося для обміну оперативною інформацією правоохоронними органами держав-членів ЄС у сфері протидії злочинам наднаціонального рівня, надання допомоги в оперативній, технічній і аналітичній сферах діяльності. 1995 р. прийнято Конвенцію про заснування Європейського поліцейського офісу (Конвенція про Європол). 1998 р. держави-члени ЄС ратифікували Конвенцію, яка набула чинності 1 жовтня 1998 [1; 2].

Глобалізаційні й інтеграційні процеси в Європі зумовили прийняття наднаціональних правових актів, заснованих на міжнародно-правових (міждержавних) актах. Йдеться про установчі договори Європейського Союзу, акти органів Європейського Союзу. Так, у ст. 29 Розділу VI, що має назву «Положення про поліцейське та судове співробітництво у кримінальних справах», Договору про Європейський Союз 1992 р. (зі змінами, внесеними 1997 р. Амстердамським і 2007 р. Лісабонським договорами) визначено стратегічну мету діяльності поліції держав-членів Європейського Союзу і детально закріплено основні обов'язки поліції країн-учасниць Європейського Союзу. Координацію щодо спільного використання національних поліцейських сил країн Європи за ст. 30 здійснює Європейське поліцейське відомство (Європол) [14]. Тобто поступово ця інституція набуває ознак, властивих суб'єкту правоохоронної діяльності.

На певні правоохоронні органи, як правило, у країнах сучасної Європи – це органи поліції, вплинули відповідні соціальні фактори, особливості правових систем країн континентальної правової сім'ї (виключення становить англійська правова система).

Історія становлення поліції як служби забезпечення правопорядку в країнах Європейського Союзу демонструє фактично військовий порядок організації й управління, вона завжди була невід'ємною складовою частиною механізму держави в сучасному розумінні цього терміна. Інституційно органи поліції входять до підсистеми органів державної виконавчої влади й підпорядковуються центральному органу управління – Міністерству внутрішніх справ (у Франції офіційна назва такого міністерства – Міністерство внутрішніх справ Французької Республіки, у Німеччині – Федеральне міністерство внутрішніх справ Федеративної Республіки Німеччина, у Польщі – Міністерство внутрішніх справ та адміністрації Республіки Польща) [13].

За кількісним складом суб'єктів, що беруть участь у міжнародному співробітництві у сфері правоохоронної діяльності, його можна поділити на двостороннє співробітництво (у формі підписання міжнародного договору та здійснення на його основі безпосередніх зв'язків) та багатостороннє співробітництво (через підписання багатостороннього міжнародного договору або в рамках діяльності міжнародної конференції чи роботи міжнародної організації). Зі свого

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

боку двостороннє і багатостороннє співробітництво, залежно від території (просторової сфери), на якій воно здійснюється, можна поділити на:

- 1) універсальне (в рамках діяльності Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол) або Всесвітньої митної організації);
- 2) регіональне (співробітництво європейських держав у рамках Ради Європи);
- 3) локальне, або субрегіональне (виникає між державами певного географічного регіону, здебільшого між суміжними державами, стосовно об'єктів, розташованих у цьому регіоні. Наприклад, у рамках Європейського поліцейського відомства Європол);
- 4) партикулярне (найпоширеніший вид міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності, оскільки може виникати між будь-якими державами, з приводу будь-яких об'єктів, незалежно від географічного розташування держав і географічних особливостей об'єктів співробітництва).

Залежно від виду правоохоронного органу, що бере участь у відносинах міжнародного співробітництва, воно може бути таких видів:

- 1) міжнародне співробітництво між Службами безпеки;
- 2) міжнародне співробітництво між міністерствами внутрішніх справ;
- 3) міжнародне співробітництво між органами прокуратури;
- 4) міжнародне співробітництво між міністерствами юстиції;
- 5) міжнародне співробітництво між органами доходів і зборів держав тощо.

Види міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності залежно від об'єкта співробітництва можна також поділити на такі:

- 1) співробітництво з питань запобігання торгівлі людьми;
- 2) співробітництво з питань боротьби з тероризмом;
- 3) співробітництво з питань надання міжнародної правової допомоги;
- 4) співробітництво з питань отримання технічної допомоги;
- 5) співробітництво з питань надання привілеїв та імунітетів від юрисдикції держави перебування тощо.

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Щодо інших видів міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності, то їх можна класифікувати на підставі таких критеріїв:

– за ступенем відкритості: відкрите (у ньому може брати участь будь-яка держава) і закрите (коло учасників такого співробітництва заздалегідь визначено);

– щодо майбутнього розвитку: перспективне, яке відкриває нові можливості для спільної діяльності (співпраці); безперспективне – безвихідне;

– за ступенем ефективності: конструктивне й деструктивне;

– за часовими характеристиками: співробітництво, здійснення якого чітко регламентовано часовими рамками (короткострокове, середньострокове, довгострокове); безстрокове тощо. Зазначений перелік видів міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності не є вичерпним і може бути розширеним за рахунок інших чинників.

Безпосереднє здійснення міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності відбувається у договірній (шляхом укладення та виконання міжнародних договорів) та інституційній (спільної участі у діяльності різних міжнародних організацій та роботі спеціально скликаних міжнародних конференцій чи створених міжнародних комісій та комітетів) формах.

Отже, міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності – це один із видів спільної діяльності держав, спрямованої на узгодження їх інтересів та досягнення спільних цілей у вирішенні питань правоохоронної діяльності на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності виступає єдиною розумною альтернативою міжнародній конфронтації в галузі міжнародного права та має бути рівноправним, без втручання у внутрішні справи, без загрози силою або її застосування. Певна річ, конкретні форми співробітництва, його напрями й обсяги залежать від самих держав, їх потреб та матеріальних ресурсів, внутрішнього законодавства і прийнятих міжнародних зобов'язань. Користь від міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності має бути не лише взаємною, а й для блага всього світового співтовариства.

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

За сучасних умов успішно втілюється програма допомоги Європейського співтовариства країнами Східної Європи (зокрема, Україні) з підготовки кадрів для поліції. Не менш важливим напрямом діяльності щодо підвищення ефективності кадрового забезпечення та професійної підготовки в діяльності правоохоронних органів є міжнародне співробітництво з навчальними закладами іноземних держав. Воно є одним із чинників, який сприяє зростанню фахового потенціалу науково-педагогічних працівників, розвитку навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу, поширенню авторитету вищих навчальних закладів правоохоронних органів як в Україні, так і за її межами.

Розвиваючи міжнародне співробітництво з правоохоронними органами країн ближнього та дальнього зарубіжжя, основними цілями підготовки кадрів є: створення умов та можливостей для ознайомлення і застосування зарубіжного практичного досвіду організації навчання, усталених вимог щодо організації та результатів підготовки кадрів правоохоронних органів; визначення та розвиток напрямів діяльності щодо підвищення рівня якості підготовки кадрів для правоохоронних органів на рівні світових стандартів; удосконалення організації навчального процесу; здійснення наукових досліджень з питань організації правоохоронної діяльності, боротьби зі злочинністю тощо [26].

Міжнародні відносини розширюють світогляд працівників правоохоронних органів, коло їх професійних знань, збагачують досвід, дають можливість ознайомитись із досягненнями зарубіжних колег, зіставити їх із вітчизняними здобутками і таким чином внести певні корективи у власну діяльність.

Для належного організаційного та правового забезпечення реалізації кадрової політики в правоохоронних органах України, створення її наукових підвалин важливим є не тільки аналіз ефективних зарубіжних моделей, але й узагальнення історичного досвіду розвитку міжнародної співпраці в питаннях роботи з кадрами щодо їх відбору, професійної підготовки та готовності діяти у нових історичних умовах.

Сучасна історія відкрила у формуванні правоохоронних органів нову сторінку – міжнародне співробітництво за різними напрямками її діяльності, серед іншого і в підготовці спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів.

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Важливе значення для вдосконалення кадрової роботи та професійної підготовки працівників правоохоронних органів України має створення у 1996 р. Української національної секції в складі Міжнародної поліцейської асоціації. Як відомо, Міжнародна поліцейська асоціація (МПА) – це незалежна неурядова організація, яка існує більше 50 років та об'єднує понад 300 тис. поліцейських із 64 країн світу, становлячи собою професійну організацію поліцейських, метою якої є розвиток дружніх стосунків між поліцейськими різних країн, широке міжнародне співробітництво, підвищення загальноосвітнього та професійного рівня поліцейських, формування привабливого іміджу правоохоронних органів в очах громадськості й громадян [4, 33].

Усі ці можливості розповсюджуються й на працівників правоохоронних органів України за умови їх членства в Асоціації. Створення 1996 року Української національної секції в складі Міжнародної поліцейської асоціації уможлиблює виконання цієї умови. На сьогодні у її складі діють 25 регіональних відділень та осередків, які об'єднують близько 5 тисяч працівників правоохоронних органів, силових структур та добровільних помічників. Враховуючи те, що наразі на службу до правоохоронних органів усе частіше вступають жінки, одним із засобів подальшої інтеграції правоохоронних органів України в міжнародне поліцейське співробітництво стала плідна співпраця з Європейською асоціацією жінок-поліцейських (ЄАП), створеною 1989 р. на міжнародній конференції в Нідерландах [95].

В аспекті приведення системи і діяльності правоохоронних органів у відповідність до міжнародних стандартів необхідно розглядати також розширення й інтенсифікацію міжнародного співробітництва у правоохоронній сфері, зокрема через укладення відповідних профільних двосторонніх міжнародно-правових угод, участь у роботі міжнародних правоохоронних інституцій, проведення обміну досвідом правоохоронної діяльності, взаємодію з правоохоронними органами зарубіжних країн та міжнародними правоохоронними інституціями (Інтерпол, Європол тощо) як у вирішенні завдань правоохорони на національному рівні, так і у формуванні міжнародних гарантій правоохоронної діяльності. О. Л. Соколенко трактує, що «зазначене сприятиме не тільки наближенню правового регулювання й практики правоохоронної діяльності в Україні до відповідних міжнародних стандартів, але також дозволить рецепіювати аналогічний досвід зарубіжних

країн з метою трансформації національної правоохоронної системи у напрямку забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина» [33, с. 93].

Важливу роль у підготовці кадрів поліції зарубіжних країн відіграє престижність правоохоронної діяльності, яку підтримують, передусім, за рахунок високого рівня соціальної захищеності поліцейського, а також створення державою і ЗМІ позитивного іміджу поліцейських структур. Матеріальне забезпечення спонукає поліцейського до відповідального виконання обов'язків, професійного зростання, що позитивно позначається на кадровій стабільності [Бондаренко, с. 64].

А. І. Білас зазначає, що на основі системних реформ у країнах ЄС удосконалено організаційно-функціональну структуру національних правоохоронних органів, ефективність їх роботи. Про значні успіхи свідчить довіра і підтримка населення до поліції, інших правоохоронних органів. Водночас автором зроблено висновок про важливість матеріально-фінансової, інформаційно-аналітичної, технічної підтримки з боку інституцій ЄС, Ради Європи, ОБСЄ, ООН у цьому напрямі [1, 59].

Вивчаючи особливості організації професійної підготовки кадрів поліції в європейських країнах, К. С. Ізбаш акцентує увагу на високому рівні нормативно-правової регламентації всіх етапів цього процесу: від добору кандидатів на висунення, формування кадрового резерву та призначення на керівні посади до етапу оцінювання якості навчання і практики реалізації змісту підготовки [2, 32].

У Європі більшість освітніх закладів підготовки поліцейських присвоює офіційні ступені (бакалавра та магістра) у правоохоронній сфері. Наприклад, ступінь бакалавра присвоюють Академія безпеки (Австрія), Поліцейська академія (Хорватія), Вища школа поліції (Німеччина), Поліцейська академія (Нідерланди), Вища школа поліції (Польща); ступінь магістра присвоюють Академія безпеки (Австрія), Поліцейська академія (Хорватія), Естонська академія наук безпеки (Естонія), Поліцейська академія (Нідерланди), Вища школа поліції (Польща) [57, с. 17].

Між підготовкою поліцейських та наукою відсутній формальний зв'язок, однак більшість закладів-учасників намагаються включати нові принципи освіти та результати досліджень до своїх навчальних програм. У деяких закладах-учасниках навчальні програми побудовано на основі науково обґрунтованого підходу, тобто і зміст підготовки, і

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

методи є настільки науково обґрунтованими, наскільки це можливо (США, Канада). До того ж, більшість закладів-учасників (Вища школа поліції в Польщі, Вища школа поліції в Німеччині, Академія безпеки в Австрії, Поліцейська академія в Хорватії, Естонська академія наук безпеки, Поліцейська академія в Нідерландах, Коледж державної поліції Латвії) проводять наукову роботу та/або мають власні дослідні центри (наприклад, Естонська академія наук безпеки, Вища школа поліції в Польщі, Вища школа поліції в Німеччині) для скорочення розриву між поліцейською освітою та наукою. У Коледжі державної поліції Латвії дослідна робота є обов'язковою частиною плану професійного розвитку викладацького складу.

Підходи до критеріїв відбору інструкторів / викладацького складу також варіюються. Майже всі заклади вимагають певного мінімального рівня кваліфікації. У Поліцейській академії Х'юстона в США та Центрі підготовки Академії ККП у Канаді відсутні вимоги щодо наявності ступеня в інструкторів, незважаючи на те, що більшість інструкторів його має. У Поліцейській академії Х'юстона в США інструктори з досвідом роботи в поліції повинні мати щонайменше 2 роки такого досвіду, тоді як у Центрі підготовки Академії ККП – 6–7 років, а в європейських закладах-учасниках необхідним рівнем освіти для того, щоб стати викладачем / інструктором, є здебільшого ступінь магістра (наприклад, Поліцейська академія в Хорватії, Естонська академія наук безпеки, Поліцейська академія в Чорногорії, Вища школа поліції в Польщі, Коледж державної поліції Латвії).

Темами, які найчастіше стають предметом дослідження в закладах-учасниках, є: ефективність діяльності поліції, тероризм, кримінологія тощо, залежно від поточних потреб або від запиту Міністерства внутрішніх справ (Вища школа поліції в Польщі, Вища школа поліції в Німеччині, Академія безпеки в Австрії, Поліцейська академія в Хорватії).

Серед беззастережних здобутків освіти у сфері правоохоронної діяльності в розвинених країнах слід назвати її високу технічну оснащеність, прикладність навчального процесу і наукових досліджень, навчання конкретної роботи, вироблення навичок і вмінь (часто доведених до автоматизму). Тут готують фахівців з конкретних напрямів діяльності, адаптованих до реальних умов. Це, безумовно, той стандарт, якого повинні прагнути вищі навчальні заклади правоохоронних органів України.

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Наприклад, відповідно до Угоди про допомогу у галузі правоохоронної діяльності та кримінальної юстиції від 13 березня 2015 р., Уряд України та Уряд Сполучених Штатів Америки погодилися започаткувати програму, спрямовану на підтримку реформ у галузі правоохоронної діяльності і кримінальної юстиції в Україні, та сприяти її реалізації.

За цією Угодою Уряд США виділить кошти у розмірі 26 358 000 доларів США. У подальшому додаткове фінансування надаватиметься Урядом США за умови досягнення задовільного прогресу в реалізації цілей цієї програми та наявності коштів, що визначаються та асигнуються на щорічній основі Конгресом США та затверджуються Державним департаментом США.

Якщо впродовж 12 місяців виділені кошти не будуть вчасно витрачені, американська сторона може їх відкликати. Строк, на який виділено кошти, може бути продовжений відділом з правоохоронних питань Посольства США в Україні.

Виділені кошти в рамках Програми планується розподіляти за такими напрямками:

1) реформування правоохоронних органів та підвищення ефективності службової діяльності (16 722 000 доларів США).

Проекти у галузі правоохоронної діяльності, зокрема, включатимуть такі напрями:

– підтримка структурних реформ правоохоронних органів в Україні;

– боротьба з транснаціональною та організованою злочинністю, тероризмом, торгівлею людьми, наркотиками, відмиванням грошей і кіберзлочинністю;

– сприяння професійній підготовці та кар'єрному розвитку працівників;

– запобігання внутрішній корупції та зміцнення внутрішньої дисципліни;

– розвиток кримінального аналізу і криміналістичних експертиз.

У багатьох країнах світу розроблені спеціальні програми з метою вдосконалення управління працівниками правоохоронних органів та покращення кадрової політики у цій галузі.

Загальні критерії для того, щоб стати офіцером поліції, є досить типовими в усіх країнах-учасницях.

Найбільш типові критерії:

- національне громадянство;
- достатнє знання національної мови;
- відсутність судимості;
- середня освіта.

Інші вимоги різняться. У всіх країнах, за винятком Канади, існують вимоги як щодо мінімального віку, так і щодо максимального віку. Такий вік становить від мінімум 18 та 21 року (Австрія та США) до максимум 28 років (Чорногорія, Хорватія) та 40 років (Латвія), тоді як у Канаді вимог щодо максимального віку не існує взагалі.

Д. Грін зазначає, що більшість поліцейських відомств відчувають інформаційний голод, не можуть точно ідентифікувати проблеми. Часто їм бракує адміністративної та культурної гнучкості для миттєвого реагування на обстановку, що швидко змінюється [9].

До того ж, доволі перспективним напрямом міжнародного співробітництва є налагодження та розвиток зв'язків із Міжнародною асоціацією шефів поліції, яка об'єднує у своєму складі понад 13 тис. керівників поліції з 85-ти країн світу. Взаємодія з цією організацією в питаннях удосконалення кадрового забезпечення правоохоронних органів опирається на її завдання: вдосконалення наукового забезпечення і якості поліцейської служби; впровадження у практику передових прийомів та методів управління поліцейськими органами; розвиток міжнародного співробітництва; обмін досвідом роботи; постійний контроль підвищення професійної майстерності працівників поліції, їх стимулювання щодо досягнення високих професійних стандартів тощо [49].

Одним з пріоритетних серед них є участь у міжнародних поліцейських організаціях. Зазначимо, що цей напрямок співробітництва дозволив не тільки забезпечити вихід правоохоронних органів на якісно новий рівень їх діяльності, але й засвідчив визнання міжнародного авторитету української поліції, її відповідність світовим вимогам, принципам діяльності у цій сфері.

І. П. Катеринчук, аналізуючи організаційно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в правоохоронній сфері, зазначає пріоритетні напрямки співробітництва України та ЄС: боротьба з незаконною міграцією, прикордонне співробітництво, реформування органів пенітенціарної системи, співробітництво з правоохоронними органами ЄС [54, с. 8].

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Аналізуючи світовий досвід щодо професійних якостей, автори В. В. Бондаренко, С. М. Решко, О. І. Крименець [3, с. 88–90] вказують на моделі, особливості та етапи підготовки працівників підрозділів патрульної поліції Великої Британії та США, де зазначається, що людина не може бути поліцейським, якщо вона не має розумових здібностей вище середнього рівня, розвиненої пам'яті та спостережливості, які не є обов'язковими для представників інших професій. У Німеччині самостійні зайняття фізичним вправами поліцейського направлені насамперед на позитивний вплив соціальної поведінки.

Американські дослідники визначили, що належна фізична підготовка чоловіків середнього віку на 55 % знижує ризик розвитку раку легень і на 44 % – кишечника. Оскільки під час рухової активності частіше скорочуються м'язи: діафрагми (підвищення частоти дихання), передньої стінки живота, що впливає на хвилеподібні послідовні скорочення (покрощує перистальтику кишечника та на функцію шлунково-кишкового тракту). Покращується секреція і виділення жовчі з печінки, що сприяє її активнішій функції. Відбувається очищення крові від токсичних речовин, синтезуються необхідні організму білки, ферменти і вітаміни [8].

Також іноземні дослідники дійшли до висновку, що ті, хто виконує невисокий рівень фізичної активності, але він присутній в їхньому житті, то ризик передчасної смерті нижчий. А якщо вона перевищує в два рази, то цей ризик знижується на 31 %, для виконуючих 2–3 норми на 37 %. Найбільш сприятливим для тривалого життя є рівень фізичної активності від 3–5 рекомендованих мінімумів, що приблизно дорівнює 7 годинам ходьби або 2 годинам 15 хвилин бігу на тиждень [8].

О. В. Буток, О. В. Малишев, Л. Р. Щур, І. Б. Грибовська, В. В. Іваночко вважають, що процес формування навичок здорового способу життя належить до сфер як навчання, так і виховання, оскільки в умовах управління поведінкою необхідно виховувати у молодого покоління культуру здоров'я. Особливого значення в цьому плані набувають заходи, що базуються на педагогічних засадах фізичного виховання; методів самоорганізації [6; 3].

Для реалізації цих завдань упродовж усього періоду становлення та розвитку системи підготовки кадрів для правоохоронних органів незалежної держави були започатковані й набули розвитку досить різноманітні напрями та форми міжнародного співробітництва: співпраця з

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

міжнародними поліцейськими організаціями, обмін делегаціями з метою ознайомлення з досвідом діяльності у певних сферах правоохоронної діяльності, участь у міжнародних конференціях та семінарах, у спільних міжнародних проєктах, організація стажувань, підвищення кваліфікації кадрів тощо.

О. С. Юнін [137] зазначає, що для проведення ефективних реформ слід насамперед переглянути розмір заробітної плати співробітників поліції на предмет його відповідності високим стандартам життя.

У Великобританії неможливо отримати поліцейську спеціальність без початкового навчання. Дослідники В. І. Підгірний і К. П. Рубан [122] зазначають, що початкова професійна підготовка британських поліцейських спрямована на формування в слухачів реальних практичних навичок, які необхідні їм для майбутньої роботи, а не засвоєння абстрактних, теоретичних знань у певній галузі права.

Початкову професійну підготовку уніфіковано для всіх поліцейських підрозділів, її здійснюють за єдиною національною програмою: «Початкова програма поліцейського навчання та розвитку». Загальний термін навчання – два роки. Теоретична підготовка триває шість-вісім місяців і передбачає опанування тактики поліцейської діяльності, домедичної допомоги, основ правознавства, криміналістики й інших дисциплін. Півтора року з усього строку навчання відведено для самостійної патрульної служби під керівництвом досвідчених наставників.

Разом з досвідченими колегами вони беруть участь у патрулюванні вулиць, навчаються встановлювати контакти з населенням, оцінювати ситуацію та швидко приймати відповідні рішення. Навчання поліцейських спрямоване на дотримання етичних принципів і моральності. Протягом усього часу проводиться оцінка професійного зростання, надається підтримка та інструктаж від старших офіцерів.

Після закінчення випробувального періоду новобранці отримують звання поліцейського констебля. Просування до кожного вищого поліцейського рангу має свої особливості й організовується відповідно до розроблених правил.

Керівні кадри готує Коледж вищого поліцейського складу, що є структурною одиницею Асоціації європейських поліцейських коледжів – Association of European Police Colleges (AEPS).

Заслуговує на увагу і те, що у Великобританії діє Рада поліцейської підготовки, яка є загальнонаціональною організацією і опікується змістом та методикою професійного навчання. До її складу входять

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

представники Міністерства внутрішніх справ та поліцейських управлінь, а також видатні викладачі та представники поліцейських органів.

Високий професіоналізм працівників правоохоронних органів досягається не тільки завдяки ґрунтовній професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти, США, Великобританії, Франції, в інших країнах змушені протягом усієї служби навчатися. Від цього залежить їх просування по службі, присвоєння офіцерського чину, оплата праці тощо. Для цього підготовка в навчальних закладах повинна закласти не лише знання й уміння, а й здатність до саморозвитку. Адаптація до нових соціальних, інформаційних, технічних та технологічних вимог, кваліфікованого здобуття нових знань шляхом самоосвіти тобто мусить ґуртуватися на засадах випереджальної освіти [28].

А. І. Суббот, вивчаючи питання ефективної діяльності правоохоронних органів, зазначає про надзвичайно широке застосування в роботі правоохоронців зарубіжних країн науково-технічних засобів, широке впровадження наукової організації праці персоналу поліції. На службу поліції поставлені найновіші досягнення природничих і технічних наук. Поліція має розгалужену систему експертно-дослідних і наукових установ.

Наприклад, при розслідуванні навмисного вбивства чи іншого тяжкого злочину поліція Англії може провести в найкоротший термін десятки найрізноманітніших експертиз, серед яких і такі, що допомагають дістати докази за випарами алкоголю і наркотиків у повітрі кімнати, де трапився злочин, за залишками їжі у шлунку, за хімічним і біологічним складом сечі і калу, за мікрочастками, залишеними злочинцем на підлозі й одязі потерпілого.

У колекціях криміналістів є всі види вогнепальної зброї, яку колись виробляли в країнах світу, всі види фарби, що застосовується на автомобільних заводах світу, зразки всіх ниток і тканин виробництва США, Японії, Китаю, аж до кустарного виробництва африканських племен [8, с. 6]. Водночас закони Франції, Великої Британії, ФРН встановлюють такий порядок використання науково-технічних засобів, який не тільки сприяє виявленню істини при розслідуванні злочинів, а й забезпечує охорону прав і законних інтересів громадян. Типовою для поліції розвинених країн є висока технічна оснащеність патрульної служби, без чого її ефективна робота взагалі неможлива, оскільки від цього залежить мобільність нарядів [8, с. 6].

Аналіз основних напрямів міжнародної співпраці з підготовки кадрів для правоохоронних органів України підтверджує необхідність розроблення та закріплення новітніх форм співпраці з міжнародними організаціями, навчальними закладами, науковими та поліцейськими установами іноземних держав, подальшого впровадження найкращих закордонних практик у діяльність кадрових підрозділів, навчальний процес та науково-дослідницьку роботу ЗВО України.

Велика потреба також є у виданні за результатами міжнародної співпраці навчально-методичних матеріалів, де висвітлювалися б досвід боротьби зі злочинністю, форми та механізми взаємодії підрозділів правоохоронних органів України та інших держав [6]. Досвід реформування поліцейської системи в країнах Центральної та Східної Європи (Німеччини, Угорщини, Польщі, Словенії, Чехії, Болгарії, балканських країн, Росії) свідчить про вплив міжнародних стандартів, принципів та норм на реформаційні процеси в поліції, на саму сферу управління органами внутрішніх справ загалом, оскільки його результатом стали процеси демілітаризації, демократизації, деполітизації правоохоронних органів.

С. М. Бадьора зазначає, що «якість роботи правоохоронних органів значною мірою залежить від її правового врегулювання, виконання обов'язків, поставлених перед їх працівниками. Ці обов'язки повинні базуватися на принципах гуманності та дотримання прав і свобод громадян. Щоб діяльність правоохоронних органів була більш результативною, необхідно детально регламентувати її за допомогою нормативно-правових актів. У сучасних умовах реформування правоохоронної системи це є особливо потрібним [41, с. 16].

Сьогодні на всіх рівнях стверджуються постулати про цінність інформації, кадрів, інтелектуалізму, оскільки, за прогнозами багатьох провідних вчених, нове століття буде насамперед віком освіти [12, с. 24].

Щодо участі у відносинах міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності конкретного компетентного органу України, то, наприклад, Національна гвардія України продовжує започатковане внутрішніми військами та перевірене часом конструктивне міжнародне співробітництво на взаємовигідній основі зі спорідненими правоохоронними структурами з військовим статусом іноземних країн, зокрема з Національною жандармерією Французької

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Республіки (у сферах тренування підрозділів громадської безпеки, підготовки за програмою «Монітор професійного втручання», вивчення французької мови).

З військами Народної озброєної міліції КНР (обмін досвідом підготовки та проведення спеціальних операцій, спрямованих на ліквідацію терористичних угруповань, попередження терористичних актів; створення програми обміну досвідом підготовки підрозділів спеціального призначення; взаємний обмін викладацьким складом вищих навчальних закладів та спеціалістами в галузі бойової та спеціальної підготовки двох структур; удосконалення вивчення китайської мови військовослужбовцями внутрішніх військ у навчальних закладах Військ народної озброєної міліції Китаю);

З Жандармерією Туреччини (обмін досвідом службово-бойової діяльності, вдосконалення системи підготовки підрозділів для виконання завдань з охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, вдосконалення системи підготовки підрозділів спеціального призначення, розширення співробітництва з питань участі представників внутрішніх військ у навчаннях на курсах вивчення турецької мови);

З Військами карабінерів Італійської Республіки (з питань охорони та підтримання громадського порядку та підготовки миротворчих підрозділів); Поліцією готовності Федеративної Республіки Німеччина (методи збору, аналізу та узагальнення інформації щодо вчинених правопорушень; тактика ведення «вуличної розвідки»; документування фактів хуліганства з використанням пристроїв відеоспостереження тощо) та інших країн.

Для Національної гвардії України залишаються чинними всі міжнародні угоди про співробітництво з аналогічними іноземними формуваннями та міжнародними установами, які були підписані внутрішніми військами МВС України. На початок 2017 р. міжнародних договорів міжвідомчого характеру з правоохоронними структурами іноземних держав було 13.

Національна гвардія України планує й далі розширювати міжнародне співробітництво, зокрема відновити двосторонні зв'язки з Національною гвардією штату Каліфорнія (США), а також активізувати роботу щодо співробітництва з міжнародними правоохоронними організаціями Європейського Союзу (Асоціацією сил поліції та жандармерії країн Європи та Середземного моря – FIER, Європейськими

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

силами жандармерії – European Gendarmerie Force) та долучитися до міжнародних програм і проєктів Організації північноатлантичного договору (НАТО) у сфері правоохоронної та військової діяльності [32].

Зважаючи на те, що європейська та євроатлантична інтеграція є незаперечним державним пріоритетом, реформування необхідно здійснювати з огляду на норми і стандарти, прийняті у цих спільнотах. Для цього потрібно вивчати сучасний стан правоохоронних органів у країнах Європи та світу, а особливо досвід їхнього реформування. Передусім це стосується колишніх держав соціалістичного блоку з Центрально-Східної Європи, які нині є членами НАТО та ЄС або кандидатами на членство у них [75, с. 223].

Зрозуміло, що вивчення й посилення на зарубіжний досвід не означає його безпосереднього копіювання й утілення на практиці. Проте результати аналізу цієї діяльності та окремі підходи, прийоми і методи, особливо у сфері кадрового забезпечення професійної підготовки персоналу, організації психологічного супроводу службової діяльності, можна ефективно використати і в правоохоронних органах.

Отже, акцентуючи увагу науковців С. М. Перепьолкіна, Є. Г. Паршутіна, ми підтримуємо позицію, що Україна бере активну участь у відносинах міжнародного співробітництва з питань правоохоронної діяльності.

У межах виконання наукового дослідження кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України на 2014–2020 роки за темою «Формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів», державний реєстраційний номер 0114U001841, також звертають увагу на міжнародну складову в сфері правоохоронної діяльності.

Кафедрою спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки була розроблена та впроваджена у навчальний процес Факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції, спеціальність «Оперативно-тактичне та силове забезпечення правоохоронної діяльності». Галузь знань 26 «Цивільна безпека», спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність» [6, с. 57–58]. Характерною ознакою цієї спеціалізації є адаптування молодих фахівців до службової діяльності сьогодення, а саме нестабільної ситуація в світі, військові конфлікти на сході та проведення на теренах України ООС (АТО).

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Науково-педагогічні працівники кафедри працюють над формуванням спеціальних професійних якостей у майбутніх фахівців правоохоронного напрямку, зокрема із використання найновітніших досліджень міжнародних фахівців. Працівники кафедри орієнтують майбутніх фахівців не лише на загальні завдання правоохоронної діяльності, але й передусім на специфіку роботи у певних напрямках:

– В. Л. Гришук, Є. А. Єрмоменко, О. А. Бухтіяров, О. А. Мандзюк, О. В. Буток, С.А. Антоненко, А. В. Зверев – спеціальна фізична підготовка (бойовий хортинг);

– С. М. Бадьора, С. А. Антоненко, С. П. Параниця, А. В. Тішин – тактична підготовка;

– В. Л. Гришук, О. А. Бухтіяров, С. М. Бадьора, С. П. Параниця, А. В. Тішин – вогнева підготовка;

– О. А. Бухтіяров, А. В. Тішин – медична підготовка.

Справжнім джерелом і рушійною силою є формування спеціальних професійних якостей у майбутніх фахівців правоохоронного напрямку самосвідомості та її компонентів, зокрема і самооцінки. Самосвідомість і самооцінка не бувають стихійними, їх виникнення ґрунтується на попередньому розвитку особистості, спрямованому на пізнання і перетворення як себе, так і суспільства. Самооцінку розглядають не лише як компонент самосвідомості, його «ядро», але і як фундаментальну властивість особистості, що відіграє провідну роль у структурі її мотиваційної сфери, регуляції людиною своєї поведінки і діяльності, формуванні властивостей і якостей особистості: стійкості, критичності та самокритичності, впевненості в собі тощо.

Безумовні здобутки зарубіжної поліцейської освіти: її висока технічна оснащеність, прикладність навчального процесу та наукових досліджень, вироблення навичок і вмінь, підготовка фахівців із конкретних напрямів діяльності, наближених до реальних умов. Це той стандарт, до якого мають прагнути вищі навчальні заклади правоохоронних органів України.

Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності виступає єдиною розумною альтернативою міжнародної конфронтації в галузі міжнародного права та має бути рівноправним, без втручання у внутрішні справи, без загрози силою або її застосування. Вважаємо, що користь від міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності має бути не лише взаємною, а й для блага всього світового співтовариства, оскільки саме за допомогою цих критеріїв може здійснюватись допомога між державами.

Отже, першочерговими кроками щодо покращання практичних результатів у сфері підготовки професійних кадрів для правоохоронних органів України, щодо формування спеціальних професійних якостей у майбутніх фахівців правоохоронців мають стати:

- активний перехід до сучасних методів підготовки;
- сприяння розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері;
- вивчення і трансляція корисного досвіду зарубіжних країн у сфері державного управління підготовкою кадрів.

З цією метою уповноважені від імені нашої держави представники різних органів державної влади, діяльність яких пов'язана зі здійсненням функцій держави у сфері правоохоронної діяльності, забезпечують представництво інтересів України у договірній та інституційній формах міжнародного співробітництва з питань правоохоронної діяльності як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях, зокрема й з питань міжнародної правової допомоги.

3.2. Забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів як складова формування спеціальних професійних якостей

Модель «безпеки правоохоронних органів» провідних країн світу передбачає багаторівневий підхід до вирішення окресленого завдання, важливими елементами якого стали формування у працівників правоохоронних органів комплексу відповідних професійно-психологічних установок, навчання їх стратегії, тактики та методів забезпечення особистої безпеки, поведження в екстремальних ситуаціях, а також необхідні додаткові заходи матеріально-технічного характеру та соціально-правового захисту, що гарантуються на державному рівні.

Ця доктрина відносить до пріоритетних завдань діяльності правоохоронних органів передусім забезпечення такого об'єктивно можливого рівня особистої безпеки, що в конкретних випадках передбачає навіть відмову від затримання правопорушників, якщо немає реального ризику для громадян, але є вірогідність загибелі правоохоронців. Водночас і самим громадянам гарантується цілковита безпека завдяки цілій низці дієвих механізмів [1].

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Законодавча невизначеність щодо діяльності системи правоохоронних органів України спричиняє негативні наслідки, що тягнуть за собою неузгодженість: це і нечітке формулювання функціональних обов'язків, що призводить до дублювання та неефективного виконання професійних обов'язків; заплутана система принципів діяльності та завдань кожного правоохоронного відомства; відсутність механізму втілення нормативно-правових гарантій соціальної та правової захищеності правоохоронних органів.

Рівень якості виконання поліцейським своїх службових обов'язків прямо пропорційно залежить від забезпечення його особистої безпеки. Відповідно, необхідно з'ясувати поняття «безпеки» в науковій літературі. У тлумачному словнику сучасної української мови «безпека» означає стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [1].

Безпека – це такі умови, в яких перебуває складна система, коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними щодо цієї складної системи відповідно до наявних на даному етапі потреб, знань та уявлень [57].

У цілому ж людський вимір безпеки відображає якісно новий підхід до проведення охоронно-захисної безпекової політики суспільства, нову роль як її суб'єкта та об'єкта.

Забезпечення індивідуальної (особистої) безпеки людини є відправною точкою в дослідженні рівня забезпеченості людських взаємовідносин що виникають у групових, суспільних, державних, національних, регіональних та глобальних об'єднаннях.

Це визнання того, що саме від людини (пересічного громадянина) залежить забезпечення безпеки усіх, безпека кожного визначає інтегральну безпеку суспільства та держави. Отже, якщо більшість людей при виборі лінії поведінки буде виходити із власної користі, егоїстичних міркувань, то за рахунок негативного кумулятивного ефекту спостерігатиметься зростання загроз для кожної людини і суспільства в цілому [82, с. 39–40].

Правоохоронна функція держави, незважаючи на те, що вона розподілена між різними інстанціями, за своїм характером є інтегративною. Як уже зазначалось, демократична природа державної влади спонукає її до забезпечення прав і охоронюваних законом інтересів громадян. Лише за умови, що права людини є найвищою цінністю, можливо змінити форму стосунків між державою і людиною, яка

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

склалась історично [68, с. 15]. Адже не викликає сумніву той факт, що лише спільними зусиллями державних органів можливо реально та ефективно забезпечити охорону прав і законних інтересів учасників тих чи інших правовідносин.

Аналізуючи наведене трактування вказаної дефініції й національне законодавство, можемо дійти висновку, що йдеться про діяльність вітчизняних правоохоронних структур, які саме і мають забезпечувати охорону прав учасників правовідносин. Підтвердженням цієї тези може слугувати думка В. Л. Ортинського, який зазначає, що одне з центральних місць у різноманітній та багатоплановій діяльності держави займає виконання завдань із захисту прав і свобод людини, охорони прав та законних інтересів державних і недержавних організацій, боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями.

Цей різновид державної діяльності в юридичному аспекті отримав найменування «правоохоронна діяльність», а заклади, що її здійснюють, – «правоохоронні органи» [72]. Тобто правоохоронні органи створюються для виконання правоохоронної діяльності та наділені відповідними повноваженнями [73]. Вони є незалежними один від одного й утворюють єдину систему, системоутворюючим чинником якої є пріоритетне завдання, що полягає у забезпеченні законності та правопорядку [73].

Реалізація зазначеного завдання забезпечується на основі застосування в правоохоронній діяльності низки соціально-правових та організаційних принципів, здійснення яких дозволяє використовувати у практичній діяльності оптимальні варіанти структур і функціонування правоохоронних органів, раціонально розподіляти компетенцію суб'єктів діяльності, контролювати дотримання законності [2].

Сама ж правоохоронна діяльність, на переконання А. М. Кучука, являє собою «професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій, що здійснюється на підставі закону та відповідно до закону, а у випадках, встановлених законом, – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів й спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх встановлених та врегульованих правом суспільних відносин» [71, с. 199].

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

У системі забезпечення безпеки виникають відносини, що тісно пов'язані з особою, яка потребує охорони та захисту і яка разом із об'єктом захисту, джерелами загроз, умовами і засобами, що забезпечують безпеку, вступають у взаємодії з ними, а також відокремлюються суб'єкти безпеки (правоохоронні органи), які також вступають у взаємовідносини з ними для досягнення оптимальної мети.

Безпека як система корінних, типових властивостей будь-якої країни втілює в собі усі сфери різних галузей життєдіяльності й розвитку людини, суспільства, держави та природи. У цілому безпеку можна визначати як якісну характеристику об'єкта (системи), здатність об'єкта до існування й розвитку, його захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз. Місце, роль та пріоритет кожного з елементів безпеки визначаються обставинами, що реально складаються на певний період усередині й ззовні об'єкта. Зі зміною ситуації життєво важливого значення об'єктивно можуть набувати різні її властивості [37, с. 374].

Національна стратегія безпеки – документ, в якому адміністрація президента США формулює основні принципи забезпечення безпеки країни [37, с. 376–377].

Варто підтримати А. І. Суббота у тому, що в структурі професіоналізму до елемента психологічної безпеки співробітника правоохоронного органу необхідно віднести: самостійність та нестандартність рішень; цілеспрямованість; ініціативність; енергійність; здатність до виправданого ризику; здатність співчувати іншій людині; доброзичливість; чутливість; безкорисливість; терпимість; полегкість щодо різних нестандартних проявів поведінки; зовнішнього вигляду і способу мислення будь-якої людини; принципову вимогливість до себе та інших; переконаність у потребі служіння народу в цілому, а не окремим його прошаркам; творчий склад розуму; здібність прораховувати варіанти можливих результатів дій [3, с. 27].

Разом з тим, на думку С. А. Антоненка, головним у забезпеченні особистої безпеки працівника правоохоронного органу виступає сформована професійна готовність до безпечної поведінки у процесі виконання професійних обов'язків, зокрема в екстремальних і психологічних складних ситуаціях.

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

У цілісній діяльності співробітників, працюючих у правоохоронних органах (оперативні працівники), існує два суттєві аспекти – професійний і психологічний, тому цілком логічно визнати можливість наукового пізнання й обґрунтування специфіки їх формування у майбутніх фахівців правоохоронної справи в період теоретичної підготовки, практичного навчання і стажування слухачів та курсантів.

Професійно-психологічна готовність працівника (ППГП) – це сукупність якостей і властивостей особистості, що зумовлює стан змобілізованості психіки, настроєність на найбільш доцільні, активні та рішучі дії в складних чи небезпечних для життя та здоров'я умовах виконання службових обов'язків.

Професійно-психологічна готовність створює свою відповідну структуру особистої безпеки працівників правоохоронних органів і представляється такими компонентами: мотиваційний; орієнтаційний; операційний; вольовий; оціночний.

Коротко розглянемо характеристику таких компонентів:

- мотиваційна – установка на власну безпеку та найбільш доцільні і активно рішучі дії;
- орієнтаційна – це вивчення та усвідомлення умов та особливостей діяльності, способів можливих дій у різних варіантах розвитку подій, необхідних для цього властивостей та якостей особистості;
- операційна – це навички та вміння реалізувати професійні дії;
- вольова – самоконтроль, самообілізація та керування своїми діями, саморегуляція;
- оціночна – об'єктивна оцінка ступеня небезпеки ситуації і власної підготовленості для її вирішення, прогнозування можливих результатів, внесення відповідних поправок.

Важливим компонентом (чинником) у системі особистої безпеки є їх професійна захищеність. Тобто «безпека правоохоронних органів – це стан їх захищеності від протиправної діяльності організованої злочинності та окремих осіб у всіх її формах, здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам та їх направленості, зберігаючи працездатність та оперативно-технічний потенціал».

Дані впровадження знайшли свою підтримку в науковому заході, присвяченому особистій безпеці в діяльності працівників правоохоронних органів. Кафедра спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки провела круглий стіл на тему: «Особиста безпека

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

в діяльності працівників правоохоронних органів як запорука якісного виконання службових завдань». Автори спрямували свій науковий пошук на аналітичному зіставленні загальних підстав до забезпечення особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях в структурі професійної діяльності фахівця спеціальності «Правоохоронна діяльність» [134].

Практичне забезпечення безпеки служби, праці та життя працівників вимагає наукового підходу до розв'язання проблем, існуючих у цій галузі. Найперше завдання науки полягає у визначенні сутності поняття цього явища. Лише на цій підставі можуть бути правильно вирішені всі теоретично-практичні питання наукового, нормативно-правового та методичного забезпечення управління безпекою діяльності працівників правоохоронних органів.

Упродовж усієї історії цивілізації кожна окрема людина загалом дбала про власну безпеку та безпеку своїх близьких, так само як і людству доводилося дбати про безпеку свого існування.

Як свідчить аналіз наукових праць, на сьогодні дослідники розглядають безпеку як:

1) стан об'єкта (системи, процесу), при якому можливість виникнення небезпечної події виключено або нівелюються її наслідки (В. Джигирей, О. Доценко, В. Заплатинський, В. Жидецький та ін.);

2) здатність, властивість об'єкта (системи, процесу) протистояти небезпечним станам або навіть виключати саму можливість їх виникнення (С. Боголюбов, П. Белов, В. Добровольський, М. Зубок та ін.);

3) сукупність умов діяльності або зовнішнього середовища, в яких виключено негативний вплив на об'єкт (С. Рошин, Т. Кабаченко С. Решетіна, Г. Смолян, А. Сухов та ін.);

4) систему заходів, спрямованих на забезпечення захисту об'єкта від впливу небезпечних подій (С. Городянко, Ю. Корнєєв, А. Папкін та ін.) [4].

Яким повинен бути правоохоронець, щоб успішно діяти в ситуації професійного ризику. Попри законодавчо визначену головну функцію служби суспільству шляхом охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку громадяни наразі вважають, що поліція найкраще виконує функції з охорони представників влади та забезпечення їх безпеки.

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Водночас дедалі більшого поширення набуває новий підхід до діяльності правоохоронних органів як до організації, яка надає послуги населенню у сфері правоохоронної діяльності, зокрема послуги, що мають на меті убезпечення людини та громадянина від протиправних посягань.

Але поняття «захищеність працівника» значно ширше, воно багатопланове і становить комплекс взаємопов'язаних елементів (компонентів): економічна; правова; організаційна; матеріально-технічна; соціальна; соціально-психологічна; кадрова; інформаційна; спеціальна; психологічна; фізична.

Економічна захищеність – можливість відповідно до його матеріального забезпечення (всіма потребами його та членів його сім'ї).

Правова захищеність – відповідність правової та нормативної бази діяльності правоохоронних органів об'єктивним умовам та завданням цієї діяльності. Вона визначає рівень правового забезпечення його професійної діяльності та можливостей його правового захисту при вирішенні ним оперативно-службових завдань чи особистих проблем, пов'язаних із цією діяльністю.

Організаційна – забезпечення організаційно-управлінськими заходами згідно з чинним законодавством.

Матеріально-технічна – наявність зброї, транспорту, індивідуальних засобів захисту, зв'язку, спец. засобів активної оборони, спец. техніки тощо.

Соціальна – наявність гарантій (страхування, медичне обслуговування, відповідні побутові умови для праці та відпочинку) та формування позитивного іміджу професії.

Соціально-психологічна – відповідність думки про діяльність правоохоронного органу, відповідна реальна оцінка, стабільність позитивного клімату в колективі.

Кадрова – забезпечення ефективної діяльності відповідно до вимог (придатність, рівень підготовки) та подальшого удосконалення професійного зростання (кар'єри), відповідність статусу працівника, значимості тих завдань, що він виконує.

Інформаційна – можливість отримувати інформацію, необхідну для ефективної діяльності (зокрема наукових та практичних знань, умінь, навичок), реальної необхідності для рішення завдань, забезпечення професійної захищеності та особиста безпека.

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Спеціальна – ефективність спеціальних заходів ОРД, контррозвідувального та іншого характеру, дії підрозділів служби безпеки щодо захисту ОВС від дискредитуючих впливів злочинних елементів.

Психологічна – відповідність спеціальних заходів, націлених на профілактику та запобігання психологічної деформації особистості працівника, реального впливу на нього психотравмуючих факторів, пов'язаних із професійною діяльністю.

З вищесказаного можна зробити висновок, що створення необхідного рівня захисту – процес складний та багатоплановий. Отже, професійна захищеність полягає у звільненні його від необхідності особисто вирішувати комплекс проблем, що безпосередньо впливають на безпеку, розв'язання яких лежить за межами його реальних можливостей або компетенції.

Отже, у проблемі забезпечення безпеки (захищеності) працівника можна виділити 2 основних блоки.

1. Організаційно-правовий – це створення державними інститутами та самою системою, як однією зі складових правоохоронних інститутів держави, її керівництвом і службами комплексу необхідних передумов для забезпечення особистої безпеки співробітника у сфері професійної діяльності. Це звільнює співробітника від необхідності вирішувати цілий комплекс проблем, що впливають на рівень його особистої безпеки, але перебуває за межами його реальних можливостей (правова захищеність, матеріально-технічна, організаційна, соціальна).

2. Мотиваційно-особистісний – суб'єктами другого блоку виступають керівники органів і підрозділів правоохоронної системи, досвідчені, з великим стажем служби працівники, що очолюють окремі функціональні одиниці; працівники, незалежно від стажу і досвіду роботи, виконання службових обов'язків яких пов'язано з безпосередніми контактами з різними категоріями громадян. Вони забезпечують формування морально-поведінкових установок, психологічної готовності працівника правоохоронного органу (усіх категорій) «на виживання», тобто дотримання норм, правил, спеціальних процедур, що забезпечують особисту безпеку (психологічна, фізична, соціально-психологічна, інформаційна та інші).

У цьому разі чинниками підвищеної небезпеки щодо професійної діяльності таких осіб є: безпосередній контакт співробітника правоохоронного органу зі злочинцями; перебування суб'єкта під його

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

особливим контролем; потреба у високій конспіративності та збереженні таємниці зв'язку із центром передавання інформації; постійний психологічний тиск та професійний ризик.

Отже, провідним у ситуації, в якій може бути завдано фізичної або психічної шкоди життю та здоров'ю поліцейського, є поняття «небезпека».

Зокрема, науковці виділяють такі види небезпеки, як реальна, потенційна, провокована та уявна [4].

Дослідження, яке провів Центр Розумкова, вказує, що ...«у найбільшій безпеці (повністю та скоріше безпечно) громадяни України відчують себе у власній квартирі (80,1 %), у своєму під'їзді та на подвір'ї (70,1 %), у своєму районі (60,6 %). Загалом, частка тих, хто почувається в безпеці в місцях із запропонованого переліку, суттєво переважає частку тих, хто дав негативні відповіді. Водночас безпечна ситуація, коли від 15,3 % (у власному помешканні) до 42 % (у населених пунктах, де часто бувають) громадян постійно відчують небезпеку у звичних для себе місцях, навряд чи може визнаватися нормальною [1].

На скільки безпечно ви почуваєте себе у своєму районі? Зіставлення загального масиву варіанта відповіді «рівень безпеки не змінився» з масивом відповіді на питання «Наскільки безпечно ви себе почуваєте у своєму районі?» дає можливість розшифрувати характер стабільності. Більшість (71,7 %) респондентів відповіли, що у їх районі рівень безпеки за останні 12 місяців не змінився. Негативний характер стабільності засвідчили 2% опитаних.

І така система була створена. Так, Закон України «Про Національну поліцію» у статті 11 вказує, що основним критерієм цієї системи є рівень довіри населення до поліції [1].

Саме довіра населення стала основним показником діяльності поліції і, як зазначали представники влади, співпраця та взаємодія із населенням є основним аспектом реформи органів охорони правопорядку. Крім закону, 2018 року Кабінет Міністрів України приймає постанову «Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції» № 58 від 08.02.2018, яка також повинна використовуватися для визначення ефективності поліції в Україні [3]. Але виникає питання, чи достатньо нам для оцінки ефективності діяльності органів та підрозділів поліції названого критерію?

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

На думку І. Метельського, використання такого критерію надто обмежує саму систему оцінки ефективності діяльності, тим більше, коли це критерій суб'єктивний, адже залежить від думки людей. Для достовірної оцінки діяльності поліції необхідно використовувати систему об'єктивних та суб'єктивних критеріїв, які потрібно розглядати у їх єдності та неподільності [111, с. 39].

При цьому до суб'єктивних критеріїв відносять:

- рівень довіри населення до поліції та задоволеність якістю послуг, що нею надаються;
- рівень забезпеченості поліцейських матеріально-технічною базою, необхідною для належного виконання своїх службових обов'язків;
- рівень задоволеності поліцейських умовами праці, що напряму впливає на якість послуг, що ними надаються;
- рівень підготовки поліцейських, включаючи законодавчу обізнаність та тактико-спеціальну підготовку тощо.

До об'єктивних критеріїв оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів та підрозділів необхідно віднести:

- рівень злочинності у державі;
- кількість осіб, яких затримано за вчинення правопорушень;
- кількість осіб, яких засуджено за вчинення кримінальних правопорушень тощо.

Отже, поняття «особиста безпека» на сьогодні є настільки широким, що не виникає сумнівів щодо його змісту. У системі класифікації видів безпек, запропонованій В. П. Васьковською, особиста безпека стоїть на першому місці серед громадської (політичної), кримінологічної, екологічної, майнової, підприємницької, інформаційної, трудової, споживчої [2].

Загалом особисту безпеку розуміють як стан захищеності особи від внутрішніх та зовнішніх небезпек, при якому забезпечується її нормальне функціонування. Слово «небезпека» співвідносне термінам «посягання», «загроза», «ризик». Наприклад, С. К. Делікатний стан захищеності асоціює із протидією фізичним, психологічним, інформаційним посяганням та насиллю [3], що також є прийнятним.

Г. О. Юхновець визначає особисту безпеку як «систему організаційно-правових, фізичних і тактико-психологічних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я працівника органів внутрішніх справ і підтримувати високий рівень ефективності його професійних дій. Особиста безпека насамперед базується на достатньому рівні професійно-психологічної готовності працівника» [1].

Як слушно зазначає І. Охріменко, ефективність діяльності сучасного правоохоронця повинна включати не надумані чи декларативні показники, а об'єктивно відображати наявний стан [2].

Навчальна дисципліна «Особиста безпека працівників правоохоронних органів» є навчальною дисципліною, що передбачена та складена на основі освітньо-професійної програми «Фінансові розслідування» другого (магістерського) освітнього рівня спеціальності 081 «Право», затвердженої Вченою радою 2019 року.

Забезпечення особистої безпеки – це робота не одного дня і не однієї людини. Це досить великий комплекс заходів, який повинен постійно працювати і вдосконалюватися.

Зміст програми освоєння особистої безпеки під час навчання засобом особистої безпеки співробітників правоохоронних органів:

Теоретичні аспекти особистої безпеки:

Тема 1. Поняття особистої безпеки та охорони праці. 1. Поняття, предмет особистої безпеки. Поняття, предмет та значення особистої безпеки та охорони праці. Принципи забезпечення особистої безпеки та способи їх реалізації. Сучасні проблеми забезпечення особистої безпеки. Американський досвід безпеки поліцейської роботи. Поняття власної безпеки.

Тема 2. Правові та організаційні засади особистої безпеки. Правові засади організації і забезпечення безпеки. Організаційні засади особистої безпеки. Напрями забезпечення правових та організаційних засад особистої безпеки. Нормативно-правове забезпечення безпеки життєдіяльності працівників правоохоронних органів. Тактика та прийоми забезпечення особистої безпеки. Правовий механізм забезпечення особистої безпеки.

Тема 3. Заходи забезпечення особистої безпеки суб'єктами охорони громадського порядку. Основні форми забезпечення особистої безпеки суб'єктів охорони громадського порядку. *Заходи забезпечення особистої безпеки суб'єктів охорони громадського порядку.* Алгоритм дій забезпечення особистої безпеки суб'єктів охорони громадського порядку. Вплив конфліктів на ефективність та забезпечення особистої безпеки суб'єктами охорони громадського порядку. Здійснення спеціальних заходів забезпечення безпеки у сфері охорони об'єктів власності та *особистого* майна громадян. Недержавні суб'єкти у забезпеченні особистої безпеки суб'єктами охорони громадського порядку.

Тема 4. Класифікація видів особистої безпеки в діяльності працівника правоохоронного органу. Небезпека та її види. Розпізнання та уникнення небезпечних ситуацій. Фактори, що впливають на наслідки ураження людини електричним струмом. Пожежна безпека та пожежна профілактика. Небезпечні фактори вибуху та захист від них. Обставини, що сприяють виникненню та розповсюдженню пожеж. Заходи захисту від небезпечних факторів вибуху. Технічна безпека вибуху на відстані.

Тема 5. Особиста безпека під час виконання службових обов'язків. Організація безпечної поведінки працівника правоохоронного органу у процесі виконання оперативно-службових завдань. Індивідуальні якості працівника правоохоронного органу та їх вплив на особисту безпеку. Заходи особистої безпеки працівників правоохоронних органів під час патрулювання місцевості та перевірки документів у громадян. Роль службового колективу у створенні безпечних умов праці. Забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів під час використання службових собак. Заходи особистої безпеки працівників правоохоронних органів під час затримання правопорушника чи протидії його агресивним діям.

Тема 6. Заходи особистої безпеки під час ліквідації наслідків аварій техногенного походження. Превентивні заходи з попередження надзвичайних ситуацій, перевірок стану *техногенної безпеки* на потенційно небезпечних об'єктах і територіях. Організація робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Порядок розслідування нещасних випадків (зокрема поранень) та ведення їх обліку. Виконання *заходів особистої безпеки під час техногенної безпеки*. Забезпечення *безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших робіт*. Попередження та *ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій*. Дія населення у разі оповіщення про хімічне зараження. Дія населення при аваріях на залізничному й автомобільному транспорті у процесі перевезення небезпечних вантажів.

Тема 7. Особиста безпека поліцейських під час застосування заходів фізичного впливу, спецзасобів та службових тварин. Заходи особистої безпеки працівника правоохоронного органу під час застосування заходів фізичного впливу. Застосування заходів особистої безпеки під час оформлення дорожньо-транспортної пригоди. Застосування спецзасобів та службових тварин. Забезпечення *особистої*

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

безпеки під час застосування заходів фізичного впливу. Застосування заходів особистої безпеки поліцейських під час зупинення знешкодження тварин. Удосконалення рівня підготовки під час застосування заходів фізичного впливу, спецзасобів.

Тема 8. Особиста безпека поліцейських під час поводження з вогнепальною зброєю. Обов'язки працівників правоохоронних органів, за якими закріплено вогнепальну зброю. Основні правила дотримання заходів безпеки під час поводження зі зброєю. Заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби. Заходи запобігання інфікуванню працівників поліції соціально небезпечними хворобами в побуті та під час виконання ними службових обов'язків. Заходи безпеки працівників правоохоронних органів щодо запобігання інфікуванню соціально небезпечними хворобами. Спеціальне розслідування нещасних випадків (зокрема, поранень). Застосування або використання вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів.

Забезпечення особистої безпеки – складний процес, у якому можна виділити структурні складові, вихідні положення, ідеї, що базуються на основних принципах організації та діяльності державного апарату і формують спеціальні принципи забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронного органу.

Специфіка службової діяльності, особливості виконання професійних обов'язків, різноманітність застосування засобів, заходів і тактичних прийомів, які застосовують правоохоронні органи, – все це зумовлює значущість принципів забезпечення особистої безпеки. Ці принципи мають важливе методологічне значення. Ефективне застосування комплексу заходів особистої безпеки можливе лише на підставі усвідомлення принципів безпеки. Принципи особистої безпеки необхідно розглядати у взаємозв'язку, тобто як систему елементів, що доповнюють, конкретизують, створюють умови для діяльності один одного.

На думку В. С. Гаркуші, Ю. В. Корнєєва, В. О. Шамрая, принципи забезпечення особистої безпеки за ознаками їх реалізації можна поділити на такі групи [6]:

1. Організаційно-правовий принцип – система об'єктивних передумов для ефективного і безпечного здійснення професійної діяльності. До організаційно-правових принципів відносять: відповідні державні структури (Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

України), головним завданням яких є науково обґрунтована реалізація правових принципів, захищеності: формує позитивний імідж суду через засоби масової інформації та громадські організації, створює в колективах суду сприятливу соціально-психологічну атмосферу, вдосконалює стиль керівництва тощо.

2. Управлінський принцип – визначає взаємозв'язок між окремими стадіями і етапами процесу забезпечення особистої безпеки. Управлінському принципу відповідають такі способи його реалізації: комплексність, планування, контроль, управління, обов'язковість зворотного зв'язку, ефективність, ієрархічність, кадрове забезпечення (відбір, організація службової підготовки, психопрофілактична робота тощо), відповідальність, стимулювання, адекватність, однозначність, єдиноначальництво, взаємодія, координація, своєчасність, статистика та ін.

3. Індивідуально-професійний принцип – система заходів забезпечення особистої безпеки та набуття необхідних навичок і досвіду. Працівники правоохоронних органів для забезпечення особистої безпеки повинні: знати і неухильно виконувати відповідні практичні рекомендації; знати основні тактичні прийоми забезпечення особистої безпеки у різноманітних ситуаціях професійної діяльності; навчатися основам володіння спеціальною технікою, зброєю, спеціальними засобами і засобами зв'язку й індивідуального захисту; формувати індивідуальну готовність до застосування спеціальної техніки, зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу; вміти аналізувати й узагальнювати досвід безпечної поведінки колег по роботі та працівників правоохоронних органів у екстремальних умовах службової діяльності; знати, застосовувати і творчо збагачувати тактику, прийоми і засоби забезпечення особистої безпеки та безпеки колег тощо.

4. Методично-педагогічний принцип – це основоположні ідеї, які активізують навчально-пізнавальну діяльність працівників правоохоронного органу щодо формування у них настанов запобігання загроз небезпечної поведінки з метою набуття ними конкретних характеристик світосприйняття, духовності, культури спілкування і поведінки, формування поглядів, ідеалів, звичок і смаків, розвинених фізичних якостей тощо.

В умовах сьогодення одним з основних завдань роботи з працівниками спеціальних правоохоронних підрозділів, які забезпечують особисту безпеку, є орієнтація на українську модель виховання, що

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

дозволяє найповніше розкрити здібності людини і формувати особистість професіонала-спеціаліста правоохоронної системи, а також відповідає тенденціям демократизації відносин у сфері правоохоронної діяльності.

З огляду на вищезазначене варто наголосити, що нині впроваджується ще один напрям забезпечення безпеки працівника правоохоронного органу – за методиками бойового та поліцейського хортингу щодо складових ризику в професійній діяльності.

Під поняттям індивідуального ризику співробітників правоохоронних органів розуміють ймовірність ураження окремої особи впродовж певного періоду часу в результаті впливу досліджуваних чинників небезпеки під час реалізації несприятливої випадкової події з урахуванням ймовірності її перебування в зоні ураження. З математичного погляду індивідуальний ризик визначають як добуток ймовірності загибелі людини, що перебуває в цьому регіоні, від можливих джерел небезпеки впродовж року та ймовірності її перебування в зоні ураження [1–4].

Індивідуальний ризик розглядають як основне поняття, поперше, у зв'язку з пріоритетністю людського життя як вищої цінності, по-друге, у зв'язку з тим, що саме індивідуальний ризик може бути оцінений за великими вибірками з достатнім рівнем вірогідності, що дає змогу визначити інші важливі категорії ризику під час аналізу небезпек і встановлювати прийнятні і неприйнятні рівні ризику.

У загальному випадку кількісно індивідуальний ризик виражається відношенням кількістю постраждалих людей з певної причини до загальної кількості людей, які ризикують за визначений період часу (апостеріорне визначення).

Англійські вчені запропонували у процесі визначення індивідуального ризику замість критерію «загибель людини» використовувати критерій «отримання людиною того чи іншого ступеня ураження».

Наприклад, можна визначити таке значення інтенсивності певного чинника ураження, за дії якого значна кількість людей отримає серйозні ушкодження, які потребуватимуть тривалого лікування; можливі смертельні випадки для невеликої кількості людей з підвищеною чутливістю до впливів чинників ураження. Конкретне значення інтенсивності певного чинника ураження назване «небезпечною дозою», тобто дозою, яка може спричинити смерть людини, проте це

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

відбувається не обов'язково, оскільки люди залежно від віку, статі, стану здоров'я тощо мають різні сприйнятливості і опірність організму. У цьому разі під індивідуальним ризиком розуміють частоту впливу «небезпечної дози» на конкретну людину у певному місці.

Під час розрахунку розподілу ризику по території навколо об'єкта (картування ризику) індивідуальний ризик визначається потенційним територіальним ризиком та ймовірністю перебування людини в районі можливої дії небезпечних чинників. У загальному випадку індивідуальний ризик від деякої небезпеки, що розраховується для певної території дослідження, характеризується ймовірністю загибелі окремої особи з населення за період часу 1 рік.

Значення індивідуального ризику поділено на 3 категорії:

1 – побутові ризики (ризики, яким піддається кожен житель країни незалежно від професії і способу життя);

2 – професійні ризики (ризики, пов'язані з професією людини);

3 – добровільні ризики (ризики, які стосуються особистого життя, зокрема непрофесійні заняття альпінізмом, стрибки з парашутом тощо); добровільні ризики можна розглядати як власні інтереси та плату за задоволення.

Зауважимо, що найбільші ризики у категорії 1 пов'язані з хворобами, за ними йдуть нещасні випадки; у категорії 2 – робота на морських платформах при розробці родовищ континентального шельфу; в категорії 3 – заняття альпінізмом.

Індивідуальний ризик багато в чому визначається кваліфікацією і готовністю індивідуума до дій у небезпечній ситуації, його захищеністю. Індивідуальний ризик, як правило, треба визначати не для кожної людини, а для груп людей, які приблизно однаковий час перебувають у різних небезпечних зонах і мають однакові засоби захисту. Рекомендується оцінювати індивідуальний ризик окремо для персоналу об'єкта і для населення прилеглої території. Якщо оцінюється ризик для будь-якої групи людей певної професії або спеціального роду діяльності, що пов'язана з підвищеною небезпекою, цей ризик доцільно визначити у перерахунку на конкретний робочий час (на одну годину роботи або один технологічний цикл).

Оцінюються зони індивідуального ризику для потенційно небезпечного об'єкта і транспортної магістралі, по якій здійснюється перевезення небезпечних вантажів. Індивідуальний ризик – це властивість

місцевості, що досліджується, в межах якої існує імовірність несприятливої події (ця ймовірність створюється потенційно небезпечним об'єктом), тому індивідуальний ризик є зручною характеристикою для просторового планування діяльності навколо потенційно небезпечного об'єкта. Для уникнення вищенаведених проблем основою заходів з охорони громадського порядку та забезпечення безпеки правоохоронних органів у місцях проведення заходів мають і надалі бути такі принципи: прогнозування ситуацій, планування шляхів їх розв'язання, готовність сил та засобів, залучених до служби правоохоронних органів, уникнення загострення насильства та рішучі дії в разі надзвичайних ситуацій [5–10].

Дотримання цих принципів досягається шляхом: заборони вживання алкогольних напоїв у місцях проведення масових заходів; обладнання місць проведення усередині та зовні відеокамерами для спостереження за поведінкою учасників і контролю за ситуацією поблизу місця проведення; передбачення доступу співробітників правоохоронних органів до мережі інформаційних центрів заходу для термінового сповіщення учасників або осіб, які перебувають за межами заходу, про виникнення або загрозу виникнення надзвичайних ситуацій; забезпечення недопущення великих скупчень людей та запобігання неконтрольованому доступу в місця проведення масових заходів і виходу за їх межі тощо.

Отже, у тезах акцентується увага на філософсько-методологічних основах, стані та тенденціях розвитку процесів, які визначають сутність і структуру індивідуальних ризиків, особистої безпеки, глобальної безпеки у довгостроковій перспективі, а також на практичних аспектах діяльності держави щодо забезпечення національної безпеки, тобто на тих чинниках, системне осмислення та врахування яких дозволить суттєво підвищити якість підготовки пропозицій щодо політики з питань забезпечення особистої безпеки, оптимізувати механізми її реалізації, більш активно та оперативно реагувати на загрози інтересам громадян.

6. Психологічний принцип – передбачає вивчення та застосування у діяльності психологічних детермінант щодо службового травматизму в діяльності правоохоронних органів.

Можливість нападу на співробітника правоохоронних органів існує протягом усього часу патрулювання, чергування і, навіть, носіння форми та зброї. У будь-якому випадку працівник поліції

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

зобов'язаний не уникати небезпеки, а, умовно кажучи, йти їй назустріч. Отже, в умовах складної криміногенної ситуації питання особистої безпеки працівників поліції є одним з найважливіших напрямів діяльності працівників правоохоронних органів України. Численні факти злочинних зазіхань на життя і здоров'я під час виконання службових обов'язків потребують детальної розробки рекомендацій щодо забезпечення особистої безпеки працівників поліції.

Як зазначають фахівці-науковці Університету ДФС України В. Р. Біла, В. Л. Грищук, В. В. Чмелюк, і з цим доцільно погодитися, що особиста безпека співробітників правоохоронних органів – це система організаційно-правових, фізичних і тактико-психологічних заходів, що дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я працівника правоохоронних органів та підтримання високого рівня ефективності його професійних дій [4].

При цьому варто зауважити, що особиста безпека насамперед ґрунтується на достатньому рівні професійно-психологічної готовності працівників, коли вони налаштовані на найбільш доцільні, активні та рішучі дії в складних чи небезпечних для життя і здоров'я умовах виконання службових обов'язків. Крім того, особиста безпека є результатом реалізації комплексу заходів, спрямованих на зниження рівня професійного ризику до реально можливого мінімуму, що дозволяє гарантувати збереження життя і здоров'я, нормального психічного стану та дієздатності працівника поліції під час ефективного виконання оперативно-службових завдань. Особиста безпека працівників поліції вимагає підвищення рівня службової, бойової та психологічної підготовки, а також удосконалення матеріальної бази, забезпечення практичних підрозділів правоохоронної діяльності сучасними технічними засобами та озброєнням.

Експериментальними дослідженнями виявлено основні психологічні причини загибелі та поранення працівників правоохоронних органів, серед яких: особистісно-психофізіологічні особливості, загальнопсихологічні властивості і негативні психологічні стани працівників; психологічні особливості реагування працівників на стресчинник; соціально-психологічні детермінанти, проблеми професійної комунікації та адаптації; недоліки тактико-спеціальної підготовки. Особиста безпека насамперед базується на достатньому рівні професійно-психологічної готовності працівника правоохоронного органу.

Теоретичне значення принципів полягає в тому, що за їх допомогою визначається рівень знань щодо можливої небезпеки для працівників правоохоронного органу і відповідно до цього формуються вимоги до проведення захисних заходів і методи їх реалізації. У практичному відношенні значення принципів дуже важливе, оскільки вони дозволяють знаходити оптимальні рішення захисту від небезпеки на підставі порівняльного аналізу, набутого досвіду, розробки нових заходів, тактичних прийомів, засобів, правил тощо.

Працівники правоохоронних органів повинні застосовувати заходи особистої безпеки як під час виконання службових обов'язків, так і поза ними. Залежно від цього є деяка специфіка забезпечення особистої безпеки під час виконання службових обов'язків працівниками правоохоронного органу. Воно покладається на співробітників спеціальних підрозділів правоохоронних органів. Поза виконанням службових обов'язків працівник суду переважно може опинитися один на один з небезпекою, в таких умовах, що їх сім'ї не можуть бути застраховані від різних видів нападу з боку правопорушників.

Деякі засоби особистої безпеки є загальними, їх однаково можна застосовувати за тих чи інших умов: фізична, психологічна підготовленість тощо.

Кафедра спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції в межах опрацювання науково-дослідної теми 5 лютого 2021 року провела круглий стіл «Особиста безпека в діяльності правоохоронних органів як запорука якісного виконання службових завдань» (Ірпінь: Університет ДФС України).

Автори спрямували свій науковий пошук на аналітичне зіставлення загальних підходів до забезпечення особистої безпеки під час виконання службових завдань, володіння прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях у структурі професійної діяльності фахівця спеціальності «Правоохоронна діяльність».

Отже, сьогодні прийняття необхідного пакета підзаконних нормативно-правових актів з питань забезпечення особистої безпеки співробітників правоохоронних органів, повного забезпечення підрозділів новітніми спеціальними засобами, вироблення чіткої концепції професійної підготовки, що зі свого боку дасть змогу покращити захист співробітників під час виконання оперативно-службових завдань і заходів.

3.3. Бойовий хортинг як професійно-прикладний вид спорту співробітників правоохоронних органів

Правоохоронна діяльність в Україні включає всі інститути, структурні підрозділи та формування, обов'язок яких – служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, захищати від злочинності, безладу та насилля, підтримання публічної безпеки і порядку.

Разом з тим сукупність усіх змін, що відбуваються сьогодні в державі – порушення територіальної цілісності країни, проведення Антитерористичної операції на Сході України, збільшення кількості злочинів, стрімке реформування системи органів правопорядку тощо на фоні соціально-політичної та економічної нестабільності – висуває підвищені вимоги не тільки щодо професійної, а й психологічної готовності фахівців сектору безпеки здійснювати свою професійну діяльність. Специфіка зазначеної діяльності полягає в тому, що вона завжди пов'язана з перебуванням фахівця в екстремальних умовах, коли кожен громадянин потребує надійної безпеки зі сторони правоохоронних органів. Виникла нагальна потреба у створенні нового професійно-прикладного виду спорту.

На думку М. Гребенюк, від спеціаліста вимагається збереження власного здоров'я та життя, а також здоров'я та життя інших осіб у процесі безпосереднього виконання службових завдань. Отже, на фахівця покладається велика відповідальність – як професійна, так і особистісна. Для успішного досягнення цієї мети необхідний не просто високий рівень професійної компетентності, фізичної витривалості, але й упевненості в собі та чіткого уявлення про себе як фахівця високого рівня та відданості своїй справі, в незалежності від зовнішніх умов. Цю впевненість людині забезпечує перш за все наявність високої морально-психологічної стійкості, професійної ідентичності та психологічної готовності до виконання службових завдань, і найголовніше – особистісну самоідентифікацію себе як захисника правопорядку [29, с. 45].

В. Мозговий акцентує увагу, що «професійна самоідентифікація є одним із механізмів і водночас детермінант становлення професійної самосвідомості особистості. Це певною мірою усвідомлене (емоційно насичене) відчуття належності до професійної групи. Вона забезпечує стабілізаційну та перетворювальну функції соціалізації

людини в професії. Тобто професійна самоідентифікація фахівця сектору безпеки – це сприйняття і ототожнення себе саме як захисника та правоохоронця. Змістом цього процесу є суб'єктивне відчуття належності до спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає в особистості як результат формування порівняно стійкої системи усвідомлених уявлень і оцінок реально існуючих диференціальних та інтегруючих ознак професійної соціальної групи, а також прийняття певних групових норм та цінностей. Підсумком цього тривалого та складного процесу є самовизначення людини, становлення її ідентичності і формування «Я-образу» особистості як суб'єкта, що свідомо обирає певний вид служби або навчання» [3].

Саме тому питання бойового хортингу як професійно-прикладного виду спорту співробітників правоохоронних органів і розглядається в межах кафедральної науково-дослідної теми.

З кожним роком Україна розвивалася все більше і більше у різних сферах життєдіяльності суспільства, однією з таких і дуже важливою сферою є фізичне виховання громадян та спорт. Адже спорт завжди був невід'ємною частиною життя кожного члена суспільства. На сьогодні бойовий хортинг є не тільки видом спорту, він є певною філософією, інструментом, який виховує українців справжніми громадянами своєї держави, справжніми патріотами.

Соціальне середовище грає найважливішу роль у становлення різних сфер нашого життя. Тому позитивні і негативні прояви, характерні для сучасного суспільства, не могли не надати суттєвого впливу на культуру в цілому і на бойовий хортинг як певний різновид діяльності і вид спорту. Водночас в Україні також бойовий хортинг як вид діяльності в певному сенсі впливає на суспільство, тому можна свідчити про взаємовплив бойового хортингу і того соціального середовища, в якому він розвивається [33, с. 406].

Важливо зрозуміти, що собою являє бойовий хортинг за сутністю, його роль і місце в суспільстві, його вплив на формування особистості і на соціально-культурний простір, який є частиною нашого буття.

Бойовий хортинг є елементом традиційної бойової культури України, а традиційна бойова культура є специфічною частиною традиційної народної культури нації. Бойова культура являє собою різні грані універсальної системи, спектр застосування якої дуже широкий: від оздоровчих і загальнорозвивальних фізичних вправ до системи підготовки бійців підрозділів спеціального призначення [35, с. 469].

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Бойовий хортинг дає змогу співробітнику правоохоронних органів сформувавши ряд моральних і вольових якостей. При цьому серед цілісності таких якостей, безперечно, домінуюче місце посідають якості вольові. Воля виконує функції регулятора наполегливої і тривалої роботи в різних сферах життєдіяльності людини і відіграє істотну роль у становленні особистості.

Завдяки вольовим якостям співробітники правоохоронних органів – спортсмени бойового хортингу можуть мобілізувати свої знання, вміння і сили для порівняно тривалої і складної боротьби з труднощами, долати зовнішні та внутрішні перешкоди, що виникають у їхній діяльності на шляху досягнення поставлених цілей, реалізуючи вольову цілеспрямованість [33, с. 432].

Прояв вольових якостей значною мірою залежить від ступеня впевненості співробітника у досяжності мети; мотивації досягнення (прагнення до успіху); рівня домагань; наявності вольових зусиль на подолання труднощів.

Воля до перемоги вважається однією з основних якостей, які виховує бойовий хортинг. Однак не тільки до перемоги над суперником у сутичці, а й до перемоги над собою, над своїми негативними якостями. Це досягається методиками тренування тіла та надбанням інших вольових якостей.

Чітку класифікацію вольових якостей впровадила Національна федерація бойового хортингу України (далі – НФБХУ). За висновками науковців НФБХУ, такі вольові якості, як енергійність, терплячість, витримка та сміливість, належать до первинних вольових якостей особистості співробітника правоохоронних органів [35, с. 152].

Зокрема, під енергійністю розуміють здатність завдяки вольовим зусиллям швидко піднімати активність співробітника правоохоронних органів до необхідного рівня.

Терплячість визначають як уміння підтримувати шляхом допоміжного вольового зусилля інтенсивність роботи на заданому рівні за умов виникнення внутрішніх перешкод, наприклад при втомі, поганому настрої, незначних хворобливих проявах або небажанні тренуватися.

Витримка – це здатність швидко гальмувати, послаблювати, уповільнювати дії, почуття та думки, що заважають здійсненню прийнятого рішення [33, с. 178].

Сміливість – це здатність у разі виникнення небезпеки для життя, здоров'я чи престижу зберегти стійкість організації психічних функцій і не знизити якість діяльності. Іншими словами, сміливість пов'язана з умінням протистояти страху і йти на виправданий ризик задля визначеної мети [35].

Решта проявів вольової регуляції особистості співробітників правоохоронних органів – спортсменів бойового хортингу складніші. Вони становлять собою певні сполучення. Наприклад, хоробрість охоплює такі складники, як сміливість, витримка та енергійність; рішучість – витримку та сміливість. До системних вольових якостей також належать: наполегливість, дисциплінованість, самостійність, цілеспрямованість, ініціативність, організованість. При цьому важливо знати, що базальні (первинні) вольові якості становлять підґрунтя системних (вторинних) якостей, їхнє ядро. Низький рівень базальних якостей дуже ускладнює утворення складніших, системних вольових якостей [33, с. 406].

Цілеспрямованість полягає в умінні співробітника правоохоронних органів– спортсмена бойового хортингу керуватися у своїх діях і вчинках загальними і стійкими цілями, зумовленими його твердими переконаннями. Цілеспрямована особистість завжди спирається на загальну, часто віддалену мету і підпорядковує їй свою конкретну мету. Така особистість добре знає, чого хоче досягти і що їй робити.

Наполегливість – це вміння постійно і тривало досягати мети, не знижуючи енергії в боротьбі з труднощами. Наполеглива особистість правильно оцінює обставини, знаходить у них те, що допомагає досягненню мети. Така особистість здатна до тривалого і неослабного напруження енергії, неухильного руху до наміченої цілі. Протилежними наполегливості проявами є впертість і негативізм, які свідчать про недовіку волі. Вперта людина відстоює свої хибні позиції, незважаючи на розумні доводи [33, с. 408–419].

Принциповість – це вміння особистості керуватись у своїх вчинках стійкими принципами, переконаннями в доцільності певних моральних норм поведінки, які регулюють взаємини між людьми. Принциповість виявляється в стійкій дисциплінованості поведінки, у правдивих, чуйних вчинках.

Самостійність – це вміння обходитись у своїх діях без чужої допомоги, а також уміння критично ставитися до чужих впливів, оцінюючи їх відповідно до своїх поглядів і переконань. Самостійність

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

особистості виявляється в здатності за власним почином організувати діяльність, ставити мету, за потреби вносити в поведінку зміни. Самостійна особистість не чекає підказок, вказівок від інших людей, активно відстоює власні погляди, може бути організатором, повести за собою до реалізації мети [33, с. 406–407].

Ініціативність – це вміння знаходити нові, нешаблонні рішення і засоби їх здійснення. Протилежними якостями є безініціативність та залежність. Безініціативна людина легко піддається впливу інших людей, їхніх дій, вчинків, власні рішення ставить під сумнів, не впевнена в їхній правильності та необхідності.

Рішучість – це вміння приймати обдумані рішення, послідовно втілювати їх у життя. Нерішучість є проявом слабкості волі. Нерішуча людина схильна або відкидати остаточне прийняття рішення, або нескінченно його переглядати.

Організованість – уміння людини керуватись у своїй поведінці твердо наміченим планом. Ця якість вимагає також виявляти необхідну гнучкість у разі зміни обставин дій [35, с. 439].

Воля не є надприродною силою, а виникає і розвивається в процесі життя. Розвиток вольової регуляції поведінки нерозривно пов'язаний із розвитком спонукань. Зокрема, для співробітників правоохоронних органів характерні нестійкість спонукань, їх залежність від безпосередньої ситуації, чим зумовлюються імпульсивність і безсистемність дій. На наступних вікових етапах ситуативні спонукання об'єднуються у більш стійкі утворення.

Активність вольового самоствердження розпочинається в учнівському та студентському віці. Для співробітників правоохоронних органів– спортсменів бойового хортингу виховання сильної волі часто виступає як самоціль. Це період складного і суперечливого становлення вольових якостей особистості. Цілеспрямованість, самостійність, рішучість, з якими співробітник долає труднощі на шляху до здійснення мети, свідчать, що він з об'єкта волі інших людей поступово перетворюється на суб'єкт власної волі. Але те, чи набере цей процес позитивних форм, залежить від виховання [33, с. 409].

Також співробітники отримують фахові компетентності своєї спеціальності: спроможність організувати і керувати діяльністю підрозділів, створених для виконання завдань у сфері правоохоронної діяльності; здатність викладати юридичні дисципліни на високому теоретичному й методичному рівні, впроваджувати інноваційні технології,

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

методи і засоби навчання; уміння оптимізувати методи й засоби забезпечення публічної безпеки і порядку; здатність аналізувати, оптимізувати й застосовувати сучасні інформаційні технології під час рішення професійних (наукових) завдань; узагальнювати практичні результати роботи і пропонувати нові рішення для вдосконалення правоохоронної та інших видів діяльності.

Передумовами освоєння методичних прийомів системи бойового хортингу під час навчання засобам особистої безпеки співробітників правоохоронних органів, відповідно до структурно-логічної схеми програми підготовки, є опанування таких навчальних блоків: організаційно-правові засади запобігання та протидії корупції; проблеми кваліфікації кримінальних проступків; практикум зі складання процесуальних документів; актуальні аспекти національної безпеки.

Зміст програми освоєння методичних прийомів системи бойового хортингу під час навчання засобам особистої безпеки співробітників правоохоронних органів:

ТЕМА 1. Основи тактичної підготовки працівників правоохоронних органів. Поняття та зміст тактичної підготовки працівників правоохоронних органів. Цілі та завдання тактичної підготовки працівників правоохоронних органів. Тактика професійної діяльності працівників правоохоронних органів. Сучасні концепції щодо вдосконалення тактичної підготовки працівників правоохоронних органів. Тактична підготовка працівників правоохоронних органів: сучасні проблеми.

ТЕМА 2. Тактика охорони публічного порядку під час масових заходів: вітчизняний та закордонний досвід. Тактика охорони публічного порядку під час масових заходів в Україні. Тактика охорони публічного порядку під час масових заходів у країнах Європейського Союзу. Тактика охорони публічного порядку під час масових заходів у країнах Північної та Південної Америки. Скандинавська модель забезпечення охорони публічної безпеки та порядку.

ТЕМА 3. Тактика забезпечення особистої безпеки працівника правоохоронного органу та безпеки інших осіб під час застосування превентивних заходів та заходів примусу (на прикладі працівників поліції). Основні форми забезпечення особистої безпеки в підрозділах Національної поліції. Навчання та інструктаж з питань охорони праці та забезпечення особистої безпеки. Заходи особистої безпеки поліцейських під час застосування превентивних заходів. Заходи особистої безпеки поліцейських під час застосування заходів примусу.

ТЕМА 4. Тактика забезпечення особистої безпеки працівника правоохоронного органу під час патрулювання місцевості, під час зупинення транспортного засобу, затримання та доставлення правопорушників, здійснення слідчих дій (на прикладі працівників поліції). Психологічна готовність до дій у небезпечних ситуаціях. Засоби індивідуального захисту поліцейського та тактика їхнього використання. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції під час патрулювання місцевості та перевірки документів у громадян. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції під час затримання правопорушника чи протидії його агресивним діям. Забезпечення особистої безпеки поліцейських у разі використання службових тварин під час патрулювання, розшуку, переслідування та затримання правопорушників. Заходи особистої безпеки працівників Національної поліції під час проведення слідчих дій.

ТЕМА 5. Організація і тактика дій працівників правоохоронних органів під час переслідування правопорушника «по гарячих слідах» (на прикладі працівників поліції). Організаційні та тактичні прийоми переслідування «по гарячих слідах». Заходи особистої безпеки, яких повинен дотримуватися поліцейський під час переслідування правопорушника «по гарячих слідах». Основи методики розслідування «по гарячих слідах».

Одже, у результаті вивчення цих тем співробітники правоохоронних органів зможуть уміти застосовувати отримані знання в практичній діяльності, зокрема для виявлення та аналізу помилки в діях працівника правоохоронного органу; вміти аналізувати умови і причини вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень та визначати шляхи їх усунення; знати особливості застосування превентивних заходів та заходів примусу працівником правоохоронного органу для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення; вміти реалізувати на практиці застосування тактичних дій під час доставлення правопорушника до правоохоронного органу (під час ввідних завдань і сценаріїв).

Бойовий хортинг – єдиноборство, це національний професійно-прикладний вид спорту військовослужбовців і правоохоронців, а також інших силових структур України, яке має правила, атестаційну, суддівську, тренерську, дисциплінарну колегії тощо.

У бойовому хортингу створюються особливо сприятливі умови для виховання у співробітників правоохоронних органів дисциплінованості. Нерідко активно борються за хорошу дисципліну в колективі самі співробітники правоохоронних органів – спортсмени бойового хортингу. Вони попереджають один одного (особливо недисциплінованих) про необхідність суворо дотримуватися дисципліни під час тренувальних занять, інших заходів. Це має великий вплив на недисциплінованих, допомагає їм виправляти свою поведінку.

Співробітники правоохоронних органів – спортсмени бойового хортингу також привчаються до чіткого дотримання встановлених правил, обмеження своїх особистих прагнень та підпорядкування їх умовам або взятим на себе зобов'язанням. Суворе, точне і багаторазове дотримання правил виховує у співробітників почуття обов'язку, самоконтролю.

Велике значення має виховання у співробітників правоохоронних органів засобами бойового хортингу таких вольових якостей, як рішучість і сміливість. Інструктору порівняно легко створити ситуацію, що вимагає від учасників рішучих і сміливих дій. Особливо це стосується хлопців. Основними моментами такої ситуації можуть бути: наявність обставин, що вимагають вибору між двома чи кількома діями або способами їх виконання. При цьому головна складність зазвичай полягає у множинності або новизні умов, суперечливості ситуації, виборі характеру дій або способів їх виконання; обмеженості часу на орієнтування, вибір, прийняття рішення і дію; наявності елементів небезпеки; загостренні конкурентної боротьби між суперниками [33, с. 357].

Досягнення значних результатів у бойовому хортингу вимагає від співробітників наполегливості. Часто можна спостерігати, коли співробітники правоохоронних органів – спортсмени бойового хортингу, особливо під час різних змагань, витрачають чимало зусиль, щоб застати суперника зненацька, здивувати, вразити його несподіванкою, розгадати і зруйнувати його тактичні плани, домогтися швидкої і рішучої перемоги [33, с. 396].

Суперник відповідає тим самим, створюючи різні перешкоди, для подолання яких потрібно знову, а часом і неодноразово, шукати нових шляхів і засобів для здобуття перемоги. У такому разі наполегливість проявляється в умінні усувати і долати перешкоди на шляху свідомо поставленої мети, доводити до кінця розпочату справу.

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

Якщо функціональне тренування проводиться на місцевості (у лісі, на галявинах, на спортивному майданчику, на березі річки тощо), це вимагає від хлопців і дівчат великої витривалості. Співробітникам правоохоронних органів – спортсменам бойового хортингу доводиться часом здійснювати біг на швидкість пересічною місцевістю у поєднанні зі стрибками, метанням гранат, переповзанням, долати яри, струмки, пробиратися через густі кущі чагарнику, перепливати річку, підніматися на гору з обтяженнями тощо. Багато з цих вправ включено у комплексну програму бойового хортингу як професійно-прикладного виду спорту військовослужбовців та правоохоронців [35, с. 516].

Бойовий хортинг потребує тактичного мислення, а також цілеспрямованості та ініціативності. Співробітники навчаються аналізувати і логічно мислити – а це і є характерні риси тактичного мислення.

Під час ведення сутички співробітник правоохоронних органів – спортсмен бойового хортингу нерідко потрапляє в умови, що вимагають від нього швидкої реакції і водночас правильного вирішення завдання. Це спонукає його спиратися на свої знання, досвід, а також досвід товаришів, команди. Поставлені завдання концентрують на собі усі зусилля співробітників, спрямовують їхню думку виключно на одну мету – здобути перемогу над суперником [33, с. 318].

Стикаючись з тактикою і мисленням учасників змагання, які протидіють, співробітники правоохоронних органів усвідомлюють необхідність проявляти тактичну хитрість, в основі якої лежить гнучкість, нестандартність мислення. З кожною новою сутичкою учасники виявляють усе більше вигадку і кмітливість, їхня тактична хитрість і логіка зростає. Позитивне значення для виховання вольових якостей мають цілеспрямовані вправи, пов'язані зі свідомим прагненням особистості навчитися володіти собою, опанувати вольовий спосіб поведінки.

Важливою умовою розвитку волі у співробітників правоохоронних органів засобами бойового хортингу є інтерес до самовиховання. Наведемо деякі прийоми вправляння і виховання волі: зробіть щонебудь, чого ніколи раніше не робили; заплануйте будь-що, а потім здійсніть свій план; продовжуйте робити те, що робили, ще п'ять хвилин, навіть коли ви стомилися і вас почало приваблювати щось інше; зробіть будь-що досить повільно і продумано; коли легше сказати «так», але правильніше сказати «ні», говоріть «ні»; робіть те, що, як

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

ви вважаєте, зараз найголовніше; у найнезначніших ситуаціях вибору робіть його без вагань; чиніть усупереч усім очікуванням; утримуйтеся говорити те, що вас підштовхують сказати; відкладіть те, виконання чого ви віддаєте перевагу саме зараз; спочатку виконайте те, що ви хотіли відкласти; виконуйте кожного дня одну вправу впродовж місяця, навіть якщо це видається вам невігідним [35, с. 592].

За допомогою бойового хортингу у співробітників виховується почуття обов'язку і відповідальності.

Відповідальність – це риса, яка концентрує усвідомлений особистістю суспільно значущий обов'язок, повинність у здійсненні морального вчинку. Відповідальна особистість не може безсторонньо розмірковувати про будь-які соціальні події, адже вони завжди розглядаються нею як учасником. З цієї позиції, людське життя – безперервна відповідальність, що визначає його моральну цінність. Відповідальність – це відповідальність особистості не тільки за певну справу, а й за думку, її зміст і наслідки.

Внутрішній світ відповідальної особистості завжди відкритий до соціальних потреб, пріоритетів, людських цінностей. За що ж може відповідати особистість? За практичне втілення соціально значущого змісту [33, с. 306].

Враховуючи зазначене, відповідальність цілком правомірно вважають узагальненою рисою особистості співробітника правоохоронних органів – спортсмена бойового хортингу. Отже, усе людське життя має бути спрямоване на опанування цієї властивості.

Кожен співробітник правоохоронних органів – спортсмен бойового хортингу, маючи певні доручення, відповідає перед товаришами за їх виконання, його праця і дії постійно оцінюються товаришами по спортивному колективу. У бойовому хортингу зазвичай співробітник позбавляється можливості перекладати з себе відповідальність на інших або на обставини. Подібні спроби відразу ж помічаються інструктором, колективом і суворо засуджуються. Успішне ж виконання своїх обов'язків завжди викликає схвалення товаришів і породжує почуття задоволення і радості. Усе це стимулює співробітника до більш відповідального виконання своєї ролі та обов'язків.

Бойовий хортинг сприяє розвитку у співробітників такої важливої якості, як працьовитість. Привчаючи хлопців і дівчат досягати спільної мети, долати доступні перешкоди, вдосконалюватися в

Розділ III. Сучасні тенденції, досвід та особливості формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

оволодінні спортивними прийомами, проявляти кмітливість, інструктори сприяють вихованню в співробітників певних характерних рис позитивного ставлення до своєї праці.

Має велике виховне значення щодо залучення співробітників правоохоронних органів – спортсменів бойового хортингу до створення чи покращення навчальної матеріально-технічної бази, будівництва комплексних спортивних майданчиків, загальновійськових смуг перешкод, стрілецьких тирів, макетів зброї тощо. Співробітники отримують наочне уявлення про якість і кількість робіт, які необхідно зробити для облаштування, привчаються цінувати все досягнуте у результаті колективної роботи, дбайливо ставитися до результатів праці. За таких обставин у них розвиваються практичні трудові вміння [33, с. 311].

Одним з важливих виховних завдань бойового хортингу є формування почуття колективізму і тісно пов'язаного з ним почуття дружби, товариства і взаємної виручки. Взаємини співробітників правоохоронних органів під час виконання поставлених завдань, спортивних змагань і атестацій, загальна радість, піднесення, а нерідко і почуття прикрості від невдач згуртовують хлопців і дівчат, які займаються бойовим хортингом, формують у них прихильність один до одного, а це зі свого боку сприяє успішній соціалізації підростаючої особистості.

Отже, запорукою успіху і досягнень співробітника правоохоронних органів – спортсмена бойового хортингу є його морально-вольова підготовленість. Водночас виховна діяльність засобами бойового хортингу дає змогу сформувати і розвинути низку духовно-моральних, вольових і навіть естетичних якостей, які виявляються в різних видах діяльності.

ВИСНОВКИ

Враховуючи обрану тему, зроблено такі висновки та сформульовано пропозиції з досліджуваних питань.

По-перше, індивідуально-особистісні якості професіоналів-правоохоронців, що обумовлюють ефективність їх діяльності, є необхідними. Потрібним є виділення особливої групи ознак, які достатні для прогнозування успішності майбутньої професійної діяльності; саме вищеписані ознаки варто називати професійно важливими якостями.

Для закладів вищої освіти пріоритетом є підготовка кадрів, які мають не лише загальнонаукові, але й знання, що тісно пов'язані з професійною діяльністю, несхибні навички і уміння, вміння мислити нестандартно, вміння швидко та точно орієнтуватися в інформації, що є професійною, постійно підвищувати власний рівень освіченості шляхом реалізації особистих творчих можливостей. Отже, професійна компетентність поєднує в собі різноманітні знання у багатьох галузях, уміння, навички та ставлення, що демонструють працівники відповідно до вимог конкретної професії.

Як висновок, професія правоохоронця полягає у тому, що від працівника як від фахівця, вимагають сукупність відповідних професійних знань, навичок і умінь.

Отже, особливість комунікативної компетентності є такою: отримання необхідної інформації за допомогою спілкування, тобто безпосереднього мовленнєвого контакту з особами, що його оточують з метою вирішення оперативно-службових завдань. Очевидним є те, що професійна підготовленість працівника правоохоронного органу визначається наявними професійно-важливими особистісними якостями та відповідною професійною підготовкою, метою якої є розв'язання наявного психологічного потенціалу у повний спектр професійно-цінних знань, умінь та навичок.

По-друге, велике значення для подолання кризової ситуації та максимально швидкої компенсації шкоди, що була заподіяна або її зменшення до мінімуму, має правильний процес комунікації між працівниками служб порятунку та постраждалими особами. Через те, що такий процес, як комунікація в екстремальній ситуації, залежить від її характеру, особа, що надає допомогу, повинна володіти повною інформацією про неї.

На цей процес має вплив особистість працівника, що надає допомогу, його професійні навички та знання, компетентність у галузі міжособистісної комунікації та навички у цій сфері, а також знання про психологічні аспекти людської особистості. Під час аналізу процесів комунікації в екстремальних ситуаціях необхідно мати на увазі такі особливості цих ситуацій, як: несподіваність, обмеженість в інформації, реакції із запізненням, чимала кількість подразників, втрата контролю, загроза життєвим інтересам, підвищення розумової напруженості та масовий психоз. Такі особливості сильно перешкоджають процесу спілкування та створюють бар'єри для його звичного виду.

По-третє, в цілому існує лише два види ситуацій, під час яких працівник правоохоронних органів має надати невідкладну медичну допомогу. Перша ситуація виникає тоді, коли особі необхідна допомога за відсутності загроз, наприклад: ізольована дорожньо-транспортна пригода. А друга, коли виникає наступна загроза: пограбування банку, захоплення будівлі чи ситуація з відкритим (активним) вогнем.

Домедична допомога – це дії, що є невідкладними, а також спеціальні організаційні заходи, що спрямовуються на рятунок та збереження життя постраждалого у невідкладному стані, а також зменшення результатів наслідків такого стану на подальше здоров'я, що може здійснюватися на місці пригоди особами, які не отримували спеціальну медичну освіту, проте через свої службові обов'язки повинні знати та вміти використати ці знання на практиці, отже, врятувати та зберегти життя постраждалого, який перебуває у невідкладному стані та, згідно із законом, зобов'язаний виконувати такі дії і заходи.

По-четверте, кінологічна служба та її підрозділи існують при таких структурах, як: Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба, Державна служба України з надзвичайних ситуацій. У вищевказаних службах собаки є невід'ємними від своїх провідників-кінологів. Перед собаками та кінологами поставлені різноманітні завдання, які вони реалізують. Також вони здійснюють різні функції, головною спільною метою яких є забезпечення публічного порядку та безпеки.

Основним призначенням кінологічної діяльності у сфері правоохоронних органів є сприяння співробітників таких структур у підвищенні ефективності їх діяльності, а саме у запобіганні, припиненні, розкритті і розслідуванні злочинів, шляхом використання спеціальних знань у сфері кінології, а також вправного використання ними службових собак як спеціального засобу.

По-п'яте, послідовним є набуття знань у сфері картографії, із ознайомленням з сучасним визначенням картографії як високотехнологічної науки, а також її інтеграції із новітніми нано- та космічними технологіями. Власне, карта, за новітнім обґрунтуванням, є інтелектуальною та технологічною моделлю місцевості, де вивчаються класифікаційні ознаки таких картографічних моделей, як план, карта, атлас. Для того щоб вміти правильно читати карти, створюються спеціалізовані і тематичні картографічні банки, а також бази даних (бібліотеки) умовних позначень, де описані особливості їх конструювання, проєктування та моделювання в середовищі їх тематичного навантаження.

Прикладом сучасного технологічного напрямку картографії є геоінформаційна система, а також технології, супутникові системи навігацій, робота навігаторів та геолокаційні особливості роботи гаджетів. У роботі розглянуто питання роботи та формування змісту картографічних ресурсів та сервісів інтернет-мережі. Картографування злочинності у широкому розумінні є способом візуалізації злочинності. У вузькому значенні картографування злочинності являє собою діяльність правоохоронних органів та інших суб'єктів, пов'язану зі створенням спеціальних карт (геоінформаційних систем), на яких на підставі офіційної статистичної кримінально-правової інформації здійснюється оцінка топографії місцевої злочинності для підвищення ефективності роботи органів кримінальної юстиції й зменшення віктимізації населення.

По-шосте, як показує практика зарубіжних країн та України, суб'єктом цієї діяльності є здебільшого правоохоронні органи. Різноманітні карти злочинності створюються журналістами під час підготовки відповідних репортажів, окремими вченими у перебігу наукової діяльності. Для того щоб Україна розбудовувалася як демократична правова держава та входила до європейських та євроатлантичних структур, перед країною постає ряд завдань.

Наприклад необхідне комплексне розв'язання питань щодо оптимізації складу та кількості правоохоронних органів, удосконалення їх роботи, вдосконалення питань щодо кадрового забезпечення та професійної підготовки кадрів. Отже, це очевидно, що правоохоронні структури безлічі держав прагнуть до професійно-фахового партнерства, щоб якнайкраще об'єднати сили у боротьбі проти спільної проблеми – це організована злочинність, корупція, наркоторгівля, незаконна міграція, боротьба з торгівлею людьми, кіберзлочинність та інші протиправні діяння.

Міжнародне співробітництво розширює кругозір працівників правоохоронних органів, а спектр їх професійних знань надає досвіду та можливості ознайомлення із досягненнями іноземних колег. Отже, можна порівняти їх із вітчизняними напрацюваннями та внести необхідні корективи у внутрішньодержавну діяльність.

Однією з найперших міжнародних організацій, з якою українські правоохоронні органи налагодили зв'язки, була Міжнародна організація кримінальної поліції, або Інтерпол. Зарубіжне законодавство достатньо повно регламентує засади та порядок діяльності поліцейських профспілок, які створюються виключно на добровільних засадах, незалежно і наділяються правом юридичної особи. Профспілки мають право вносити пропозиції до керівництва майже з усіх питань внутрішньої діяльності поліцейських підрозділів.

По-сьоме, для державних органів ключовим є питання щодо забезпечення захисту громадян. З іншого боку питання про забезпечення безпеки самих працівників органів держави, що забезпечують безпеку громадян, залишається відкритим. Першочергово це стосується до працівників органів внутрішніх справ України.

На сьогодні питання щодо створення умов для захисту працівників органів внутрішніх справ постає в новому, більш широкому значенні. У процесі розгляду вищезазначеного запитання насамперед необхідно вивчити зміст та особливості зовнішніх факторів, що потенційно негативно можуть впливати на особисту безпеку працівника органів внутрішніх справ, особливо в екстремальних пригодах, під час небезпеки тощо.

Екстремальна ситуація – це стан життєдіяльності людини, суб'єктивно зрозумілий нею як такий, що становить загрозу для її фізичного та психічного здоров'я. До чинників, що зумовлюють екстремальні ситуації, відносять час, інформацію, зміст діяльності та ін.

Екстремальні ситуації поділяють на такі різновиди:

- швидкоплинна – формується особливо гострим дефіцитом у часі для того, щоб прийняти та здійснити ефективні рішення та дії;
- тривала – характеризується поступовим збільшенням напруженості та постійною роботою певних подразників;
- з елементами невизначеності – визначається у дефіциті інформації, динамічних кліше у прийнятті рішення в процесі роботи популярних за своєю сутністю спонук тощо;

Організація та формування спеціальних професійних якостей працівників правоохоронних органів

– з елементами очікуваності розвитку подій – зумовлюється станом постготовності у з'ясування нелегкої ситуації, яка вбачається, проявляється це у передстартовій лихоманці, очікуванні надмірних навантажень та впливів;

– «домінантного стану» – з'являється з неадекватності у сприйнятті дійсності та усвідомленні у необхідності виконання певних дій унаслідок попередніх подій, вплив надпорогових подразників, наприклад: ілюзія сприйняття, неадекватність реакції, прийняття помилкових рішень;

– критична – з'являється через усвідомлення небезпеки як для фізичного, так і психічного здоров'я особи або її життя.

Результатом реалізації комплексу заходів, що спрямовані на мінімізацію рівня професійного ризику до реально можливого мінімуму, що дає змогу надавати гарантії щодо збереження життя та здоров'я, нормального психічного стану і дієздатності працівника державних органів у процесі ефективного вирішення оперативно-службових завдань – це особиста безпека.

Основну роль у становленні різноманітних сфер нашого життя відіграє соціальне середовище. Як наслідок, позитивні та негативні прояви, що є характерними для сучасного суспільства, надали значного впливу як на культуру в цілому, так і на бойовий хортинг як певний різновид діяльності і вид спорту. Одночасно з цим бойовий хортинг в Україні як вид діяльності, в певному розумінні має вплив на суспільство, тому можна стверджувати про взаємовплив бойового хортингу і того соціального середовища, в якому він розвивається.

По-восьме, особливо важливим є завдання зрозуміти, що являє собою бойовий хортинг за його сутністю, його місце та роль, яку воно займає у суспільстві, а також на формування особистості та соціально-культурний простір, який є частиною нашого буття.

Бойовий хортинг – це елемент традиційної бойової культурної спадщини України, а також хортинг – це бойова культура, що є специфічною частиною традиційної народної культури нації. Бойова культура представляє різні сторони складної системи, у якій спектр застосування є незвично широким: культура проявляється від оздоровчих та загальнорозвивальних фізичних навантажень до систем підготовки бійців, які працюють у підрозділах спеціального призначення.

Бойовий хортинг дає змогу працівнику правоохоронних органів сформувати низку моральних та вольових якостей. Вольові якості є найціннішим здобутком під час формування характеру та сили співробітника. При цьому функції регулятора виконує воля, що під час наполегливої та тривалої діяльності у різних сферах життєдіяльності людини може відіграти вирішальну роль у фінальному етапі формування особистості. За допомогою вольових якостей співробітника правоохоронних органів – спортсмени, що займаються бойовим хортингом, можуть мобілізувати свої знання, уміння та сили для порівняно тривалої та складної боротьби з проблемами, долати зовнішні та внутрішні перепони, що постійно виникають у їхній професійній діяльності. Також під час досягнення поставлених цілей реалізовувати вольову цілеспрямованість.

Чітко організовану класифікацію вольових якостей впровадила Національна федерація бойового хортингу України. Так, за висновками науковців НФБХУ, такі вольові якості, як енергійність, терплячість, витримка й сміливість, являють собою ніщо інше, як первинні вольові якості особистості працівника правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Community Crime Map. URL: <https://www.communitycrime.com>
2. Crime Reports. URL: <https://www.crimereports.com>
3. European code of police ethic. URL: <http://www.dcaf.ch/Publications/International-Standard-The-European-Code-of-Police-Ethics>
4. McLaughlin J. Artificial Intelligence Will Put Spies Out of Work, Too. URL: <https://www.foreignpolicy.com/2017/06/09/artificial-intelligence-will-put-spies-out-of-work-too>
5. NYC Crime Map. URL: <https://maps.nyc.gov/crime>
6. World Urbanization Prospects: The 2018 Revision. New York: United Nations, 2018. 2 p.
7. Антоненко С. А. Спеціальна підготовка як складова професійної діяльності державної фіскальної служби України. *Наукові записки*. К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 178–187.
8. Антоненко С. А., Лаврентьев О. М. Організація відбору кандидатів на службу та формування професійних знань під час навчання ВНЗ правоохоронних органів України. *Науковий Часопис серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 17–23.
9. Бадьора С. М., Буток О. В., Грищук В. Л., Антоненко С. А. Основи тактичної підготовки працівників правоохоронних органів: навч. посібник. Серія «На допомогу студенту УДФСУ». Ірпінь, 2019. 216 с.
10. Бадьора С. М., Буток О. В., Лаврентьев О. М. Основи тактичної медицини: навч. посібник. Серія «На допомогу студенту УДФСУ». Ірпінь, 2019. 298 с.
11. Бадьора С. М. Дидактичні та виховні аспекти організації самостійної поза аудиторної роботи студентів у вищій “Personality, Famile and Society: issue of pedagogy, psychology, politology and sociology”: Conference Proceedings, june 16–17, 2017. Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen. 244 page.
12. Баловсяк Н. В. Інформаційна компетентність фахівця. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. С. 21–28.
13. Бандурка О. М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ: підруч. для вищ. закл. освіти МВС України. Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2001. 219 с.

14. Бандурка О. М. Теорія і методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: підруч. для вищ. закладів освіти МВС України. Х.: Ун-т внутр. справ, 2000. 479 с.
15. Буток О. В. Людська агресія як один із факторів соціальних проблем. *Взаємодія духовного й фізичного виховання у формуванні гармонійно-продвинутої особистості*: II Міжнародна конференція, м. Буча, 22.02.2018. Тези доп. К.: Міленіум, 2018. С. 134.
16. Буток О. В. Проблеми фізичної підготовленості кандидатів до вступу ВНЗ правоохоронних органів України (на прикладі податкової міліції). *Науковий Часопис серія 11. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 100–105.
17. Буток О. В. Розвиток витривалості під час занять з гирьового спорту. *Вісник Чернігівського Національного Педагогічного Університету ім. Т. Г. Шевченка*. Чернігів: ЧДПУ, 2017. С. 188–192.
18. Буток О. В. Рухова активність запорука здорового способу життя. *Науковий Часопис серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 65–68.
19. Буток О. В. Сучасні напрямки забезпечення національної безпеки України. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України*: матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 листопада 2016 року. Київ, 2016. 363 с.
20. Бухтіяров О. А. Волонтерські організації в Україні. *Захист економічних інтересів України в районах здійснення операції Об'єднаних сил*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 24.05.2019. Ірпінь: НУДФСУ, 2019. С. 37–40.
21. Бухтіяров О. А. Доктринальна характеристика операції Об'єднаних сил. *Захист економічних інтересів України в районах здійснення операції Об'єднаних сил*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Ірпінь, 24.05.2019. Ірпінь: НУДФСУ, 2019. С. 33–37.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
23. Венедиктов В. С. Професіоналізм працівника на терезах реформування системи МВС України. *Право і безпека*. 2003. С. 8–17.

24. Венедиктов В. С. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців: наук.-практ. посіб. МВС України, Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 91.

25. Гарасимів Т. З. Роль працівників ОВС у запобіганні девіантній поведінці: особистісно центрований підхід: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 392 с.

26. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 284 с.

27. Гришук В. Л. Збереження комерційної таємниці як ключовий аспект забезпечення корпоративної безпеки. *Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24–25 серпня 2018 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2018. С. 116–118.

28. Гришук В. Л., Бухтіяров О. А., Антоненко С. А. Основи кінології: навч. посібник. Серія «На допомогу студенту УДФСУ». Ірпінь, 2019. 125 с.

29. Дашо Т. Ю. Реформування системи вищої освіти МВС України *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. Львів, 2017. С. 41–49.

30. Дашо Т. Ю. Роль і місце органів внутрішніх справ України в умовах формування громадянського суспільства: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.

31. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

32. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 року (Форма 1). Київ: Генеральна прокуратура України, 2019.

33. Єрьоменко Е. А. Хортинг у закладах вищої освіти: навч. посіб. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 450 с.

34. Єрьоменко Є. А. Виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*: зб. наук. праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 10 (118) 19. С. 49–56.

35. Єрмоєнко Е. А. Формування цінностей здорового життя учнівської молоді засобами хортингу: монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 608 с.
36. Зозуля Є. В. Міжнародне співробітництво у сфері підготовки кадрів та професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ України. 2019. С. 187–191. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55216/55-Zozulia.pdf?sequence=1>
37. Каверін О. Психологічна підготовка працівників міліції. 2018. С. 71–76. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=71&c=1662>
38. Кальченко Т. М. Конфліктна і комунікативна компетентність майбутніх правоохоронців як фактор формування їх готовності до запобігання етнічних конфліктів. 2018. С. 31–36. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/socgum/pspo/2005_8_1/doc_pdf/kal6chenko.pdf
39. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.
40. Кравченко Ю. Ф. Міліція України. Генеза, 1999. С. 364.
41. Лаврентьев О. М., Антоненко С. А., Бадьора С. М. Організація відбору кандидатів на службу та формування професійних знань під час навчання ВНЗ правоохоронних органів України. *Науковий Часопис серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Видання включено до міжнародної науково-метричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща). Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 9. С. 17–23.
42. Лаврентьев О. М. Оптимізація професійної підготовки у правоохоронних органів України. *Науковий Часопис серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Видання включено до міжнародної науково-метричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща). Київ: видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 3. С. 57–61.
43. Лаврентьев О. М. Розвиток витривалості під час занять з гирьового спорту. *Вісник Чернігівського Національного Педагогічного Університету ім. Т. Г. Шевченка*. Чернігів: ЧДПУ, 2017. С. 302–307.
44. Лаврентьев О. М. Рухова активність запорука здорового способу життя. *Науковий Часопис серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 65–68.

45. Лаврентьев О. М. Тактична підготовка в гирьовому спорті. *Вісник Чернігівського Національного Педагогічного Університету ім. Т. Г. Шевченка* Чернігів: ЧДПУ, 2018. Вип. 154, т. 2. С. 253–257.

46. Лаврентьев О. М. Тактична підготовка в гирьовому спорті. *Вісник Чернігівського Національного Педагогічного Університету ім. Т. Г. Шевченка* Чернігів: ЧДПУ, 2018. Вип. 147, т. 2. С. 188–192.

47. Лаврентьев О. М. Формування професійної моделі підготовки до дій в екстремальних умовах курсантів правоохоронних органів під час навчання у ВНЗ. *Вісник Чернігівського Національного Педагогічного Університету ім. Т. Г. Шевченка*. Чернігів: ЧДПУ, 2016. С. 302–307.

48. Лаврентьев О. М. Особливості тактико-технічних дій співробітників правоохоронних органів України при озброєному опорі з використанням вогнепальної зброї. *Науковий часопис. Серія 15*. 2014. С. 61–67.

49. Мілохіна М. Основні підходи до визначення структури професійної компетентності. *Професійне навчання на виробництві*: зб. наук. праць. 2011. С. 173–180.

50. Параниця С. П., Бадьора С. М., Антоненко С. А., Буток О. В., Зверев А. В. *Сучасні тенденції організації служби в правоохоронних органах*. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2019. 154 с.

51. Параниця С. П. Податкова міліція як суб'єкт економічної безпеки в районах здійснення ООС. *Захист економічних інтересів України в районах здійснення операції Об'єднаних сил*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 24.05.2019. Ірпінь: НУДФСУ, 2019. С. 100–104.

52. Параниця С. П., Алентьева А. В. Правовий статус відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу. *Правова позиція*. 2019. № 3 (24). С. 49–55.

53. Параниця С. П., Польгун О. І. Організаційні основи дій приватних детективів під час надання допомоги в розшуковій діяльності. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2019. № 3. С. 185–190.

54. Параниця С. П., Починок В. Ю. Митний інтерес як метод забезпечення митної політики держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 143–146.

55. Параниця С. П. Податкова міліція: 21 рік на захисті економічної безпеки держави, 06.02.2019. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 100 с.
56. Парубчак І. О. Державне управління діяльністю органів внутрішніх справ: зарубіжний досвід для України. *Вісник АМСУ*. 2018. С. 131–134. URL: <http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/330/1/15.pdf>
57. Пересадько В. А., Орлов Є. В. Картографування кримінологічної ситуації (на прикладі Сумської області). *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2015. С. 94–98.
58. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник. К.: НАВСУ, 1999. 702 с.
59. Покидько В. Карту злочинності створюємо разом. *Юрист*. 2017. С. 1–2.
60. Радванський А. І. Формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх офіцерів правоохоронних органів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Хмельницький, 2012. 16 с.
61. Романов В. В. Юридическая психология: учебник. Юрист, 1999. 375 с.
62. Сергієнко Ю. П. Педагогічні особливості навчання майбутніх правоохоронців ефективною діяльністю в умовах зіткнення з озброєним супротивником. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2014. С. 70–74.
63. Сергієнко Ю. П., Лаврентьев О. М., Антоненко А. С. Формування тактики дій курсантів з урахуванням їх розумової діяльності під час навчання у ВНЗ. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків: ХДАФК, 2016. С. 94–98.
64. Сергієнко Ю.П., Насіров С. А., Антоненко А. С. Спеціальна підготовка як складова професійної діяльності фахівців Державної фіскальної служби України. *Наукові записки / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2016. С. 178–186.
65. Тюріна В. О. Сутність і структура професійної компетентності курсантів як майбутніх працівників органів внутрішніх справ. 2013. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_1

66. Филофеев О. А. Развитие самообразовательной деятельности курсантов военных высших учебных заведений: автореф. дисс. на соискание научной степени канд. пед. наук. М., 2012. 21 с.

67. Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих навчальних закладів освіти МВС України: монографія. Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. 408 с.

68. Ясюкова Л. А. Взаимосвязь индивидуально-психологических характеристик в структуре профессиональных способностей. *Вопр. психологии*. 1990. С. 72–81.

69. Greene J. Evaluating Planned Change Strategies in Modern Law Enforcement: Implementing Community-Based Policing. Brodeur J. P. 1998. P. 146.

70. Martyka A. Czas wolny dzieci we wspolczesnych polskich miastach. Wydział Architektury, Politechnika Krakowska, 2012. S. 105–120.

71. Rizvi G. Reinventing Government: Putting democracy and social justice back into discourse / Discussion Paper for 6th Global Forum on Reinventing Government Towards Participatory and Transparent Governance, 24–27 May 2005, Seoul (Republic of Korea). 38 p.

72. Treaty on European Union URL: <http://www.eurotreaties.com/maastrichttext.html>

73. Бадьора С. М. Роль та діяльність правоохоронних органів у механізмі забезпечення прав і свобод громадян *Сучасні тенденції організації служби в правоохоронних органах*. Матеріали інтернет-конференції, 8 листопада 2019 року. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 77, [13–18] с.

74. Біла В. Р., Єрмоменко Е. А., Чмелюк В. В. Військово-патріотичне виховання школярів і студентів у процесі занять бойовим хортингом. *Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ірпінь, 14–15 липня 2020 р. / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України та ін. Ірпінь, 2020. Ч. 2. С. 242–254.

75. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження: монографія. Дрогобич: Посвіт, 2016. 228 с.

76. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями: монографія. К.: ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.

77. Бондаренко В. В., Решко С. М., Крименець О. І. Світовий досвід професійної підготовки працівників підрозділів патрульної поліції. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту ЗСУ, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб України на шляху євроатлантичної інтеграції України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 29–30.11.2017. Київ, 2017. С. 88–90.

78. Буток О. В., Малишев О. В. Проблеми формування здорового способу життя у курсантів правоохоронних органів та шляхи їх вирішення. *Вісник Чернігівського Національного Педагогічного Університету ім. Т. Г. Шевченка Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. Чернігів: ЧДПУ, 2015. Вип. 129, т. 3. С. 42–45.

79. Бухтіяров О. А., Єрьоменко Е. А., Грищук В. Л. Бойовий хортинг як система підготовки українського професійного воїна-патріота. *Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ірпінь, 14–15 липня 2020 р. / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України та ін. Ірпінь, 2020. Ч. 2. С. 126–139.

80. Васьковська В. П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.02 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2006. 224 с.

81. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

82. Гаркуша В. С., Корнєєв Ю. В., Шамрай В. О. Особиста безпека працівників державної податкової служби України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МП «Леся», 2005. 568 с.

83. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.

84. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія. Харків: Право, 2017. 284 с.

85. Гребенюк М. Професійна самоідентифікація фахівця сектору безпеки як чинник психологічної готовності до захисту Вітчизни: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції до Дня заснування хортингу «*Хортинг – національний бренд України у світі: олімпійська перспектива*» / ред. колегія: П. В. Пашко (голова) та ін. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2018. 202 с.

86. Грищук В. Л., Єрмоменко Е. А. Бойовий хортинг як засіб професійно-прикладної, функціональної підготовки студентів, курсантів і слухачів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення*: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 28–29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіт» та ін. Київ, 2020. С. 537–544.

87. Громадяни України про безпеку: особисту, національну та її складові. *Результати другого загальнонаціонального соціологічного дослідження Центру Разумкова*. Київ: Видавництво «Заповіт», 2017. С. 19.

88. Деликатный С. К., Половникова Ж. Ю., Прыгунов П. Я. Основы профессиональной и психологической подготовки сотрудников личной охраны. К.: Правда Ярославичів, 1998. 380 с.

89. Єрмоменко Е. А. Хортинг у закладах вищої освіти: навч. посіб. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2019. 450 с.

90. Єрмоменко Е. Бойовий хортинг як засіб оптимізації функціональної підготовки студентів і курсантів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів. *Теорія і методика хортингу*. 2017. Вип. 8. С. 19–33.

91. Єрмоменко Е. А. Бойовий хортинг – професійно-прикладний вид спорту правоохоронних органів України: монографія / Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. К.: ГС «НФБХУ», 2020. 203 с.

92. Єрмоменко Е. А. Бойовий хортинг у системі професійної підготовки співробітників правоохоронних органів. *Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України та ін. Ірпінь, 2020. С. 28–40.

93. Єрмоменко Е. А. Бойовий хортинг як засіб професійно-психологічної підготовки співробітників правоохоронних органів України: монографія / Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Нац. федерація бойового хортингу України. К.: ГС «НФБХУ», 2020. 138 с.

94. Єрмоєнко Е. А. Комплексне використання потенціалу бойового хортингу для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії. *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі*: зб. тез IV наук.-практ. інтернет-конф., 25–31 травня 2020 р., м. Ірпінь, м. Хмельницький / Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України та ін. Хмельницький: Науково-дослідний центр митної справи, 2020. С. 18–23.
95. Єрмоєнко Е. А. Формування цінностей здорового життя учнівської молоді засобами хортингу: монографія. К.: ПАЛИВО-ДА А. В., 2019. 608 с.
96. Забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків: наук.-практ. рекомендації / Г. О. Юхновець, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.; за ред. М. І. Ануфрієва. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 72 с.
97. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «Безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. Випуск 5. 336, [90–98] с.
98. Зарічанський О. А. Використання зарубіжного досвіду у процесі формування правової культури майбутніх правоохоронців. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp4/vyhovanna/zarichanskij.pdf
99. Зозуля Є. В. Міжнародне співробітництво у сфері підготовки кадрів та професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ України (історико-правовий аналіз). С. 187–191. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55216/55-Zozulia.pdf?sequence=1>
100. Зозуля Є. Підготовку сучасного правоохоронця – на рівень європейських стандартів. *Віче*. 2014. № 4. URL: <http://www.viche.info/journal/4070/>
101. Зозуля І. В. Теорія і практика реформування системи МВС України: монографія. Х.: Харків юридичний, 2008. С. 34.
102. Избаш К. С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в європейських країнах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 36–39.

103. Інформація ДЗГ та МД МВС України «Залучення працівників міліції до вивчення іноземних мов – один із пріоритетних напрямів діяльності Міжнародної Поліцейської Асоціації». URL: <http://www.mvs.gov.ua/>

104. Катеринчук І. П. Організаційно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в правоохоронній сфері: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 / Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. К., 2010. 18 с.

105. Коваль М. В. Дотримання прав людини запорука особистої безпеки працівника правоохоронного органу. *Особиста безпека в діяльності правоохоронних органів як запорука якісного виконання службових завдань*: матеріали круглого столу, Ірпінь, 5 лютого 2021 року. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. С. 39–43.

106. Конвенція, основана на статті к. 3 Договору Європейського Союзу про заснування Європейської поліцейської установи (Конвенції Європолу). URL: http://cyberpeace.org.ua/files/konvencia_evropol.pdf (дата звернення: 15.01.2021).

107. Кучук А. М. Сучасна парадигма правоохоронної діяльності. *Держава і право*: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. Київ, 2005. С. 199–203.

108. Лаврентьев О. М. Оптимізація професійної підготовки у правоохоронних органах України. *Науковий Часопис, серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури /фізична культура і спорт/* Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Випуск 3(97)18. С. 57–61.

109. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2013. 476 с.

110. Мельник В. І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 215 с.

111. Метельський І. Рівень довіри громадян до поліції як засіб оцінки ефективності її діяльності. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та національної безпеки держави*: Міжнародна наукова інтернет-конференція молодих вчених, Тернопіль, 23 жовтня 2020 р. Тернопіль, 2020. 300, [38–40].

112. Міжнародне співробітництво / Офіційний сайт Національної гвардії України. URL: <http://ngu.gov.ua/ua/mizhnarodne-spivrobotnytvo>
113. Мілохіна М. Основні підходи до визначення структури професійної компетентності. *Професійне навчання на виробництві*: зб. наук. праць. 2011. С. 173–180.
114. Мозговий В. І. Методологічні засади дослідження особистісної ідентичності військовослужбовців. *Вісник Харківського національного університету В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. Х., 2016. Вип. 61. С. 24.
115. Ортинський В. Л. Основи права: навч. посіб. URL: <http://readbookz.com/book/182/6428.html>; Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 393 с.
116. Особиста безпека в діяльності працівників правоохоронних органів як запорука якісного виконання службових завдань: збірник матеріалів круглого столу, м. Ірпінь, 5 лютого 2021 року. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 134 с.
117. Охріменко І. Оцінка ефективності діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: погляд на проблему. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 11. С. 139.
118. Параниця С. П. Моніторинг ефективності системи вступу до ЗВО на основі тестів ЗНО: результати та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 1409–1415. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-19/26-stati-19/2573-paranitsya-s-p>
119. Параниця С. П., Єрмоменко Е. А., Чмелюк В. В. Методи професійно-прикладної фізичної підготовки студентів і курсантів правоохоронних спеціальностей засобами бойового хортингу. *Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України та ін. Ірпінь, 2020. Ч. 2. С. 462–477.
120. Передерій О. С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім'ї (загальнотеоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Х., 2009. 20 с.
121. Перепьолкін С. М., Паршутін Є. Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.

122. Підгірний В. І. Зарубіжний досвід професійної підготовки працівників поліції Великобританії, США, Франції та його впровадження в Україні. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 21 берез. 2016 р. Дніпропетровськ, 2016. С. 289–291.

123. Политологическая энциклопедия: в 2-х т. / под ред. Г. Ю. Семигина. М.: Мысль, 2000. Т. 2: Н–Я. С. 441.

124. Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2021).

125. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015; Хатія Деканоїдзе, Мадлен Хелашвілі. Системи освіти та підготовки поліції в регіоні ОБСЄ. Київ, 2018. 164 с.

126. Сірант М. М. Поліцейське співробітництво України і Європейського Союзу – правовий аспект. С. 353–360; Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua>

127. Соколенко О. Л. Перспективи розвитку системи та діяльності правоохоронних органів. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 90–96.

128. Соколенко О. Л. Система та види правоохоронних органів України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 143–149.

129. Суббот А. І. Адміністративно-правові засоби забезпечення особистої безпеки працівників правоохоронних органів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т держ. подат. служби України. Ірпінь, 2013. 38 с.

130. Суббот А. І. Застосування в Україні передових світових стандартів організації ефективної діяльності правоохоронних органів. *Віче*. 2014. № 10. С. 5–8.

131. Сучасні підходи до формування безпеки правоохоронних органів та особистої безпеки їхніх співробітників. *Віче*. 2012. № 10. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3129/> (дата звернення: 01.02.2021).

132. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2015. 235 с.

133. Циганій С. Професійно-правова підготовка поліцейських в Україні та в зарубіжних країнах. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка, психологія»*. 2016. № 2. С. 376–378.

134. Чмелюк В. В., Єрмоєнко Е. А., Бондарчук В. В. Бойовий хортинг як чинник навчання і професійної підготовки курсантів закладів вищої освіти правоохоронної спрямованості. *Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України та ін. Ірпінь, 2020. Ч. 2. С. 8–23.

135. Щай Р. Перспективи модернізації правоохоронних органів в умовах глобалізації. 2016. С. 219–224. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/may/12804/219-224.pdf>

136. Щур Л. Р., Грибовська І. Б., Іваночко В. В. Вплив технології формування навичок здорового способу життя на зміни фізичної активності студентів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків: ХДАФК, 2016. № 4(54). С. 123–127.

137. Юнін О. С. Щодо особливостей роботи з персоналом поліції зарубіжних країн. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Кіровоград, 2016. С. 251–254.

Наукове видання

Гришук Віктор Леонідович, Чмелюк Василь Васильович,
Єрьоменко Єдуард Анатолійович, Бадьора Сергій Миколайович,
Параниця Сергій Павлович, Бухтіяров Олексій Анатолійович,
Буток Олена Володимирівна, Тішин Андрій Володимирович

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Монографія

Відповідальний за випуск

А. В. Лавренюк

Відповідальний редактор
Редактори

*М. М. Грабарчук
Л. Б. Дьомена*

Форматування та
комп'ютерна верстка

Д. П. Завальницька

Здано до друку 12.08.2022. Формат 60×84/16
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»
Друк. арк. 8.66
Тираж 300 примірників. Замовлення № 1009

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*